

BÖLÜM 1. GİRİŞ

1.1. Proje Gelişimi

Türkiye, coğrafi yapısından dolayı farklı iklimlere ve ekolojik koşullara sahip olması nedeniyle tarımsal üretimde miktar ve ürün çeşitliliği yönünden büyük bir potansiyele sahiptir. Sahip olunan bu mevcut kaynakların akılcı ve planlı kullanılması, uluslararası rekabet ortamında varlığını kanıtlanması ve sürdürmesi, dinamik ve mevcut şartlara uyum gösterebilen politika seçeneklerinin belirlenmesi ve uygulanması ile mümkün olacaktır. Mevcut durumun bölgeler bazında ele alınması ile sahip olunan kaynakların gerek ulusal gerekse uluslararası rekabet açısından daha verimli değerlendirilmesi mümkün olacaktır. Bölgeler için yapıcı politikaların belirlenmesi ve harekete geçilmesinde her bölge için kaynak niteliği taşıyan ve kılavuz görevi görececek master planları hazırlanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.

İlk olarak, 1963 yılında planlı dönemin başlaması ile birlikte, ulusal düzeydeki tarımsal planlama, Beş Yıllık Kalkınma Planları içinde yer almaya başlamıştır. Böylece tarımsal planlamada merkezi planlamanın yönlendirmesi artmıştır. Bununla birlikte Beş Yıllık Kalkınma Planlarında ulusal düzeyin altındaki düzeylerde yerinden planlamaya yönelik bir strateji değişikliğinin işaretleri görülmektedir. Bu değişiklik, il özel idarelerinin etkin hale getirilmesi ve yerel kurumların güçlendirilmesini içine alan kapsamlı yapısal reformlar için genel bir alt yapı oluşturmaktadır. Tarım dahil bütün önemli sektörleri kapsayacak şekilde hazırlanacak bu entegre planlara, il tarım master planlarının önemli katkısı olacağı umulmaktadır. Çünkü, uzaktan merkezi bakış açısına göre yerel kurum ya da kuruluşların olaylara hakimiyeti tartışılmaz derecede büyüktür. Bu yüzden, Beş Yıllık Kalkınma Planları'nda yerinden planlamaya verilen önem daha da artmıştır. Planda “il planlama ve koordinasyon birimleri güçlendirilecektir” ve “tarım sektörü ile ilgili her türlü konuda, her aşamada ve düzeyde katılımcı proje planlaması ve yönetim esas alınacaktır” ibarelerine yer verilmiştir. Bu çerçevede, 81 ilde hazırlanacak olan tarımsal master planlarının önemli katkısı olacağı umulmaktadır.

28/08/2002 tarih ve 2002/4720 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile “Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun

karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke genelinde İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması” tanımlanmıştır. Düzey 3 kapsamındaki İstatistiki Bölge Birimleri 81 adet olup il düzeyindedir. Düzey 2 İstatistiki Bölge Birimleri, "Düzey 3" kapsamındaki komşu illerin gruplandırılması sonucu tanımlanmış olup, 26 adettir. Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı ise “TR90” kodu ile 29.07.2009 tarih ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’a dayanarak Trabzon’da kurulmuş ve alanı Trabzon (TR901), Ordu (TR902), Giresun (TR903), Rize (TR904), Artvin (TR905) ve Gümüşhane (TR906) illerinden oluşmaktadır.

Bölge ile ilgili olarak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (yeni adı; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı) tarafından 2007 yılında Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Master Planı hazırlanmıştır. Bu master planında, bölgenin biyofiziksel ve sosyo-ekonomik yapısı itibariyle özellikleri ortaya konmuş, ardından bölgenin doğal ve tarımsal kaynakları, insan kaynakları, fiziki sermaye kaynakları ve finans kaynakları itibariyle mevcut durumu irdelenmiştir. Ayrıca, bu kaynakların bölgede tarımsal açıdan kullanım durumu (toprak yapısı, arazi kullanımı ile arazilerin sulanma durumu) incelenmiş, daha sonra “bölgenin tarımsal üretim sistemi” belirli alt başlıklar halinde ortaya konmuştur. Buna ek olarak, Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Master Planı’nda “tarımsal üretim sistemi” içerisinde, bölgedeki bitkisel, hayvansal ve su ürünleri üretiminin yanı sıra “iyi tarım” ve “**organik tarım**” gibi yeni uygulamalara ve ardından “tarımsal pazarlama sistemlerine” yer verilmiştir.

Dünyada 120 ülkede 37.2 milyon hektar alanda organik tarım yapılmaktadır. Her geçen gün organik tarım konusunda arz ve talep artmaktadır. Avrupa Birliği Ülkeleri’nde 2005-2010 yılları arasında toplam mevcut alanın %40’ının organik tarıma çevrilmesi planlanmaktadır. İsveç, tarım arazilerininin %10’unu organik tarıma ayrılması yasasını çıkarmıştır. Türkiye’de ise organik tarım süreci ciddi olarak 1980’li yıllarda az sayıda çiftçi ile başlamıştır. 1990 yılında 8 üründe 313 çiftçi 1.037 ha alanda üretim yaparken, 2008 yılında bu sayı 247 üründe 9384 çiftçi ile 141.752 ha alana ulaşmıştır. Buna rağmen, günümüzde organik tarım üretimi toplam tarımsal üretimin 1/1000’i düzeyinde seyretmektedir. Ülkemiz, genç insan gücünün yanında, iklim ve toprak karakterlerinin çeşitliliği, 10.000’den fazla türde son derece zengin biyolojik çeşitliliği ve asırlardır süregelen tarımsal bilgi birikimine rağmen organik tarım dünyasında oldukça geride ve küçük bir üretici konumundadır. Buna karşın, sahip olduğumuz mevcut toprak, iklim ve biyoçeşitlilik imkanları ile önümüzdeki AB hazırlık dönemi

çalışmaları bu konumdan hızla kurtulmamızı sağlayabilecek ve organik pazarda ülkemizi söz sahibi edecek dinamiktir.

Türk Toplumunda organik tarım kültürü ve bilinci oluşturmak fikri olmazsa olmaz bir zorunluluk haline gelmiştir. Tarımda küreselleşme olgusu giderek organik tarıma kaymaktadır. Rekabet trenine organik tarım konvoyu eklenmiş ve kalkışa geçmiştir. Organik tarımın katılımcılar arasında yerleşmesi, ilerde eko-çiftlik turizminde üstlenecekleri rollerde organik tarımla bütünlük içinde çalışmalarını yürütmesi gerekmektedir. Bölge yerli ve yabancı turizm için organik ürünleri açısında tercih edilen bir potansiyele sahiptir.

Türkiye toplam nüfusunun % 3 ü TR9 Doğu Karadeniz bölgesinde yaşamaktadır. Bölgede nüfusun yaklaşık % 55'i şehirlerde yaşarken % 45'ide köylerde yaşamaktadır. Bu oran ülke genelinde ise sırasıyla yaklaşık % 76 ile % 24'dür. Bölge içinde oransal olarak en fazla şehir nüfus oranı yaklaşık % 61 ve % 57 ile Rize ve Giresun illerinde iken % 45 ve % 53 ile de en düşük Gümüşhane ve Trabzon illerindedir. Bölgede şehir nüfus oranının yüksek olduğu iller sahil kuşağındaki illeri kapsamaktadır. Bölge geneli itibariyle köy nüfus oranı, Türkiye köy nüfus oranının çok üzerindedir.

Bölge, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık % 5'lik bir kısmını kaplarken, ülke nüfusunun da % 3'ünü barındırmaktadır. Türkiye'de km^2 'ye düşen nüfus 94 kişi iken, TR9 Doğu Karadeniz bölgesinde km^2 'ye düşen kişi sayısı 72'dir. Bölge illerinde nüfus yoğunluğu bakımından 164 ve 122 kişiyle Trabzon ve Ordu illeri ilk sırada yer alırken 20 ve 22 kişiyle Artvin ve Gümüşhane illeri son sırada yer almıştır. TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi ile Türkiye'nin nüfus yoğunluğu farklılık göstermektedir.

Ülke nüfusu 2008, 2009 yıllarında sırasıyla 71517100 ve 72561312 olup, nüfus artış hızı % 0,145 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda TR9 Doğu Karadeniz bölgesinde ise nüfus 2507387 ve 2526619 olup, nüfus artış hızı da %0,764 olmuştur. 2008 ile 2009 yılları arasında bölge illerinden Artvin ve Gümüşhane illeri hariç tüm illerde nüfus artmıştır. Ancak artış miktarı çok düşüktür.

TR9 Doğu Karadeniz Bölgesinin, Ülke geneline göre nüfus artış hızı toplamda ve köy nüfusunda düşük iken şehir nüfusunda ise yüksek çıkmıştır.

Doğu Karadeniz Bölgesinde kentsel ve kırsal alanlar yaşayan insanları bölgede tutmak veya batıya göçü önlemek için bölgenin imkânlarına özel programlar uygulamak gerekmektedir. AB üyelik sürecinde Türkiye'nin tarım ve hayvancılık sektöründe diğer AB üyeleri ile birlikte rekabet edebilir bir seviyeye ulaştırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda, 2007-2013 yılları arasında uygulanacak olan Tarım ve Kırsal Kalkınma Planı'nda (IPARD) tarım işletmelerine yatırım tedbiri ile tarımsal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması tedbirlerinde çok küçük ölçekli mikro işletmelere destek vermekten ziyade küçük ve orta ölçekli işletmeler desteklenecektir. Tarım ve hayvancılık sektöründen çekilmek zorunda kalacak olan mikro ölçekli işletmelerin muhtemel kentsel alanlara veya diğer metropol şehirlere olan göçü önlemek için kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesine destek olunması için bölgenin canlılık kazanmasına yönelik organik tarım aktivitelerinin geliştirilerek bölgeye gelen yerli ve yabancılara hitap edecek olan organik ürünlerin pazarlanmasının teşvik edilmesine yönelik eğitim programları vasıtasıyla halkın bilinç düzeyinin geliştirilmesi gerekmektedir.

1.2. Amaç

Doğu Karadeniz Bölgesi, insektisit, herbisit ve fenni gübre kullanımı verilerine göre Türkiye'de en az endüstriyel kirlenmenin olduğu bakir alanlardan biridir. Bölgenin insektisit, herbisit ve fenni gübre gibi kimyasallar ile kirlenmemiş olması bilinçli olarak ekolojist bir yaklaşımın ürünü değildir. Aksine, bölgenin dağlık coğrafik yapısından dolayı arazilerin küçük ve parçalı olmasından mütevellit ve/veya maddi imkânsızlıklar sebebi ile konvansiyonel ekonomik tarımın yapılamamasındandır. Bu bakımdan bölge, organik tarımın gelişmesi açısından ideal bir konumdadır. Bu master planı, bölgenin mevcut potansiyelini ve kaynaklarını koruyarak harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Ayrıca, bölgede organik tarım alanında çalışmakta ve çalışmak isteyen kamu, üniversiteler, araştırma kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve özel sektörün çalışma alanları ortaya konulacaktır.

Doğu Karadeniz Bölgesi organik tarım değerlerine bakıldığında, 2005 yılı itibarı ile organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı 412 olup, ülke genelinde %4.4'lük orana sahiptir. Alan bakımından 2.602 ha alan ile ülke genelinin %1.5'lük bir kısmına tekamül etmektedir. Üretilen ürünleri mısır, fındık, değişik meyve türleri ve yem bitkileri oluşturmaktadır. Bölgenin hayvansal organik üretimine bakıldığında, ülkemiz organik süt ve yumurta üretiminin tamamına yakını bu bölgede üretilmektedir.

Trabzon, Rize, Ordu, Giresun, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsayan TR90 Organik Tarım Sektörü Master Planı'nın çıkış noktası; Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından 2007 yılında hazırlanan Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Master Planının 7.Bölümü'nde işaret edilen "Proje Uygulamaları ve Yeni Proje Önerileri" başlığı altında dikkati çekilen organik tarım ve iyi tarım uygulamaları vurgusu olmuştur. 2000 yılı verilerine göre, Türkiye toplam nüfusunun %4.61'i Doğu Karadeniz Bölgesi'nde yaşamaktadır. Mevcut nüfusun yaklaşık %49'u şehirlerde ve %51'i ise köylerde yaşamaktadır. Bölge, Türkiye gelir ortalamasına göre en düşük olan bölgelerden biridir. Bu düşük gelir ve sınırlı istihdamdan dolayı bölgeden önemli oranda göç yaşanmaktadır. Bu göç olgusunun önlenmesi için istihdam imkanlarının artırılması ve bölgenin temel geçim kaynağı olan tarımda çeşitliliğe gidilmesi ve güncel olan alternatif yetiştiricilik üzerinde önemle durulması gerekmektedir.

TR90 Organik Tarım Master Planının amacı; sürdürülebilir tarımsal kalkınmanın sağlanabilmesi için Doğu Karadeniz Bölgesi'nin mevcut kaynaklarının, fırsatlarının ve kısıtlarının analiz edilmesi suretiyle kalkınma ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bölgenin organik tarım potansiyelinin optimal düzeyde kullanılmasına yönelik amaç ve stratejiler geliştirerek, bölgeye uygun tarımsal program ve proje alanlarının ortaya konulmasıdır.

Bu kapsamda hazırlanan bölgesel master planları tarımsal ve kırsal kalkınma çabalarında karar alıcılar ve uygulayıcı muhataplar için yol gösterici olmasının yanında özel sektör için bölgedeki karlı yatırım alanlarının belirlenmesinde kaynak olacaktır. Böylece bir yandan sınırlı kaynakların daha etkin ve verimli kullanılması ile tarımda sürdürülebilirlik sağlanırken diğer yandan yöre insanının sorunlarına yönelik yapıcı çözümler daha kısa sürede üretilebilecektir.

2007 yılında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Tarım Master Planı'nda proje alanları ve yeni proje önerileri başlığı altında vurgu yapılan organik tarıma atıf yapmakla beraber, bu Organik Tarım Master Planı da bölgesel düzeydeki tarımsal planlamanın pratik yapılabilirliğini göstermenin yanında Ulusal Organik Tarım Master Planının hazırlanması için de başvuru kaynağı olacaktır.

1.3. Planlama Yöntemi ve Yaklaşım

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Master Planı, Doğu Karadeniz Kalkınma Ajansı tarafından desteklenerek Gümüşhane Üniversitesi koordinatörlüğünde (Kelkit Aydın Doğan Meslek Yüksekokulu ve Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürlüğü) Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerine ait Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlükleri bilgi desteği ile, proje ekibi tarafından her il yerinde gezilerek ve ilgili kurumlarla yüz yüze görüşülerek (kamu kurum/kuruluşları, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve diğer kuruluşlarla) ve yakın işbirliği ve bilgi paylaşımı ile çalıştay düzenlenerek hazırlanmıştır. Çalıştaylara azami katılımların sağlanması için paydaş toplantıları yapılmıştır. Çalıştaylarda organik tarım açısından bölgenin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve dehditleri tüm katılımcılar ile değerlendirilerek analizler yapılmıştır. Çalışmaların sıhhatli bir şekilde yürütülebilmesi için paydaşlar ve ilgili kişiler ile bilgi akışı ve haberleşme için iletişim imkânlarından maksimum düzeyde istifade edilmiştir.

1.4. Plan İçeriği (Kapsam)

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Master Planı kapsamında ele alınan konular ve kapsamı farklı bölümler altında verilmiştir. Birinci bölümde, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Organik Tarım Master Planı'nın gerekçesi, çıkış noktası, izlenen yöntemler ve amacı doğrultusunda bilgi verilmiştir. İkinci bölümde, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'nin iklim, coğrafya ve nüfus gibi konularda bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'nin mevcut tarımsal durumu hakkında ürünler, ekim alanları ve üretim düzeyleri hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Dördüncü bölümde, Dünyada, Türkiye'de ve TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'nde organik tarım açısından bitkisel ve hayvansal durum genel olarak ele alınmıştır. Ayrıca, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'nde organik tarım açısından potansiyel ortaya konulmuştur. Beşinci bölümde, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'nde eko turizm alt yapısı ve genel durumu hakkında bilgi verilmiştir. Altıncı bölümde, TR90 Bölgesi'nin organik tarım açısından GZFT analizi yapılarak artıları ve çıkmazları ortaya konulmuştur. Yedinci bölümde, TR90 Bölgesi'nin organik tarım açısından misyon ve vizyonu ortaya konulmuştur. Bunun yanında, master planının amacı tartışılmış ve hedefe ulaşmada ortaya konulan stratejiler belirlenmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 2. BÖLGENİN GENEL ÖZELLİKLERİ VE MEVCUT DURUMU

2.1. Bölgenin Genel Özellikleri

TR90 Bölgesi, Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsar. Bölge'nin batısında Samsun ve Tokat illeri; Kuzeyinde Karadeniz; Doğusunda Gürcistan devleti, Ardahan ve Erzurum illeri; güneyinde ise Erzurum, Bayburt, Erzincan, Sivas ve Tokat illeri bulunmaktadır. Bölge, 36°41' ve 42°42' doğu meridyenleri ile 39°50' ve 41°31' kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. Bölgenin yüzölçümü, 35.174 km² olup, Türkiye yüzölçümünün % 4.48'ini teşkil eder. Bölgede rakım, deniz seviyesinden başlayıp 3.932 m'ye kadar yükselmektedir.

2.1.1. Topografya

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinin topografyası içerisinde dağlar, vadiler, ovalar, yaylalar, akarsular, göller ve havzalar önemli yer tutmaktadır.

Bölge oldukça dağlık alan olup, en önemli dağlar batıdan doğuya doğru Canik, Giresun ve Doğu Karadeniz dağları olup, bu dağlar hem Kuzey Anadolu'nun hem de ülkemizin en yüksek dağlarını oluşturmaktadır. Bazı zirveler 3.000 m. ye kadar yükselir (Kaçkar Tepesi 3.589 m, Kaçkar Dağı 3.932 m).

TR90 Bölgesi'nin en önemli vadileri Çoruh ve Kelkit vadileridir.

TR90 Bölgesi'nin önemli olan ovaları Kelkit ve Şiran ovalarıdır. Bu iki ovada, Gümüşhane il sınırları içerisinde yer almaktadır. Kelkit Ovası doğu-batı yönünde eğimli olup toplam yüzölçümü yaklaşık 280 km²'dir. Şiran ovasının yüzölçümü ise yaklaşık 256 km²'dir

Yaylalar, TR90 Bölgesi genelinde oldukça önemli yer tutmaktadırlar. Bölgede 2.000–2.200 m'den sonra artık ormanlar görülmez. Bunun yerine yazın karların kalkması ve rengârenk çiçeklerle yeşillenen alpin çayır kuşağı başlar. Ancak ormanların fazla tahrip edildiği sahalarda bu kuşak, 1700–1800 m civarına kadar iner. Bu kuşakta yaz boyunca sürekli hayvan otlatılır.

TR90 Bölgesi su potansiyeli bakımından, Türkiye geneline göre oldukça zengin sayılabilecek bir alanı temsil etmektedir. Akarsu ağının yoğun olduğu bu Bölge'de akarsuların akımında yaz ile kış arasındaki değişim fazla değildir. Bölge'nin başlıca akarsuları, Çoruh, Harşit, Melet ve Kelkit'tir.

TR90 Bölgesi genelinde büyük göllere rastlanmayıp, daha ziyade dağların tepelerinde oluşan küçük buzul gölleri ile heyelan sonucunda oluşan göllere rastlanmaktadır.

TR90 Bölgesinde mevcut başlıca havzalar, Çoruh Havzası, Doğu Karadeniz Havzası ve Yeşilirmak Havzasıdır. Çoruh Nehri Bayburt İlinden başlar ve Artvin ili sınırlarına girmeden önce doğuda Erzurum'a kadar uzanır. Tortum Nehri ana ayağına bağlandıktan sonra kuzeye doğru akmaya devam eden Çoruh Nehri, Gürcistan topraklarına girdikten sonra Karadeniz'e dökülür. Çoruh Havzası'nın Türkiye topraklarındaki drenaj alanı 20.000 km²'dir. Çoruh ve Yeşilirmak Havzalarından kuzeye doğru, Karadeniz kıyı kesimine doğru akan birçok düşük ve orta boylu akarsu vardır. Bu akarsu havzaları grubuna, Doğu Karadeniz Havzası denir. Bu suların ortak özelliği dağlardaki eğimlerden aşağıya doğru hızla akmalarıdır. Doğu Karadeniz Havzası'ndaki akarsuların toplam drenaj alanı 24.000 km²'dir. 36.000 km²'lik drenaj alanıyla Kelkit Çayı Yeşilirmak Nehrinin en büyük ayağıdır.

TR90 Doğu Karadeniz'de mevcut iller yüzey suyu açısından oldukça zengin olup, yıllık yüzey su miktarı 25.741 milyon m³'tür. Bu oran ülkedeki oranın %13'üne eşittir. İllere göre su kaynakları potansiyeli Tablo1'de verilmiştir. Artvin ilinin yıllık ortalama yüzey suyu miktarı 6.799 milyon m³ ve TR90 Doğu Karadeniz illeri arasındaki en miktarı temsil etmektedir. Bunun nedeni, ilin yıllık ortalama yüzey suyu miktarının yüzde 88'ini oluşturan Çoruh Nehridir. Yıllık ortalama yüzey suyu miktarı en düşük olan il ise Gümüşhane'dir.

Bölge illerinde yeraltı sularının gelişme potansiyeli, yüzey sularına göre oldukça düşüktür. Yıllık ortalama 464 milyon m³ olarak tahmin edilen yeraltı su potansiyeli, ülkenin toplam su kaynakları potansiyelinin sadece %2'sini oluşturur. Bölgede mevcut iller arasında yıllık ortalama yağış ve yer altı suyu bakımından Gümüşhane ili oldukça düşük bir değere sahiptir.

Tablo-1. TR90 Bölgesinin Su Kaynakları

Yer	Yıllık Ortalama Yağış (mm)	Akış km ² (m ³ /s/km ²)	Yıllık Ortalama Yüzeysuyu (milyon m ³)	Yer altısuyu (milyon m ³)	Toplam Su Potansiyeli (milyon m ³)
Trabzon	900	0,0256	3.774	130	3.904
Ordu	968	0,0161	3.046	59	3.105
Giresun	926	0,0223	6.264	135	6.399
Rize	1.264	0,0362	4.469	100	4.596
Artvin	700	0,0187	6.799	25	6.824
Gümüşhane	465	0,0068	1.389	15	1.404
TR90	834	0,0185	25.741	464	26.232

DSİ,2010

2.1.2. İklim

TR90 Bölgesinde doğu–batı doğrultusunda uzanan dağların kuzeye bakan yamaçları diğer kesimlere göre çok fazla miktarda yağış alır. Yükseklerde ve vadilerin iç kısımlarında kıyıya göre yağış azalmakta ve Bölge'nin arka kesimlerinde yağış miktarı kıyıya göre önemli ölçüde düşmektedir.

Tablo-2. TR90 Bölgesinin ortalama iklim verileri

Yer	Ortalama Sıcaklık (°C)	Maksimum Sıcaklık (°C)	Minimum Sıcaklık (°C)	Ortalama Açık Günler Sayısı	Toplam Yağış (mm)	Ortalama Nispi Nem (%)
Trabzon	15.0	37	-4.0	59.3	897,3	73
Ordu	14.7	37.1	-4.0	60.6	1.018,5	68
Giresun	14.8	36	-3.0	50.7	1.264	71
Rize	14.7	34.4	-4.6	66.1	2.292,9	77
Artvin	12.3	40.8	-9.6	82.8	726,2	61
Gümüşhane	9.7	41	-21.6	77.3	451,1	67

DSİ,2010

TR90 Bölgesi'nde yağışlar topoğrafik yapıya göre kısa mesafelerde değişmekle birlikte genelde doğudan batıya doğru gidildikçe ve deniz seviyesinden yükseldikçe azalmaktadır. En fazla ve şiddetli yağışlar kıyı kesiminde görülmektedir. Bölge'de topoğrafik yapının kısa mesafelerde değişiklik göstermesi mikro klima alanların oluşmasında etkili olmuştur.

Bölge'nin sahil illerinde ortalama kar yağışlı günler sayısı 11 iken iç kesimde bulunan Gümüşhane'de 47,6 gün ve Artvin'de 25,9 gündür. Kar örtülü günler sayısı ise sahil kesimi illerinde ortalama 9 gün, Gümüşhane'de 66,7 ve Artvin'de 40,7 gündür.

2.1.3. Flora ve Fauna

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi sahilden 3.376 m yükseltiye kadar değişen yükselti farklılığı, dağların denize paralel uzanması, kuzey sınırı Karadeniz'in oluşturması, çok sayıdaki dereleri, irili-ufaklı gölleri, toprak ve iklim özellikleri nedeniyle çeşitli ekolojik birimleri bünyesinde barındırdığından zengin bir flora ve vejetasyona sahiptir. Bu zengin vejetasyonun her biri, dar bir yayılım bölgesine sahip, özel ekolojik koşullarda yetişebilen, yetiştiği yöreye özgü olup yöre dışında başka yerlerde yetişmeyen bitkiler olarak tanımlanan birçok endemik bitkiyi barındırmaktadır. Bu biyolojik zenginlikleri nedeniyle biyogenetik rezerv alanları olarak değerlendirilmeleri, doğal kaynakların korunması ve biyolojik çeşitliliğin devamı için büyük önem taşımaktadır.

Bölge ormanlarının florası çeşitli ağaç, ağaççıklar ile otsu ve odunsu türü örtüden oluşmaktadır. Ayrıca orman alt tabakasında bulunan ve geniş alanlarda yayılım gösteren ormangülü önemli flora zenginliğidir. Bunun dışında böğürtlen, taflan, karayemiş, ayüzümü, kuşburnu, ahududu, eğrelti otu ve çeşitli çayır ve mera otları flora çeşitliliği içindedir. Tarımsal ürünlerde çay ve fındık Bölge ile özdeşleşmiş ürünler olup bunların yanında tarla, sebze ve meyve ürün gruplarından birçok ürün çeşidinin de yetiştiriciliği yapılmaktadır. Çay ve fındık Bölgenin sahil illerinde üretilirken tahıl üretimi iç kesimdeki il ve ilçelerde yoğunluk kazanmaktadır. Bölge'de önemli miktarda büyük memeli hayvan (bozayı, yaban domuzu, kurt, dağkeçisi vb.) bulunmaktadır. Kara Kafkasya Kekliği, Hazar Denizi Kar Horozu ve yırtıcı kuşların ana göç yolu, Bölge'deki önemli kuş varlıklarıdır. Bu orman alanlarında yaşayan hayvanlar da ekosistemin özelliklerine bağlı olarak benzer bir çeşitlilik göstermektedirler.

2.1.4. Arazi Dağılımı

TR90 Bölgesinin yüzölçümü 35.174 km² olup, Türkiye topraklarının % 4.48'ini kapsar. Bölge içerisinde mevcut illerin arazi dağılımları sırasıyla Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerinde sırasıyla % 13.1, % 16.9, % 19.2, % 11.15, % 20.9 ve % 18.3'dür.

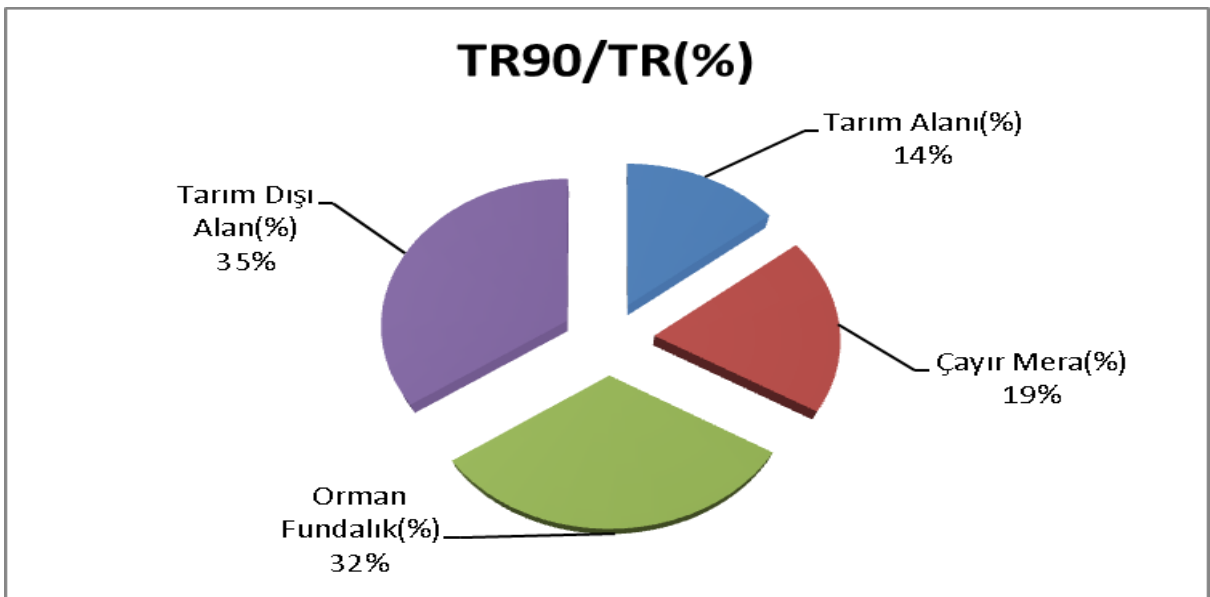
Tablo-3. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde Arazinin Kullanım Alanlarına Göre Dağılımı

İller ve Alt Bölgeler	Tarım Alanı		Çayır Mera		Orman Fundalık		Tarım Dışı Alan		Toplam
	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha	%	Ha
Trabzon	102.029	21,9	111.628	23,9	179.825.30	38,6	72.921.70	15,6	466.404
Ordu	260.530	43,8	80.395	13,5	184.625.50	31,1	69.698.50	11,7	595.249
Giresun	147.882	21,7	160.570	23,5	246.742	36,1	127.709	18,7	682.903
Rize	54.721	13,9	76.832	19,5	157.515.50	40,2	103.129.50	26,3	392.198
Artvin	41.575	5,6	130.811	17,8	399.271	54,2	165.053	22,4	736.710
Gümüşhane	70.755	11	216.915	34,2	166.831.50	25,9	189.199.50	29,4	643.701
TR90	677.492	19,3	777.151	22,1	1.334.810.80	37,9		20,7	3.517.165
TR90/TR(%)		2,8		3,8		6,3	10.653.760	6,8	
Türkiye	24.505.223	31,9	20.500.000	26,7	21.188.746	27,5		13,9	76.847.729

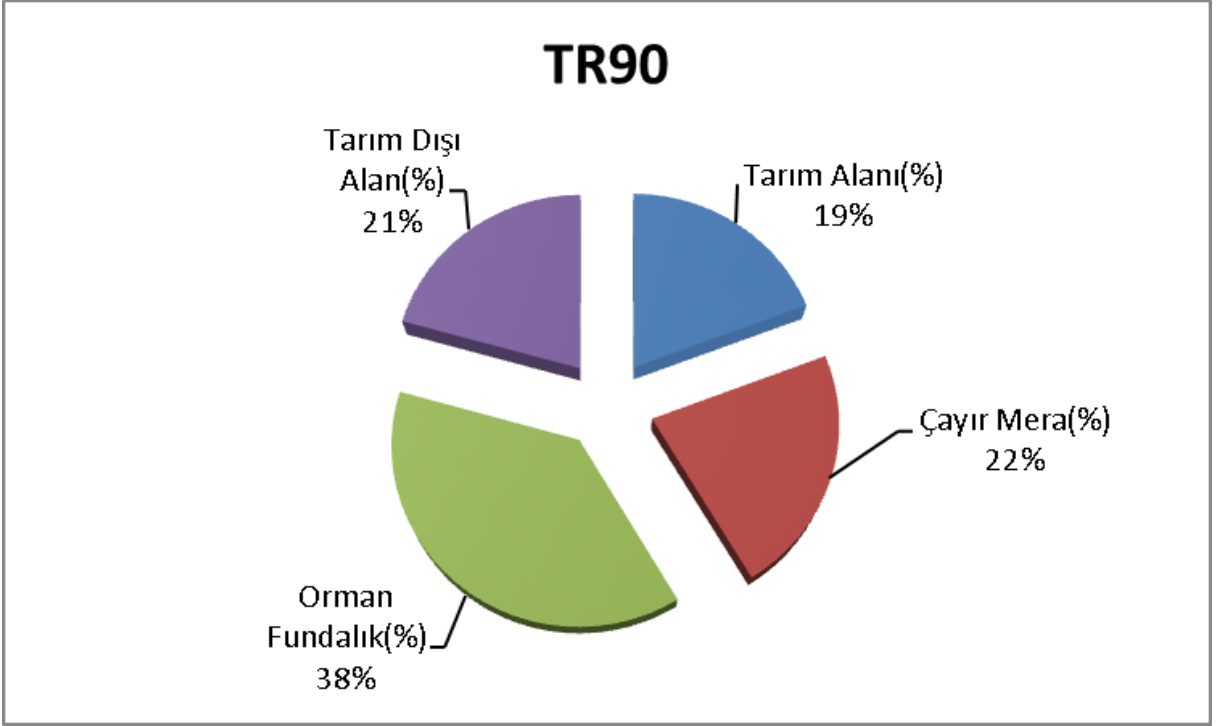
TÜİK, 2010

TR90 Bölgesi'nde toplam yüzölçümün %19,3'unu tarım alanları teşkil etmektedir. Bu oran yaklaşık % 31.9 olan Türkiye ortalamasının altındadır. Bölgede, çayır mer'a alanlarının toplam alana oranı, % 22,1 olup bu oran ülke ortalamasına yakındır. Bu durum bölgede çayır mera alanlarının önemli düzeyde olduğunu göstermektedir. Orman ve fundalık alanının oranı ise toplam alan içinde payı % 37,9 olup ülke ortalamasının üzerindedir. Tarım dışı alanların toplam alana oranı % 20,7 olup, Türkiye ortalamasından daha fazladır. Türkiye, TR90 illere ait toplam arazi varlıklarının kullanım alanlarına göre oransal dağılımları aşağıdaki grafiklerde verilmiştir (TÜİK, 2011).

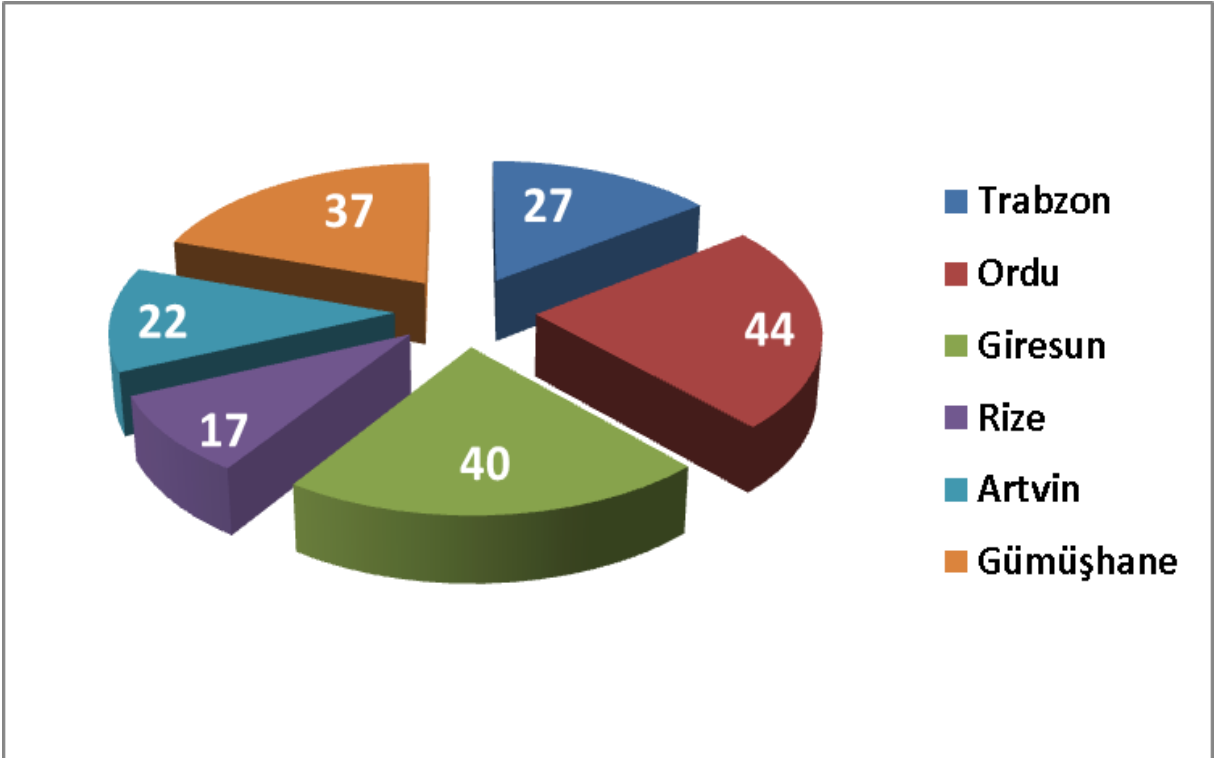
Grafik-1. TR90 Bölgesi'nin Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Türkiye Toplamına Oranı (%)

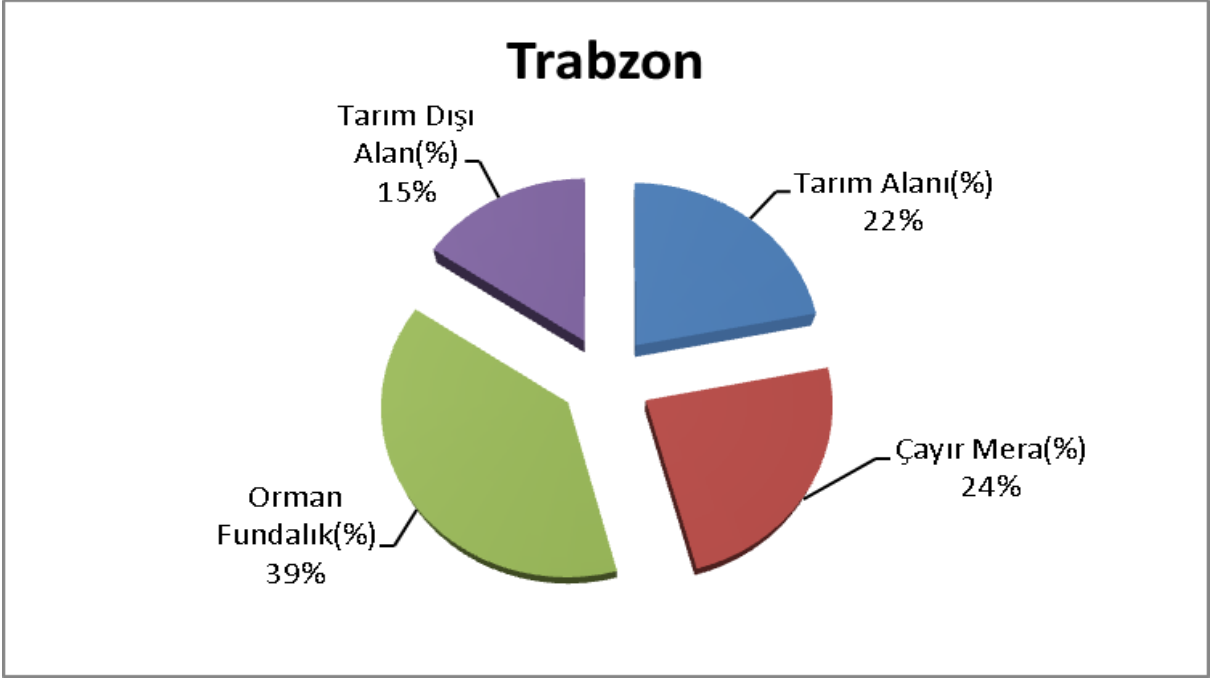
Grafik-2. TR90 Bölgesi'nin Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Toplam Arazi Varlığına Oranı (%)

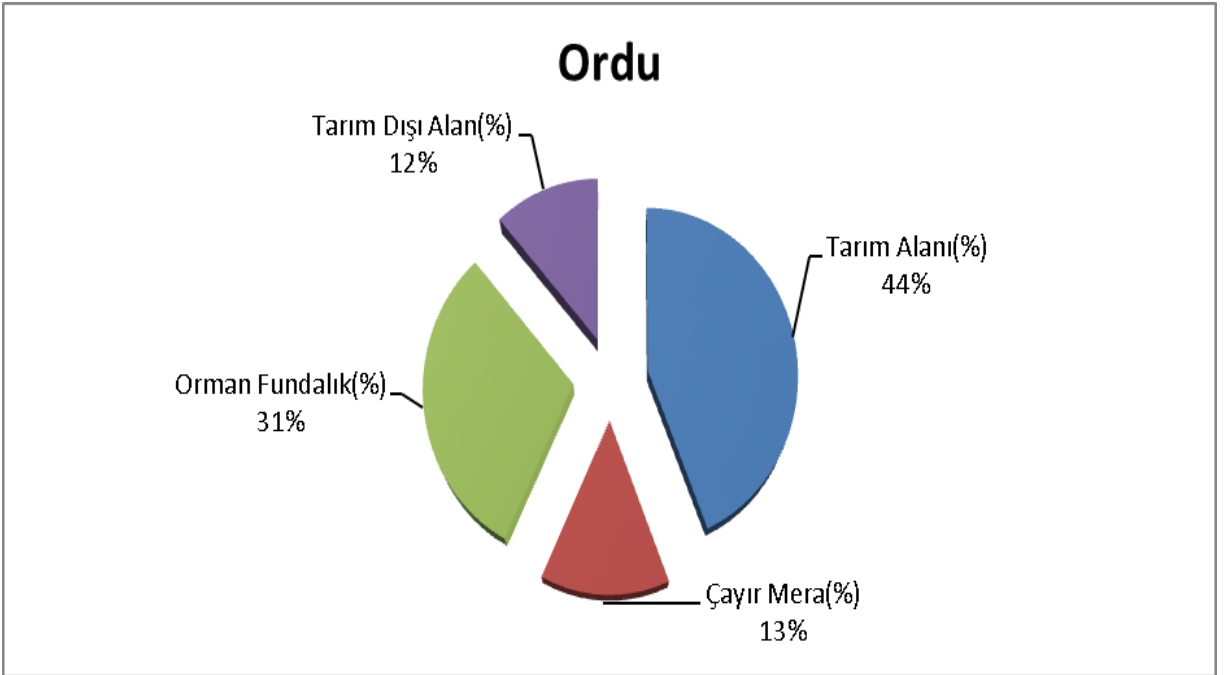
Grafik-3. TR90 Bölgesi'nde Tarım Alanı ve Çayır Mer'a Alanları Toplamının İller Bazında Dağılım Oranları (%)

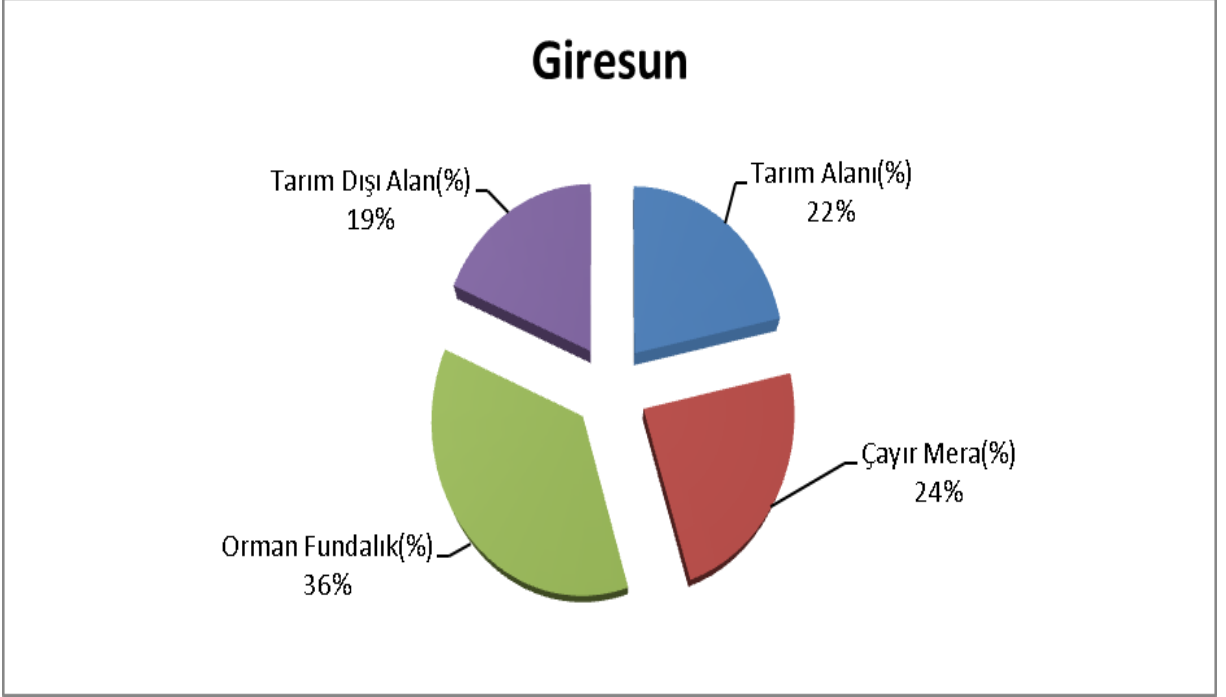
Grafik-4. Trabzon (TR901) İlinde Toplam Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Dağılım Oranları (%)

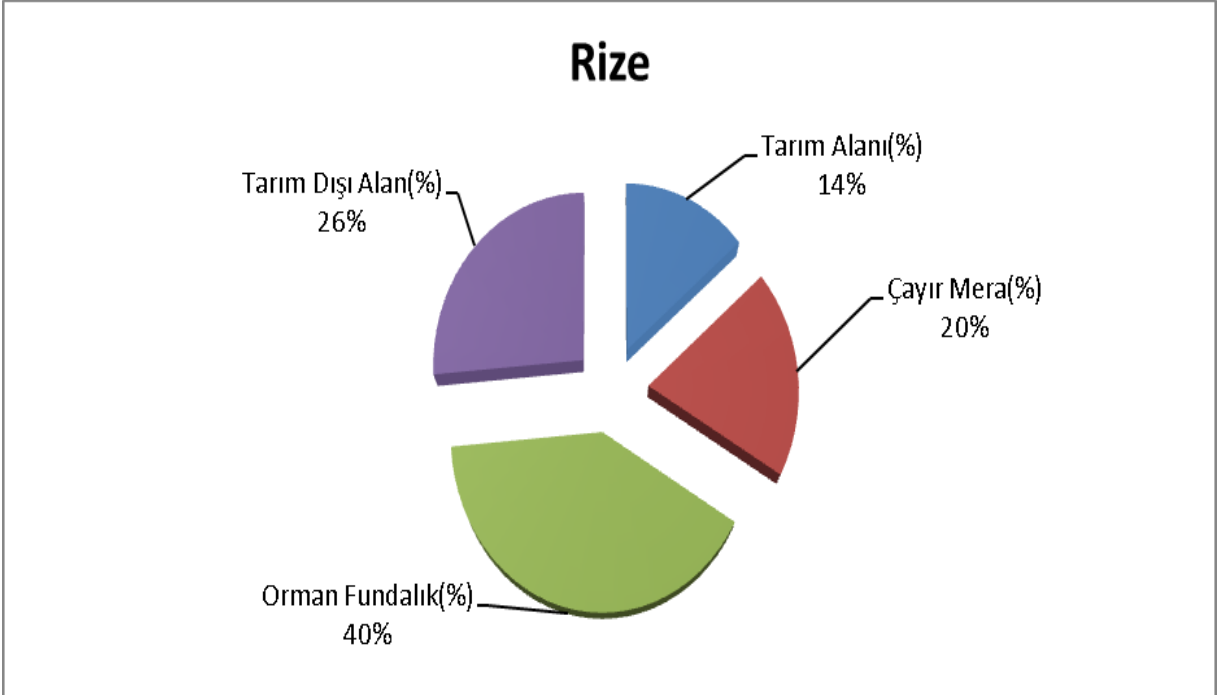
Grafik-5. Ordu (TR902) İlinde Toplam Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Dağılım Oranları (%)

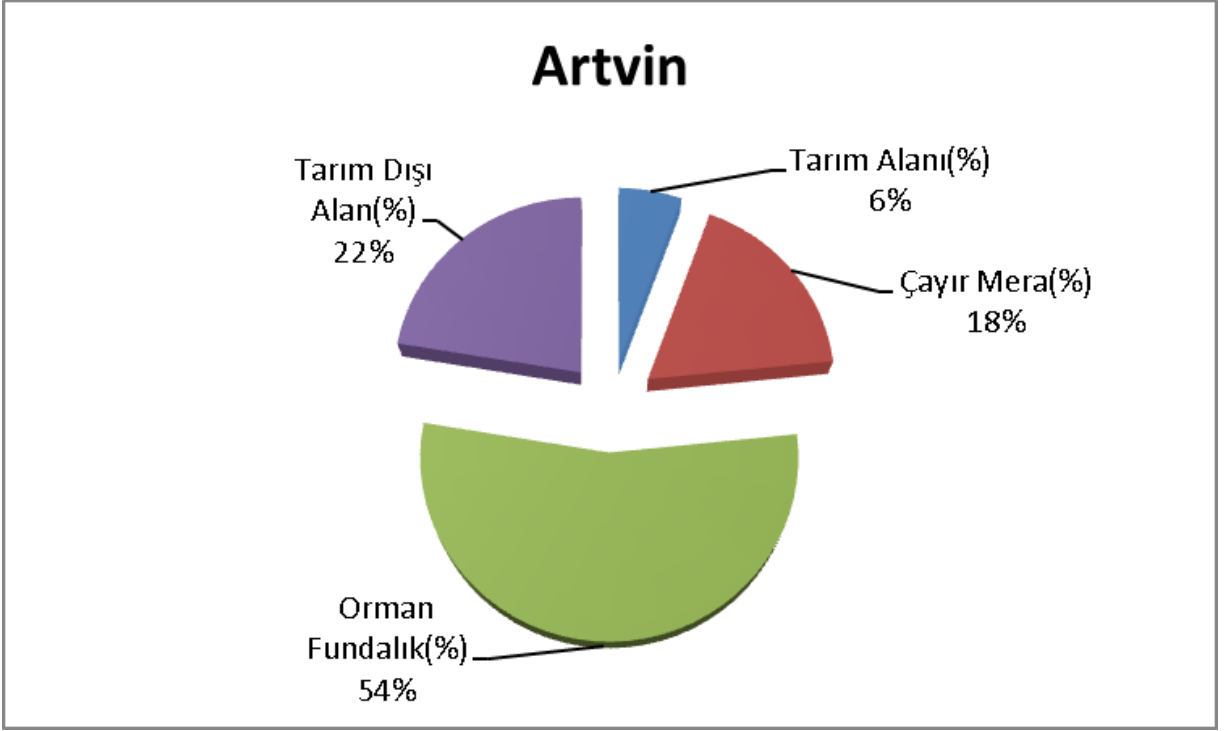
Grafik-6. Giresun (TR903) İlinde Toplam Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Dağılım Oranları (%)

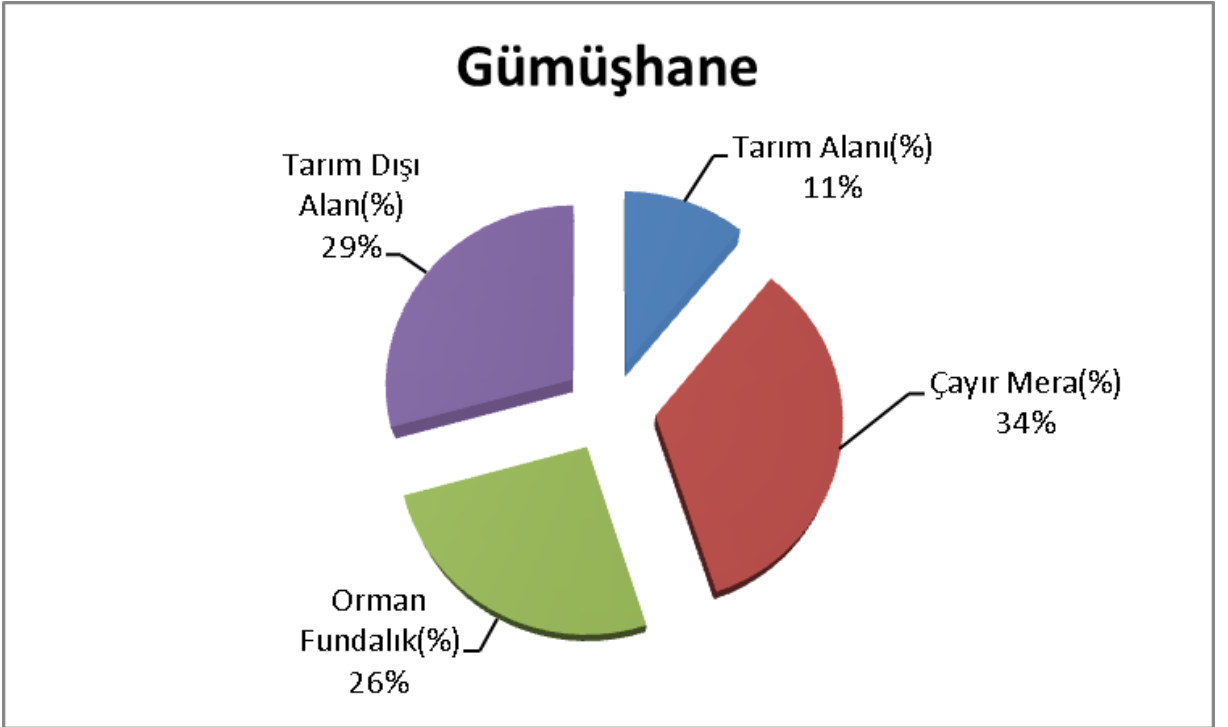
Grafik-7. Rize (TR904) İlinde Toplam Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Dağılım Oranları (%)

Grafik-8. Artvin (TR905) İlinde Toplam Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Dağılım Oranları (%)

Grafik-9. Gümüşhane (TR906) İlinde Toplam Arazi Varlığının Kullanım Alanlarına Göre Dağılım Oranları (%)

2.2. Toprak Yapısı ve Arazinin Kullanım Kabiliyetlerine Göre Dağılımı

Bölge’de iklim, topografya, bitki örtüsü ve zamanın etkisi ile çeşitli büyüklükte toprak grupları oluşmuştur. Toprakların kullanma kabiliyet sınıfları 8 adet olup, toprak verimlilik durumu ve sınıflandırmaları I. sınıftan VIII. sınıfa doğru giderek azalmaktadır. İlk dört sınıf arazi, iyi bir toprak idaresi altında bölgeye adapte olmuş kültür bitkileri ile orman, çayır-mera bitkilerini iyi bir şekilde yetiştirme yeteneğine sahiptir. VI. ve VII. sınıflar adapte olmuş yerli bitkilerin yetişmesine elverişlidir. Bunlardan VI. sınıflarda, toprak ve su koruma önlemleri alındığı takdirde bazı özel bitkiler de yetiştirilebilir. VII. sınıf arazilerde çok etkin ve pahalı ıslah çalışmaları ile ürün alınabilirse de, mevcut piyasa şartlarında elde edilecek ürün yatırım harcamalarını karşılayamaz.

TR90 Bölgesi’ne ait arazi kullanım kabiliyet sınıfına göre toprak dağılımı Tablo4’de verilmiştir. Arazi kabiliyet sınıflarına göre dağılımda I-IV. sınıf topraklar tarımsal üretimde kullanılan işlemeli tarıma uygun arazileri, V-VIII. sınıf işlemeli tarıma uygun olmayan arazileri göstermektedir.

Tablo-4. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi Arazi Kullanım Kabiliyeti ve Toprak Sınıflarına Göre Arazi Dağılımı

Arazi Yetenek Oranları	Toprak Sınıfı	TR901	TR902	TR903	TR904	TR905	TR906	TR9 D	TR9 / TR(%)	Türkiye
İşlemeli tarıma elverişli	I	25	1.290	213	483	83	6.648	8.742	0,18	4.825.442
	II	1.610	5.841	2.945	1.002	2.133	20.968	34.499	0,57	6.040.590
	III	3.368	19.846	4.884	1.448	4.768	16.404	50.718	0,84	6.036.224
	IV	17.936	52.626	36.244	8.030	26.685	20.652	162.173	3,33	4.877.061
Toplam		22.939	79.603	44.286	10.963	33.669	64.672	256.132	1,18	21.779.317
İşlemeli tarıma elverişli olmayan	V	-	-	-	-	-	-	-	-	7.969
	VI	36.834	68.794	76.597	39.329	43.999	25.783	291.336	7,35	3.965.201
	VII	99.457	120.131	114.234	30.839	11.991	23.230	399.882	17,38	2.301.020
Toplam		136.291	188.925	190.831	70.168	55.990	49.013	691.218	11,02	6.274.190
Tarım arazilerin toplamı		159.230	268.528	235.117	81.131	89.659	113.685	947.350	3,38	28.053.507
Çayır-Mera		120.672	58.020	153.173	57.151	102.393	216.915	708.324	3,29	21.505.168
Orman-Fundalık		176.026	267.993	266.006	204.952	480.250	164.655	1.559.882	6,72	23.227.975
Tarım dışı arazi		4.451	2.356	2.935	2.363	2.376	16.225	30.706	3,43	894.153
Diğer araziler+Su yüzeyi		8.114	3.155	36.178	46.427	68.966	146.020	308.860	7,32	4.218.897
Genel Toplam		468.493	600.052	693.409	392.024	743.644	657.500	3.555.122	4,58	77.899.700

TUİK, 2010

Bölgenin işlemeli tarıma uygun I- IV. sınıf arazileri Türkiye genelindeki I-IV. sınıf arazilerin % 1.18'ini oluştururken, işlemeli tarıma elverişli olmayan VI ve VII. sınıf arazilerin ise % 11.02'sini oluşturmaktadır. Özellikle VII. sınıf arazilerin oranındaki yükseklik, bölgenin genelde engebeli arazilerden meydana geldiğini göstermektedir. Ordu ili % 30'luk oranla Bölge içinde işlemeli tarıma uygun arazi varlığı bakımından birinci sırayı alırken, Gümüşhane ili % 27'lik oranla ikinci sırada, Rize ili de yaklaşık % 4 lük oranla son sırada yer almaktadır.

2.3. Sulama Potansiyeli (Tarım Arazilerinin Sulanabilirlik Durumu)

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinin ülke genelindeki sulanan alanlar içindeki payı oldukça düşüktür (%1.6). Bölgede sulanan alanın sulanabilir alana oranı %11 olup, sulanabilir alanın 465.051 ha'ı (%89) sulanmamaktadır. Bölgenin sahil illerinde yıllık yağış miktarının yüksekliği (897 ile 2.292 mm arası) ve coğrafi yapı nedeniyle sulama düşük miktarda yapılmaktadır.

2.4. Tarımsal Yapı ve Üretim Sistemleri

TUIK verilerine göre, Türkiye'de mevcut tarımsal işletmelerin % 67.4'ünde hem bitkisel hem de hayvansal üretim, yalnız bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı % 30.2, sadece hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı ise % 2.4'dür. TR9 Bölgesinde ise bitkisel ve hayvansal üretim yapan işletmelerin oranı % 58.6, sadece bitkisel üretim yapan işletmelerin oranı % 41.3, sadece hayvancılık yapan işletmelerin oranı ise % 0.1'dir. Ülke ortalaması ile mukayese edildiğinde, sadece hayvansal üretim yapan işletmelerin sayısı oldukça düşüktür. Bölgede mevcut illerden Ordu ve Rize'de yalnız hayvansal üretim yapan işletme bulunmamaktadır.

Tablo-5. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde Tarımsal Üretim ve Arazi Dağılımı

Arazi Büyüklüğü (da)	Toplam		Bitkisel ve Hayvansal Üretim Yapan		Yalnız Bitkisel Üretim Yapan		Yalnız Hayvansal Üretim Yapan		Hayvan Sayısı	
	İşletme Sayısı	Arazi Miktarları (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)	İşletme Sayısı	Arazi Miktarı (da)
Arazisi olmayan	109	-	-	-	-	-	109	-	300	425
<5	36.216	107.244	12.242	34.437	23.975	72.807	0	-	11.791	43.757
5-9	58.683	386.118	28.565	184.419	30.044	201.054	76	647	145.843	96.152
10-19	90.104	1.197.125	49.993	667.476	40.032	528.647	77	1.001	355.512	188.984
20-49	88.324	2.598.535	62.246	1.859.859	26.077	738.677	-	-	224.663	253.366
50-99	19.160	1.228.149	16.441	1.053.385	2.719	174.764	-	-	153.879	110.818
100-199	5.969	778.350	5.306	692.011	663	86.340	-	-	142.154	44.056
200-499	645	175.198	637	172.945	7	2.252	-	-	55.284	11.554
500-999	50	40.552	50	40.552	-	-	-	-	-	149
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
5000<	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	299.260	6.511.271	175.480	4.705.084	123.517	1.804.541	262	1.648	1.089.426	749.261

TÜİK, 2010

TR90 Bölgesi'ndeki işletme sayıları ve büyüklükleri Türkiye ortalaması ve oransal mukayesesi yapıldığında küçük işletmelerin bölgede çok daha yoğun olduğu görülmektedir. Ülke genelinde işletme başına düşen ortalama arazi miktarı yaklaşık 61 da iken, Bölgede bu miktar 21.8'da'dır. 50 dekinden küçük işletmelerin oranı Bölge'de yaklaşık % 84 iken, ülke genelinde bunun ortalaması % 64'dür. 50-100 da işletmelerin oranı Bölgede % 5.5 iken, ülke genelinde bu ortalama % 18.2'dir. 101-200 da işletmelerin oranı Bölgede % 1.7, Ülkede ise %10.6'dir. Bölgede mevcut illerde ortalama işletme başına düşen arazi miktarı bakımından 28.9 da ile Ordu ilk sırada yer alırken, 28.1 da ile Artvin ikinci sırada, 26 da ile Giresun üçüncü sırada, 24.9 da ile Gümüşhane dördüncü sırada, 15.2 da ile Trabzon beşinci sırada, 11.5 da ile Rize son sırada yer almaktadır.

Tablo-6. TR90 Bölgesinde İşletme Sayıları ve Büyüklüklerinin Oransal Miktarları

İşletme Büyüklüğü		0-50	51-100	101-200	201-500	501+	Toplam
TR901	İşletme Sayısı	70.046	2.182	384	-	-	72.612
	%	96,5	3,0	0,5	-	-	100
	Orta.İşl.Büyük (da)	13.1	60.8	140.7	-	-	15.2
TR902	İşletme Sayısı	63.100	8.823	1.773	66	-	73.762
	%	85,5	12,0	2,4	0,1	-	100
	Orta.İşl.Büyük (da)	18.2	68.2	125.7	225.7	-	24.9
TR903	İşletme Sayısı	53.637	3.824	2.401	517	-	60.379
	%	88,8	6,3	4,0	0,9	-	100
	Orta.İşl.Büyük (da)	21.0	64.7	127.0	220.2	-	28.9
TR904	İşletme Sayısı	49.312	589	294	-	-	50.195
	%	98,2	1,2	0,6	-	-	100
	Orta.İşl.Büyük (da)	16.2	60.8	128.1	283.7	-	26.0
TR905	İşletme Sayısı	21.048	2.632	633	-	50	24.363
	%	86,4	10,8	2,6	-	0,2	100
	Orta.İşl.Büyük (da)	18.8	63.6	129.4	-	811.0	28.1
TR906	İşletme Sayısı	16.293	1.110	484	63	-	17.949
	%	90,8	6,2	2,7	0,3	-	100
	Orta.İşl.Büyük (da)	18.2	68.2	125.7	225.7	-	24.9

TÜİK, 2010

2.5. Bölgenin Nüfus Yapısı ve Göç Eğilimleri

2009 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre, Türkiye nüfusunun % 3.48'i TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşamaktadır. Bölgede mevcut 6 ilde yaşayan nüfusun % 55.2'si şehirde, % 44.8'i ise köylerde yaşamaktadır. Bu sayılar itibariyle, Bölgenin köy nüfus oranı, Türkiye köy nüfusunun oldukça üzerinde yer almaktadır.

Tablo-7. TR90 Bölgesi İllerinde Seçilmiş Nüfus Göstergeleri

İller	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu Oranı (%)	Köy Nüfusu Oranı (%)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km ²)	Yıllık Nüfus Artış Hızı (%)
Trabzon	765.127	53,3	46,7	164	21,3
Ordu	723.507	55,2	44,8	122	5,9
Giresun	421.860	57,5	42,5	62	0,2
Rize	319.569	61,2	38,8	81	0,5
Artvin	165.580	54,4	45,6	22	-6,1
Gümüşhane	130.976	44,7	55,3	20	-3
TR90	2.526.619	55,2	44,8	72	7,6
Türkiye	72.561.312	75,5	24,5	94	14,5

TUİK, 2009

Bölge içinde oransal olarak en fazla nüfus Trabzon'da (%30.1) ve Ordu'da (%28.6) yaşamaktadır. En az nüfusun yaşadığı il ise Gümüşhane (%5.2)'dir. Bölgede nüfus artış hızı Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bölge içinde nüfus daha çok sahil kesiminde yaşamaktadır. İç kesimlerde ise Kelkit ile Gümüşhane il merkezi nüfusunun diğer iç kesimlere nazaran daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo-8. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde Cinsiyete Göre Nüfus Durumu

İl	Erkek	Kadın	Toplam
Artvin	83.139	82.441	165.580
Giresun	209.355	212.505	421.860
Gümüşhane	65.874	65.102	130.976
Ordu	361.422	362.085	723.507
Rize	157.753	161.816	319.569
Trabzon	378.602	386.525	765.127
TR90	1.256.145	1.270.474	2.526.619
Türkiye	36.462.470	36.098.842	72.561.312
TR90/TR (%)	3,5	3,52	3,48

TUİK, ADNKS (2009)

Türkiye nüfusunun %50.25'i erkek ve %49.75'i ise kadınlardan oluşmakta olup toplam nüfus içinde erkeklerin oranı daha fazladır. TR90 Bölgesi'nde ise nüfusun %49.72'si erkek, %50.28'i kadınlardan oluşmakta olup toplam nüfus içinde kadın nüfusu daha fazladır. Bölge

içindeki duruma bakıldığında, Artvin ve Gümüşhane’de erkek nüfusun, Trabzon, Rize, Giresun ve Ordu’da ise kadın nüfusun fazla olduğu görülmektedir.

Nüfusun yaş durumunun incelenmesi öncelikle çalışabilir ve çalışamaz durumdaki nüfusun belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Birleşmiş Milletler ölçütlerine göre 0-14 yaş arasındakiler çocuk, 15-64 gruplarındakiler yetişkin veya çalışabilir nüfus ya da faal nüfus, 65 yaş ve üzeri ise yaşlı nüfus olarak sınıflandırılır. Türkiye’de erkek nüfusun %25.99’u çocuk, %7.01’i yaşlı, geriye kalan %67.00’si faal nüfustur.

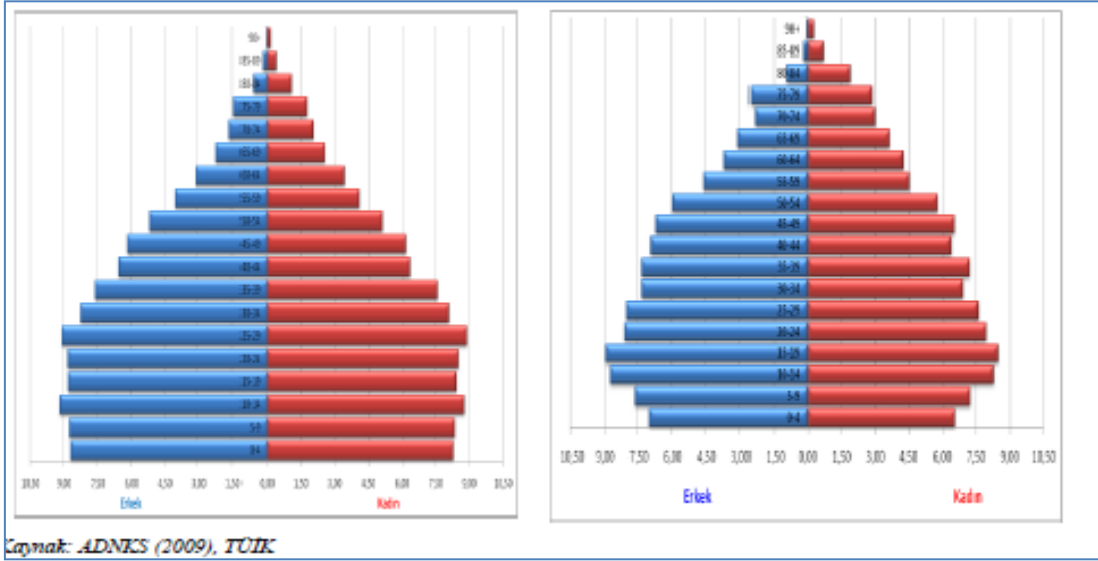
Tablo-9. TR90 Bölgesinde Nüfusun Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

İller	Çocuk (0-14)			Faal (15-65)			Yaşlı (65+)		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Artvin	20,32	20,74	19,89	66,56	67,46	65,66	13,12	11,80	14,45
Giresun	21,26	21,93	20,60	65,76	66,95	64,58	12,98	11,12	14,82
G.hane	24,05	24,41	23,68	64,97	66,22	63,70	10,99	9,37	12,62
Ordu	23,90	24,49	23,31	65,61	66,10	65,12	10,49	9,41	11,57
Rize	22,70	23,54	21,88	67,61	68,82	66,43	9,69	7,64	11,69
Trabzon	22,68	23,36	22,01	67,72	68,82	66,63	9,61	7,81	11,36
TR90	22,71	23,35	22,08	66,55	67,5	65,62	10,74	9,15	12,31
Türkiye	25,99	26,55	25,42	67,00	67,35	66,65	7,01	6,10	7,92

TUİK, ADNKS (2009)

TR90 Bölgesi’nde nüfusun %22.71’i çocuk, %10.74’ü yaşlı, geriye kalan %66.55’i faal nüfustur. Bu değerler Türkiye geneliyle kıyaslandığında, çocuk ve faal nüfusun az, yaşlı nüfusun ise fazla olduğu görülmektedir.

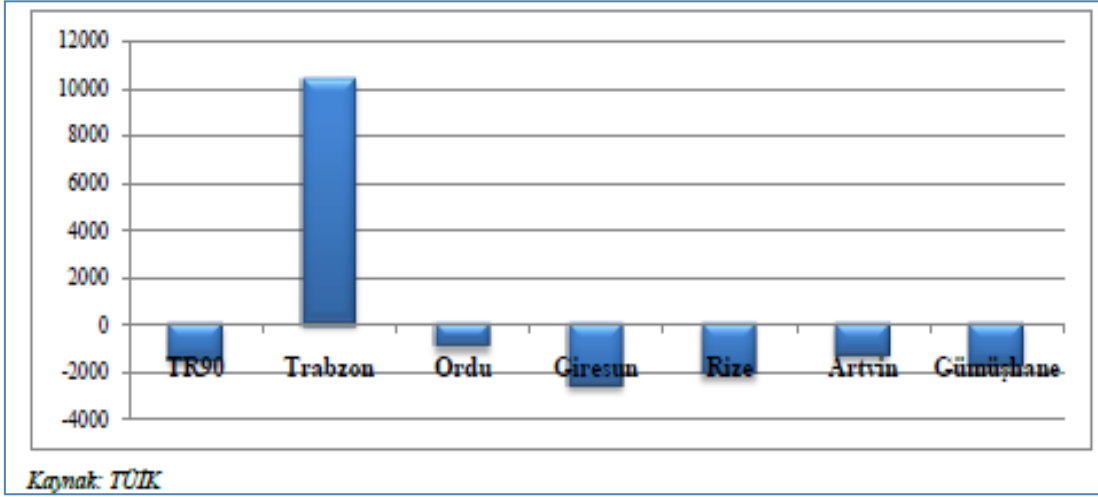
Grafik-10. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı

Göçün nüfus artışı üzerinde doğrudan etkisi vardır. Kent merkezlerine olan yoğun iç göç hızlı nüfus artışına ve kentsel yığılmaya neden olmaktadır. Buna bağlı olarak altyapı ve istihdam sorunları ortaya çıkmaktadır. Öte yandan dış göç nüfusu azaltarak ekonomik faaliyetlerin zayıflamasına yol açmaktadır. Bölge illerinden diğer illere ve Bölge içi iller arasında yoğun bir nüfus hareketi yaşanmaktadır. 1995-2000 döneminde Bölge illerinden diğer illere net göç 75.820'dir. Grafik 2'de TR90 Bölgesi'ndeki illerin 2008-2009 dönemi için net göç hızı verilmiştir. Buna göre Trabzon dışında tüm iller başta Giresun olmak üzere hızlı bir şekilde göç vermektedir.

Bölge içerisinde en çok göç alan il 4.541 kişi ile Trabzon, Bölge içi illere en çok göç veren il ise 3.645 ile yine Trabzon olmuştur. Bölge'nin genel olarak göç vermesine karşılık gerek bölge içi göçler, gerekse il içinde kırsal kesimden kentlere olan göçler sonucu Bölge'nin kıyı kesiminde özellikle Trabzon kenti çevresinde yoğunlaşma gözlenmektedir. Kısa ve orta vadede, Trabzon kent merkezinin yer aldığı sahil şeridi boyunca oluşan kentsel bölgede yoğunlaşmanın daha da artacağı öngörülmektedir. Bölge için hazırlanan planlarda bu hususun dikkate alınması ve çözümüne yönelik hedeflerin belirlenerek uygulanması, uzun vadede ise bu "Kentsel Bölge"deki yoğunluğun TR90 Bölgesi içinde belirlenen alt bölge merkezlerine dağıtılması gerekmektedir.

Grafik-11. TR90 Doğu Karadeniz İllerinden Diğer İllere Göç

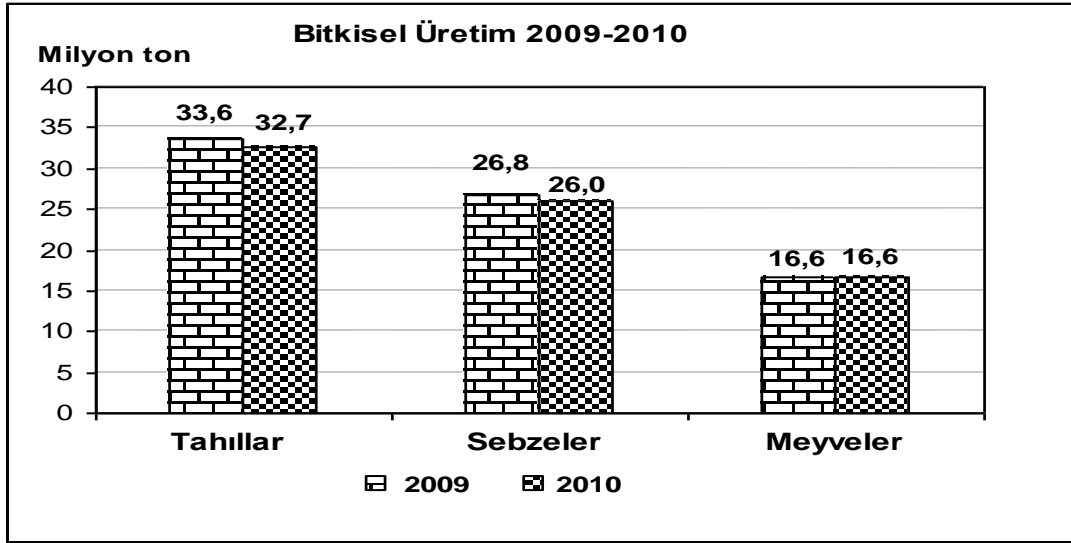
Türkiye’de okuma yazma bilen nüfus oranı % 91.40’tır. TR90 Bölgesi’nde bu oran %88.26 olup Türkiye ortalamasının altındadır. İller incelendiğinde ise Rize ve Artvin, Türkiye ortalamasının üzerinde yer almaktadır. Diğer iller ise Türkiye ortalamasının altındadır.

BÖLÜM 3. BÖLGENİN MEVCUT TARIMSAL DURUMU

3.1. Bitkisel Üretim

Türkiye’de, 2010 yılında bir önceki yıla göre üretim miktarları tahıl ürünlerinde %2.4, sebzelerde %2.9 ve meyvelerde %0.1 oranında azalış göstermiştir (Tüik, 2010).

Grafik-12. TR90 Bölgesi Toplam Bitkisel Üretim (ton) Verileri

TÜİK,

2010

Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerini kapsayan TR90 Bölgesinde üretimi yapılan tarla bitkileri, sebze, meyve, ve yem bitkileri üretim durumları incelenmiş ve ülkemizdeki toplam üretim ile kıyaslanmıştır.

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki altı ilin toplam tarım alanı miktarı Türkiye toplam tarım alanının % 2.7’sini oluşturmaktadır. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi’ndeki tarım alanlarının yaklaşık %69.2’lik oranını fındık ve çay alanlarının başta geldiği meyvelik alanlar oluşturmaktadır. Bölge’nin toplam meyvelik alanları ise toplam ülke genelinin %15’ine denk gelmektedir. Bölge’de meyve dikili alanların %70’lik kısmı Ordu ve Giresun illerinde bulunmaktadır. Bölgenin sebze ve tarla alanları toplamının ülke geneline oranı düşüktür (sırası ile %0.9 ve %1.2). Bunun temel nedeni, bölgenin dağlık ve engebeli olan coğrafik yapısı ve arazilerin parçalı olmasıdır. İşlenen tarla alanı olarak Gümüşhane ili bölgenin en düz ve en geniş alanına sahiptir (%31.2).

Tablo-10. TR90 Bölgesi Tarım Arazilerinin Dağılımı (ha)

İller	Toplam Tarım Alanı (1)	Tarla Alanı		Sebze Bahçeleri (2)	Meyvelikler (3)
		Ekilen	Nadas		
Trabzon	104.194	33.693	-	2.684	78.817
Ordu	234.238	27.808	4.003	1.296	201.132
Giresun	159.195	29.569	6.437	2.128	121.062
Rize	54.667	567	-	381	53.719
Artvin	36.633	11.930	447	2.074	2.077
Gümüşhane	75.567	46.875	26.330	793	1.569
TR90	664.494	150.442	37.217	9.355	458.375
Türkiye	24.435.985	16.459.505	4.249.026	801.566	3.052.748
TR90/TR(%)	2,7	0,9	0,9	1,2	15

TÜİK, 2010

(1) Tarıma elverişli olup kullanılmayan araziler dahil değildir.

(2) Sebze bahçelerinin içerisine süs bitkileri ile sebzelerin ve süs bitkilerinin örtü altı ekiliş alanları dahildir.

(3) Meyveliklerin içerisine zeytin alanı, bağ alanı dahil değildir.

3.1.1. Tarla Bitkileri Üretimi

Temel besin ihtiyacımız olan gıda maddeleri ile hayvansal yemler, endüstri hammadde ve ihracat malları ihtiyaçlarının geniş oldukça geniş bir kısmı tarla bitkileri tarımı sağlamaktadır. Tarla bitkileri tarımı, ülkemizin kendine yeterlilik ölçüsü olarak kullandığı temel tarımın tarifidir. Türkiye coğrafik yapısından dolayı tarla tarımında oldukça zengin bir bitki çeşidi desenine sahiptir. Tarla ürünlerinin çeşitliliği ve verimliliği stratejik bir önem oluşturmaktadır. Diğer birçok ülkede bu kadar geniş çeşitlilik gösteren tarla kültürünü bulabilmek mümkün değildir. Tarla bitkileri ekiliş alanı oransal olarak TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi bitkisel üretimi içinde, 2010 yılı TÜİK verilerine göre %23'lük oranla meyve ekiliş alanlarından sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bunun temel sebebi, arazilerin tarla tarımına uygun olmayacak ölçüde meyilli ve kayalık bir yapıdan oluşmasıdır.

Tarla bitkileri ekiliş alanları içinde tahıllar %72, yem bitkileri %14, yumrulu bitkiler %9, baklagiller %4 ve endüstri bitkileri % 0.4'lük oran teşkil etmektedir. Yağlı tohumlu tarla bitkilerinin ekiliş alanı ise Bölge'de kayda değer bulunmamaktadır.

3.1.1.1. Tahıllar

2010 yılında Türkiye tahıl ekiliş alanları 12.1 milyon hektar düzeyinde gerçekleşirken, tahıl üretim miktarı 2010 yılında yaklaşık olarak bir önceki yıla göre %2.5 oranında azalarak yaklaşık olarak 32.8 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. TR90 Bölgesi'nde tahıl ekilişi 99.3 bin hektar alanda 148.2 bin ton olarak gerçekleşmiştir. Toplam tahıl ekiliş alanında sırası ile buğday, mısır ve arpa en fazla ekim alanı bulan tahıllardır. Gümüşhane %32.5 ile toplam tahıl ekiminde ilk sırada yer almaktadır. Toplam mısır ekiminde ise Trabzon 36.6 bin hektar ekim alanı ile ilk sırada yer almaktadır.

Tablo-11. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Tahıl Ürünlerinin Ekim Alanları (ha)

Tahıllar	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Arpa	-	1.915	7.071	-	950	11.787	21.723
Buğday	-	6.585	10.535	-	575	19.855	37.549
Çavdar	-	417	34	-	2	168	621
Mısır	13.384	12.823	7.087	520	2.410	411	36.634
Tritikale	-	-	27	-	-	27	54
Yulaf	-	2.662	-	-	-	14	2.676
Çeltik	-	-	-	-	56	-	56
Toplam	13.384	24.401	24.753	520	3.993	32.262	99.312
İl/TR90(%)	13,5	24,6	24,9	0,5	4,0	32,5	
TR	12.100.271						
TR90/TR(%)	0,8						

TÜİK, 2010

TR90 Bölgesi, 148.224 ton tahıl üretimi ile ülke genelinin toplam tahıl üretiminde %0.5'lik bir paya sahiptir. Bölgede %29'luk bir üretim oranı ile Gümüşhane ili başta gelmektedir. Gümüşhane'nin buğday ve arpa üretiminde diğer illere göre fazla üretim yapmasının sebebi, tarlalarının düz ve tarla tarımına elverişli olmasına bağlıdır. Yaklaşık 65.6 bin ton mısır üretiminin yaklaşık %68.3'ü Ordu ve Trabzon illerinden sağlanmaktadır.

Tablo-12. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Tahıl Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

Tahıllar	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Arpa	-	1.842	10.785	-	1.340	17.312	31.279
Buğday	-	6.809	14.190	-	833	24.785	46.617
Çavdar	-	600	66	-	3	257	926
Mısır	21.920	22.912	10.452	1.023	8.718	567	65.592
Tritikale	-	-	78	-	-	66	144
Yulaf	-	3.280	-	-	-	22	3.302
Çeltik	-	-	-	-	364	-	364
Toplam	21.920	35.443	35.571	1.023	11.258	43.009	148.224
İl/TR90(%)	14,8	23,9	24,0	0,7	7,6	29,0	
TR	32.772.550						
TR90/TR(%)	0,5						

TÜİK, 2010

3.1.1.2. Yemelik Dane Baklagiller

TR90 Bölgesinde yemelik dane baklagiller ekim alanı 6.231 hektar alan ile ülke genelinin %0.7'sini oluşturmaktadır. Bölgenin baklagiller ekim alanı açısından Gümüşhane fasulyede ve Giresun fiğde başı çekmektedir. Bölgede yemelik dane baklagiller ekim alanının %44'ü Gümüşhane iline aittir. Baklagillerin önemli ürünlerinden kuru fasulye 4.155 hektar ekim alanına sahipken, bu alanın yarısına Gümüşhane sahiptir. Dane fiğ, bölgenin toplam baklagiller ekim alanının dörtte birini oluştururken, bunun tamamına yakını Giresun'da bulunmaktadır. Bölgede yüksek rutubet nedeni ile antraknoz hastalığı nohut ekim alanlarını sınırlamaktadır. Bakla ekim alanı yalnızca Trabzon'da mevcuttur.

TR90 Bölgesinde yemelik dane baklagiller üretimi 9.798 ton ile ülke genelinin %0.7'sini oluşturmaktadır. Bölgenin baklagiller üretim miktarı açısından Gümüşhane fasulyede ve Giresun fiğde başı çekmektedir. Bölgede yemelik dane baklagiller üretiminin %42.9'u Gümüşhane iline aittir. Baklagillerin önemli ürünlerinden kuru fasulye üretiminin üçte ikisi Gümüşhane ilinde üretilmektedir. Dane fiğ üretiminin tamamına yakın Giresun'da üretilmektedir.

Tablo-13. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yemelik Dane Baklagiller için Ekim Alanları (ha)

Yemelik Dane Baklagiller	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Bakla (Yemelik)	-	-	-	-	-	-	-
Bezelye	44	14	-	-	-	-	58
Fasulye (Kuru)	795	41	126	36	432	2.726	4.155
Fiğ (Dane)	-	30	1.250	-	-	-	1.280
Mercimek (Yeşil)	-	5	-	-	-	-	5
Nohut	-	5	710	-	-	18	733
Toplam	838	95	2.086	36	432	2.744	6.231
İl/TR90(%)	13,4	1,5	33,5	0,6	6,9	44,0	
TR	917.783						
TR90/TR(%)	0,7						

TÜİK, 2010

Tablo-14. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yemelik Dane Baklagiller için Üretim Miktarları (ton)

Yemelik Dane Baklagiller	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Bakla (Yemelik)	-	-	-	-	-	-	-
Bezelye	111	18	-	-	-	-	129
Fasulye (Kuru)	825	61	167	26	1.199	4.145	6.423
Fiğ (Dane)	-	30	2.093	-	-	-	2.123
Mercimek (Yeşil)	-	4	-	-	-	-	4
Nohut	-	5	1.060	-	-	54	1.119
Toplam	936	118	3.320	26	1.199	4.199	9.798
İl/TR90(%)	9,6	1,2	33,9	0,3	12,2	42,9	
TR	1.356.982						
TR90/TR(%)	0,7						

TÜİK, 2010

3.1.1.3. Endüstri Bitkileri

TR90 Bölgesi'nde endüstri bitkileri düşük ekim alanına sahiptir. Endüstri bitkisi olarak ekilen şeker pancarı yalnızca Gümüşhane'de yetiştirilmektedir. Diğer illerde ise verilere göre endüstri bitki olarak ekim alanı bulunmamaktadır.

Tablo-15. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Patatesin Ekim ve Üretim Miktarları

Endüstri Bitkileri	Ekim Alanı (ha)		Üretim (ton)	
	Gümüşhane	TR90	Gümüşhane	TR90
Patates	655	655	29.657	29.657
Toplam	655	655	29.657	29.657
İl/TR90(%)	100		100,0	

TÜİK, 2010

3.1.1.4. Yem Bitkileri

TR90 Bölgesi, ülke genelinde yem bitkileri ekim alanının %13.2'lik kısmına sahiptir. Yem bitkileri ekim alanı olarak Bölge'de yaklaşık %48.3'lük bir oranla Gümüşhane başta gelmektedir. Bunu yaklaşık %33.3'lük oranlarla Artvin izlemektedir.

Tablo-16. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yem Bitkileri Ekim Alanları (ha)

Yem Bitkileri	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Fiğ (Yeşil Ot)	1.265	3.600	3.100	-	2.310	39.925	50.200
Korunga (Yeşil Ot)	-	1.228	3.850	-	10.735	8.060	23.873
Korunga (Tohum)	-	-	-	-	-	-	-
Mısır (Hasıl)	881	20	30	-	8.885	-	9.816
Mısır (Silajlık)	2.754	5.707	287	-	-	7.005	15.753
Yonca (Yeşil Ot)	2.425	1.250	8.915	-	42.309	38.100	92.999
Yonca (Tohum)	-	-	-	-	-	-	-
Toplam	7.325	11.805	16.182	0	64.239	93.090	192.641
İl/TR90(%)	3,8	6,1	8,4	0,0	33,3	48,3	
TR	1.458.760						
TR90/TR(%)	13,2						

TÜİK, 2010

Rize'de yem bitkisi ekim alanı verisi bulunmamaktadır. Yeşil ot olarak yonca ekim alanı 92.999 hektar ile bölgedeki toplam alanın yaklaşık yarısını oluşturmaktadır. Bölgenin yem bitkisi üretim miktarı ekim alanına paralellik göstermektedir.

Tablo-17. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yem Bitkileri Üretim Miktarları (ton)

Yem Bitkileri	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Fiğ (Yeşil Ot)	876	3.561	1.550	-	2.130	32.765	40.882
Korunga (Yeşil Ot)	-	1.401	3.380	-	10.782	8.180	23.743
Korunga (Tohum)	-	-	-	-	60	-	60
Mısır (Hasıl)	694	20	30	-	6.759	-	7.503
Mısır (Silajlık)	13.251	12.383	867	-	-	33.585	60.086
Yonca (Yeşil Ot)	1.251	703	7.831	-	55.143	45.550	110.478
Yonca (Tohum)	-	-	-	-	874	-	874
Toplam	16.072	18.068	13.658	-	75.748	120.080	243.626
İl/TR90(%)	6,6	7,4	5,6	-	31,1	49,3	
TR	29.951.039						
TR90/TR(%)	0,8						

TÜİK, 2010

3.1.1.5. Yumrulu Bitkiler

TR90 Bölgesi'nin ülke geneline göre yumrulu bitkiler ekim alanı %6.5'dir. Toplam ekim alanı ise 14.054 hektardır. Bölgedeki iller arasında yumrulu bitki üretimleri içinde %55.1 ekim oranı ile Trabzon başta gelmektedir. Bu ili %15.2 oranı ile Ordu izlemektedir.

Tablo-18. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yumrulu Bitkile Ekim Alanları (ha)

Yumrulu Bitkiler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Patates	7.439	2.130	1.085	10,9	1.082	1.905	13.651
Sarımsak	-	0.5	2	-	0.1	-	3
Soğan	-	-	-	-	37	34.4	71
Hayvan	301	1	27	-	-	-	329
Toplam	7.739	2.132	1.114	11	1.119	1.939	14.054
İl/TR90(%)	55,1	15,2	7,9	0,1	8,0	13,8	
TR	215.626						
TR90/TR(%)	6,5						

TÜİK, 2010

Bu illeri yumrulu bitkiler ekim alanı olarak sırası ile %13.8 Gümüşhane, %8 Artvin, %7.9 Giresun ve %0.1 Rize izlemektedir. Bölgenin en fazla yumrulu bitki ekim alanına sahip ürünü patatestir. Trabzon, 7.439 hektar patates ekiliş alanı ile ilk sırada gelmektedir.

Türkiye yumrulu bitki üretim miktarının %3.7'si TR90 Bölgesi'ne aittir. 245.888 ton yumrulu bitki üretiminin %96.5'i patatesten oluşmaktadır. Bu patates üretiminin %54.5'i Trabzon ilinde bulunmaktadır.

Tablo-19. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yumrulu Bitkiler Üretim Miktarları (ton)

Yumrulu Bitkiler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Patates	129.290	32.099	14.376	69	20.122	41.205	237.161
Sarımsak	-	3	7	-	2	-	12
Soğan	-	-	-	-	592	104	696
Hayvan	7.444	20	555	-	-	-	8.019
Toplam	136.734	32.122	14.938	69	20.716	41.309	245.888
İl/TR90(%)	55,6	13,1	6,1	0,0	8,4	16,8	
TR	6.658.289						
TR90/TR(%)	3,7						

TÜİK, 2010

3.1.2. Sebze Üretimi

Türkiye, dağlık arazi yapısından dolayı çok farklı coğrafik bölgelere ayrılmıştır. Üretime uygun verimli ve geniş tarım alanları, değişik bölgelerin ekolojik farklılıkları sayesinde meyve ve sebzelerin iyi koşullarda ve kaliteli olarak yetişebildiği nadir ülkelerden biridir. Bununla da kalmayıp, Ülkemiz çok sayıda farklı mikro klimalar bulunduran bir ülkedir. Bu farklılıklar özellikle sebze yetiştiriciliği açısından bir zenginlik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemiz bahçe bitkileri yetiştiriciliği yönünden önemli ekolojik avantajlara sahip olmasına rağmen bu potansiyelden yeteri kadar yararlanılamamaktadır. Uluslararası ticari veriler incelendiğinde, tarımsal üretim potansiyeli son derece yüksek olan ülkemizin sebze üretimine karşılık ihracatta arzu edilen düzeylere ulaşamadığı gerçeği ortaya çıkmaktadır. Zira, üretilen sebzelerin çok az bir bölümü dış ticaret gelirlerimize katkı sağlamaktadır. Üretimin ithalatçı ülkelerin isteklerine uygun kalitede ve miktarda olmaması, standardizasyon eksikliği ve stabilitesi, ambalajlama, ulaşım konusunda karşılaşılan sıkıntılar ve uluslararası pazarların iyi tanınmaması önde gelmektedir. Türkiye'de yaklaşık olarak 50 sebze türünün tarımı yapılmaktadır. Bunun yanında, 20 kadar bitki türünün de bahçe kültürü yapılmamakla beraber doğadan toplanıp tüketildiği de bilinmektedir.

Ülkemiz yaklaşık 24.4 milyon tonluk sebze üretimi ile dünyada ilk 4 ülke arasında yer almaktadır. Soğan, patates, sarımsak gibi yumru bitkiler hariç tutulduğunda, ülkemiz sebzeler üretiminin %86'sı meyvesi yenen sebzelere ait olup domates, biber, kavun, karpuz, patlıcan ve hiyar ekonomik anlamda bu grubu temsil eden en önemli sebze türleridir.

2010 yılı verilerine göre, TR90 Bölgesi'nde sebze ürünleri ekim alanı ülke genelinin %1.2'sine denk gelmektedir. TR90 Bölgesi, Türkiye sebze üretiminin %0.2'sini oluşturmaktadır. Bu değer bölgedeki sebze üretiminin Türkiye ortalamasının altında olduğunu göstermektedir. Bölgede toplam sebze üretimi içinde yaprağı yenen sebze grubu %37'lik oranla ilk sırada yer alırken, %36 oranı ile meyvesi yenen sebzeler ikinci sırada ve %25 ile baklagil sebzeler üçüncü sırada yer almaktadır.

3.1.2.1. Baklagil Sebzeler

TR90 Bölgesi'nde ürün grupları bazında baklagil sebze üretiminin ülke üretimine oranı %2.6'dır. Bölgede baklagil sebze üretim miktarında %28.4 oranı ile Giresun lider durumdadır. Bu ili sırasıyla Ordu, Trabzon ve Artvin izlemektedir. Bölgenin toplam üretiminin %92.5'lük kısmını fasulye oluşturmaktadır. Fasulye üretiminde %29.3'lük pay ile Giresun başta gelmektedir.

Tablo-20. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Baklagil Sebzeler Üretim Miktarları (ton)

Baklagil Sebzeler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Fasulye	3.752	3.957	5.770	455	3.784	1.947	19.665
Bakla	8	8	14	-	-	-	30
Bezelye	225	188	233	21	12	-	679
Barbunya Fasulye	303	455	21	79	20	-	878
Toplam	4.288	4.608	6.038	555	3.816	1.947	21.252
İl/TR90(%)	19,1	21,1	29,3	2,3	19,2	9,9	
TR	807.292						
TR90/TR(%)	2,6						

TÜİK, 2010

3.1.2.2. Meyvesi Yenen Sebzeler

TR90 Bölgesi, meyvesi yenen sebzeler açısından Türkiye ortalamasının altında (%0.2) bir üretim miktarına sahiptir. Bölge içinde en yüksek üretim payına sahip meyvesi yenen sebzeler sofralık domates (%30.6) ve sofralık hıyardan (%29.6) oluşmaktadır. 2010 yılı içinde meyvesi yenen sebzeler grubunda en yüksek (%55.2) üretim payına sahip il Artvin'dir. Artvin'i Trabzon (%18) ve Giresun (%10.7) izlemektedir.

Tablo-21. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Meyvesi Yenen Sebzeler için Üretim Miktarları (ton)

Meyvesi Yenen Sebzeler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Baklagil	265	63	401	182	535	1	1.447
Kabak (Sakız)	353	79	93	25	442	-	992
Kabak (Çerezlik)	1	-	-	-	-	-	1
Patlıcan	1.265	129	497	16	1.244	-	3.151
Biber (Dolmalık)	589	47	298	16	1.116	14	2.080
Biber (Sivri)	513	143	352	17	2.119	46	3.190
Biber (Salçalık)	-	-	5	-	560	-	565
Hıyar (Sofralık)	3.612	1.532	1.591	203	6.219	994	14.151
Hıyar (Turşuluk)	-	13	43	1	255	119	431
Domates (Sofralık)	2.004	1.785	1.671	88	6.911	2.157	14.616
Domates (Salçalık)	-	-	8	-	1.741	-	1.749
Kavun	-	-	90	-	2.152	-	2.242
Karpuz	-	-	72	-	3.114	-	3.186
Toplam	8.602	3.791	5.121	548	26.408	3.331	47.801
İl/TR90(%)	18,0	7,9	10,7	1,1	55,2	7,0	
TR	20.412.458						
TR90/TR(%)	0,2						

TÜİK, 2010

3.1.2.3. Yaprığı Yenen Sebzeler

Türkiye’de yaprığı yenen sebzelerin %2.1’i TR90 bölgesinden elde edilmektedir. 2010 yılı içinde bölgenin en fazla üretim payına sahip yaprığı yenen sebzeleri karayaprak lahanası (%54.1) ve kıvırcık marul (%13.2) olmuştur. Bölge içinde iller arasında yaprığı yenen sebzelerin üretim payı Artvin (25.1), Trabzon (%24.2), Giresun (%21.5) ve Ordu (%17.1) şeklinde gerçekleşmiştir. Türkiye’de üretilen karayaprak lahanasının büyük kısmı TR90 Bölgesi’nde üretilmektedir. Üretilen karayaprak lahanasının büyük kısmı bölgenin kendi içinde tüketilmektedir.

Tablo-22. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Yaprığı Yenen Sebzeler için Üretim Miktarları (ton)

Yaprığı Yenen Sebzeler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Lahana (Beyaz)	-	714	1.442	-	1.106	3.581	6.843
Lahana (Karayap.)	5.768	4.753	5.233	665	3.178	17	19.614
Marul (Göbekli)	781	7	97	8	1.198	60	2.151
Marul (Kıvırcık)	649	541	272	7	3.303	18	4.790
Marul (Aysberg)	-	-	-	-	1	-	1
İspanak	342	28	115	-	256	9	750
Pırasa	364	71	546	-	21	-	1.002
Pazı	552	72	50	17	16	-	707
Semizotu	58	-	5	-	-	-	63
Maydanoz	252	4	33	9	25	2	325
Nane	11	1	5	-	-	-	17
Roka	12	-	2	-	-	-	14
Tere	10	-	-	-	-	-	10
Toplam	8.799	6.191	7.800	706	9.104	3.687	36.287
İl/TR90(%)	24,2	17,1	21,5	1,9	25,1	10,2	
TR	1.693.674						
TR90/TR(%)	2,1						

TÜİK, 2010

3.1.2.4. Soğansı, Yumru ve Kök Sebzeler

Soğansı, yumru ve kök sebzeler grubunda TR90 Bölgesi Türkiye genelinde oldukça düşük (%0.1) bir üretim payına sahiptir. Soğansı, yumru ve kök sebzeler grubunda %84.2 üretim payı ile soğan başta gelmektedir.

Tablo-23. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Soğansı, Yumru ve Kök Sebzeler için Üretim Miktarları (ton)

Soğansı- Yumru-Kök Sebzeler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90
Sarımsak	4	8	16	-	3	3	34
Soğan	203	95	63	37	303	38	739
Turp (Bayır)	25	-	1	-	41	-	67
Turp (Kırmızı)	25	-	-	-	8	-	33
Şalgam	-	5	-	-	-	-	5
Toplam	257	108	80	37	355	41	878
İl/TR90(%)	29,3	12,3	9,1	4,2	40,4	4,7	
TR	900.823						
TR90/TR(%)	0,1						

TÜİK, 2010

3.1.2.5. Diğer Sebzeler

TR90 Bölgesi içinde Brokoli ve kültür mantarı üretimi Türkiye ortalamasının oldukça altındadır. Bu ürünlerin üretimi yalnızca Giresun ilinde görülmektedir.

Tablo-24. TR90 Bölgesi ve İllerinde Bazı Diğer Sebzeler için Üretim Miktarları (ton)

Diğer Sebzeler	Giresun	TR90
Brokoli	9	9
Mantar (Kültür)	2	2
Toplam	11	11
İl/TR90(%)	100,0	

TÜİK, 2010

3.1.3. Meyve Üretimi

Dünyada yetiştiriciliği yapılan bağ-bahçe türlerinden 80'den fazlası ülkemizde yetiştirilebilmektedir. 2010 yılı TÜİK verilerine göre Ülkemizde yaklaşık 551 milyon meyve veren ve 87 milyon meyve vermeyen ağaç mevcuttur. Toplam üretimimiz yaklaşık 13 milyon ton'dur. TR90 Bölgesi meyve veren ağaç sayıları bakımından Türkiye toplamının %38.7'sini ve meyve vermeyen ağaçlar bakımından da %17.6'sını oluşturmaktadır. Bu değerler bölgeler bazında ülke ortalamasının oldukça üzerindedir. Bunun temel sebebi, fındık ağaçlarının sayılmayıp ocak usulü belirlenmesidir. 2010 yılında meyve ürünlerinin üretim miktarı bir önceki yıla göre önemli bir değişiklik göstermemiş ve %0,1 oranında azalarak yaklaşık 16,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Meyveler içinde önemli ürünlerin üretim miktarlarına bakıldığında bir önceki yıla göre, elma %6,6, kayısı %31,9, erik %2, şeftali %1,4 oranında azalmış, zeytinde ise %9,6 oranında artmıştır. Turunçgil meyvelerden portakalda %1,2, mandalinalarda %1,5 oranında artış olmuştur. Sert kabuklu meyvelerden fındık %20, Antep fıstığı %56,5 oranında artmıştır.

3.1.3.1. İçecek Bitkiler

Yaş çay üretimi bir önceki yıla Türkiye genelinde %18,3 oranında artarak yaklaşık 1,3 milyon ton civarında gerçekleşmiştir.

Tablo-25. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde İçecek Bitkilerinin (çay) Toplam Alanı (da) ve Ürün Miktarları (ton)

İller	İçecek Bitkiler Alanı (da) (Çay)	Üretim(ton)	İl/TR90(%) Üretim
Trabzon	155.197	276.310	21,2
Ordu	114	61	0,0
Giresun	19.726	23.265	1,8
Rize	497.848	880.443	67,4
Artvin	85.756	125.487	9,6
Gümüşhane	-	-	-
TR90	758.641	1.305.566	
TR	758.641	1.305.566	
TR90/TR(%)	100	100	

TÜİK, 2010

Türkiye’de toplam içecek bitkileri üretiminin tamamına yakını TR90 Bölgesi’nden elde edilmektedir. Özellikle Rize bu üretimin %67.4’ünü tek başına sağlamaktadır. Rize’nin tarımsal gelirinin büyük kısmı çaydan sağlanmaktadır. Ancak, diğer Karadeniz sahil illerinde olduğu gibi Rize’de de toprak pH’sının 4’ün altına inmeye başlaması çay üretiminin geleceğini tehdit etmektedir. Gümüşhane’nin iç bölgede olmasından dolayı iklim yapısı gereği çay üretimi yoktur.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından organize edilen ve Rize Ticaret Borsası’nda Çay Sorunları Çözüm Toplantısı’nın ikinci gününde “Çay Eylem Planı” hazırlanmıştır. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı tarafından açıklanan eylem planı 15 maddeden oluşmaktadır. Çay Eylem Planı’nda organik çay üretimine de atıf yapılmaktadır. Çay sektörünün bütün paydaşlarının katkılarıyla hazırlanan Çay Eylem Planı şu maddelerden oluşmaktadır (GTHB, 2011);

- 1. Yaş Çay Ürünüde Kalitenin Artırılması yönünde tedbir alınması.**
 - a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Çeşit Islahı ve Tescil çalışmalarının yapılması
 - b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR ve Araştırma Enstitüsü
 - c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: BÜGEM, Tohumluk Tescil Sertifikasyon Merkezi, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müd., ve Rize Ziraat Odası
 - d. Süre: Aralık 2012

- 2. Ekonomik Ömrünü Tamamlayan Çaylıkların Yenilenmesi**
 - a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Hastalıklara Dayanıklı Yeni Çeşitlere Ait Klonal Çeliklerin Çoğaltılmasına Yönelik Doku Kültürü Laboratuvarının Kurulması
 - b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR
 - c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müd.
 - d. Süre: Aralık 2013

- 3. Siyah Çay İmalatında Mevzuat Çalışmaları**
 - a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Türk Gıda Kodeksindeki Siyah Çay Tebliğinde Değişiklik Yapılması; Kalıntı, Hijyen ve bulaşanlar tebliğinde değişiklik (İthal Çaylarda)
 - b. Sorumlu Kuruluş: Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü
 - c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: ÇAYKUR, Rize Ticaret Borsası ve TSE

d. Süre: Haziran 2012

4. Çay Atıklarının Organik Madde Olarak Değerlendirilmesi

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: ÇAYKUR Organik Gübre Formunu Belirleyecek; ÇAYKUR ile RTSO ve Rize Ticaret Borsası Birer Fabrika Kurarak Üretim Yapacak

b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Rize Ticaret ve Sanayi Odası ve Rize Ticaret Borsası

d. Süre: Aralık 2014 ÇAYKUR ve Nisan 2013 Rize Ticaret Borsası

5. Kuru çayda Piyasa Düzeninin Sağlanarak Ticaretin Kayıt Altına Alınması ve Fiyat İstikrarının Sağlanması

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Lisanslı Depoculuğun Kurulması İle ilgili Rapor Hazırlanması, Rize Ticaret Borsası ve ÇAYKUR'dan Dilaver DEMİR'in Çay İhtisas Borsası İle ilgili 3 ay sonra ayrı ayrı sunum hazırlamaları

b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR ve Rize Ticaret Borsası

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, TOBB ve Rize Ziraat Odası

d. Süre: Ocak 2012

6. Çay Kaçakçılığının Önlenmesi

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Kontrol ve Denetim Kapasitesinin Artırılması, Personel Sayısının Artırılması, Çay Dedektör Köpek Sayısının Artırılması, Personel Eğitimi, Kaçakçılıkla Mücadelede Hukuki Düzenlemelerin Yapılması, Kaçak Çayın Tasviye Sürecinin Hızlandırılması için Mevzuat Düzenlemesi, Fatura Bazında Vergi Denetimlerinin Özellikle Sınır Bazında Artırılması ve Kuru Çay Paketleme Tesislerinin Denetim Kontrollerinin Artırılması

b. Sorumlu Kuruluş: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: ÇAYKUR, İç İşleri Bakanlığı, Gıda Kontrol Genel Müdürlüğü ve Maliye Bakanlığı (Vergi Denetim Kurulu Başkanlığı)

d. Süre: Aralık 2013

7. Gıda Üretim Tesisleri İle Kuru Çay ile İlgili Mevzuatın Yeniden Düzen

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Yaş çay üretim bölge dışındaki kuru çay paketleme tesislerinin kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi programından yararlandırılmaması ve Paketleme Tesislerinin çay bölgesinde kurulmasının teşvik edilmesi

b. Sorumlu Kuruluş: Tarım Reformu Genel Müd., ve Gıda Kontrol Genel Müd.

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: ÇAYKUR, Rize Ticaret ve Sanayi Odası ve -Rize ticaret Borsası

d. Süre: Mart 2012

8. Kuruçay İhracatının Desteklenmesi

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: İhracatın Teşvik Kararnamesinin hazırlanması

b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR ve Rize Ticaret Borsası

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Ekonomi Bakanlığı (İhracaat Genel Müd.) ve Mehmet ERDOĞAN (Rize Ticaret Borsası)

9. Kayıt Dışı Çaylık Alanlarının Kayıt Altına Alınması

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Çay alanlarının uzaktan algılama yöntemi ile yeniden tespiti ve ruhsatlandırılması

b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR ve Ulusal Çay Konseyi

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: BUGEM, Tarım Reformu Genel Müd., ve Rize Ziraat Odası

d. Süre: Aralık 2013

10. Çaylıkların Miras Yolu İle Bölünmesinin Önlenmesi

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Türk Medeni Kanununda değişiklik yapılması

b. Sorumlu Kuruluş: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı

(Hukuk Müşavirliği)

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: ÇAYKUR

d. Süre: Aralık 2013

11. Kuru çayda Markalaşma

a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Çay tanıtım grubunun oluşturulması

b. Sorumlu Kuruluş: Ulusal Çay Konseyi ve Rize Ticaret Borsası

c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Türk Patent Enst., ve Ankara Rize Dernekleri Federasyonu

d. Süre: Aralık 2013

12. Organik Çay Üretiminin Geliştirilmesi

- a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: ÇAYKUR koordinasyonunda 4 ilin ilgili üretici birlikleri ve yerel idarecileri ile birlikte sertifikasyon kuruluşlarının davet edilmesi ve Sözleşmeli Organik Çay Üretiminin teşvik edilmesi
- b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR
- c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Ulusal Çay Konseyi ve BUGEM
- d. Süre: Aralık 2012

13. Kuruçay Üretiminde Ürün Çeşitliliğinin Artırılması

- a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Siyah ve yeşil çayın dışında diğer çayların üretiminin gerçekleştirilmesi ve Yedinci etapta bu tür projelerin destek kapsamına alınması
- b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR ve Tarım Reformu Genel Müd.
- c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Rize Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü ve ÇAYKUR
- d. Süre: Mart 2012

14. Çay Budama Sisteminin ve Destekleme Modelinin Yerine Yeni Bir Model Geliştirilmesi

- a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Çay budama işleminin tekniğine uygun olarak kökten kesilmesi, yabancı sürgünlerin ayıklanması, teknik elemanlar tarafından kontrol edilmesi işlemine uygun kararname hazırlanması
- b. Sorumlu Kuruluş: ÇAYKUR
- c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
- d. Süre: Aralık 2011

15. Türk Çayının Menşenin Tespiti Amacıyla DNA Markerlerinin Belirlenmesi

- a. Yapılacak İşlem ve Açıklama: Rize Ticaret Borsası tarafından yürütülen Menşei Tespit Projesine destek verilmesi
- b. Sorumlu Kuruluş: Rize Ticaret Borsası ve Ulusal Çay Konseyi
- c. İşbirliği Yapılacak Kuruluş: Rize Üniversitesi
- d. Süre: Aralık 2012

3.1.3.2. Sert Kabuklu Meyveler

Türkiye’de mevcut yaklaşık 9.6 milyon dekar sert kabuklu üretim alanının %41.5’i TR90 Bölgesi’nde bulunmaktadır. Türkiye geneli toplam üretiminin %28.3’ü bu bölgeden elde edilmektedir.

Tablo-26. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Sert Kabuklu Meyvelerin Genel Durumu

Yer	Sert Kabuklular	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Trabzon	Ceviz	1.207	1.608	95.238	42.301	137.539
	Fındık	628.089	45.932	25.377.963	778.040	26.156.003
	Kestane	-	74	4.032	717	4.749
Ordu	Ceviz	2.884	3.891	133.736	55.417	189.153
	Fındık	2.005.378	141.714	110.534.767	422.121	110.956.888
	Kestane	-	857	40.600	4.580	45.180
Giresun	Ceviz	4.136	1.808	70.274	24.326	94.600
	Fındık	1.176.390	74.944	75.809.547	2.240.620	78.050.167
	Kestane	-	235	44.850	17.150	62.000
Rize	Ceviz	71	200	17.110	2.680	19.790
	Fındık	35.582	1.962	1.423.240	-	1.423.240
	Kestane	-	483	37.775	1.675	39.450
Artvin	Ceviz	3.809	2.196	55.340	24.100	79.440
	Fındık	111.270	10.711	5.004.150	100.400	5.104.550
	Kestane	110	273	10.380	595	10.975
Gümüşhane	Ceviz	981	1.125	14.773	22.667	37.440
	Fındık	7.782	648	431.400	5.000	436.400
TR90		3.977.689	288.661	219.105.175	3.742.389	222.847.564
TR		9.594.821	1020711	397.423.278	28.699.923	426.123.201
TR90/TR(%)		41,5	28,3	55,1	13,0	52,3

TÜİK, 2010

TR90 Bölgesi’nde meyve veren ağaç sayısı Türkiye’nin %55.1’i ve toplam meyve sayısı ise %52.3’ü kadardır. Bölgede toplam sert kabuklu üretiminin %76.6’sı ve toplam ağaç sayısının %99’u fındıktan oluşmaktadır. Bölgenin tarımsal gelir kaynaklarının başında çay ile fındık gelmektedir. Fındık üretiminde Ordu bir üs olma yolundadır. Bölgede toplam fındık

alanlarının %50.7'si, üretimin %39.6'sı ve ağaç sayısının %50.1'i Ordu'ya aittir. Giresun %33.9 üretimi ve kalitesi ile ilgi çekmektedir. Sahil illerinin aksine Gümüşhane'de fındık üretimi sınırlıdır. İlin yalnızca Kuzey kesimlerinde bazı ılıman vadilerinde fındık üretimi yapılmaktadır.

3.1.3.3. Taş Çekirdekli

TR90 Bölgesi, Türkiye'de toplam taş çekirdekli meyve sayısının %1.6'sını barındırmaktadır. Gerek taş çekirdekli ağaç sayısı gerekse üretimi Türkiye ortalamasının altında seyretmektedir. Bölgede, tüm taş çekirdekli içinde erik, kiraz ve kayısı ön plana çıkmaktadır.

Tablo-27. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Taş Çekirdekli Meyvelerin Genel Durumu

Yer	Taş Çekirdekli	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen yaşta ağaç (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Trabzon	Erik	-	1.232	96.930	6.265	103.195
	Kiraz	104	1.285	83.357	11.605	94.962
	Kızılcık	10	8	840	691	1.531
	Vişne	-	131	13.965	1.355	15.320
	Şeftali	-	76	8.540	1135	9.675
Ordu	Erik	-	1.742	83.495	5.170	88.665
	Kiraz	45	1.946	78.350	11.535	89.885
	Kızılcık	-	136	13.600	1.000	14.600
	Vişne	35	63	3.655	1.160	4.815
	Şeftali	-	28	1.110	370	1.480
Giresun	Erik	280	935	46.415	6.040	52.455
	Kiraz	1.000	2.461	104.960	16.020	120.980
	Kızılcık	50	359	14.140	4.306	18.446
	Vişne	140	85	7.260	2.461	9.721
	Şeftali	80	135	11.190	960	12.150
Rize	Erik	-	382	35.760	1.295	37.055
	Kiraz	-	185	19.970	2.040	22.010
	Vişne	-	16	2.140	230	2.370
	Şeftali	-	23	4600	415	5015
Artvin	Erik	1.237	2.015	68.145	10.025	78.170
	İğde	-	32	1.600	200	1.800
	Kayısı	1.067	1.236	34.440	5.920	40.360
	Zerdali	-	64	1.600	40	1.640
	Kiraz	1.149	2.693	85.300	66.805	152.105
	Kızılcık	-	521	22.200	4.800	27.000
	Vişne	200	453	25.975	3.680	29.655
Şeftali	650	594	21.470	3.645	25.115	
Gümüşhane	Erik	108	358	18.290	1.625	19.915
	Kayısı	282	316	14.675	18.695	33.370
	Zerdali	102	176	12.825	1.770	14.595
	Kiraz	375	537	13.454	4.411	17.865
	Kızılcık	-	21	1.380	180	1.560
	Vişne	762	684	26.868	8.383	35.251
	Şeftali	2	69	4.425	1.562	5.987
TR90		7.678	20.997	982.924	205.794	1.188.718
TR		2.583.956	1886352	58.921.699	16.525.837	75.447.536
TR90/TR(%)		0,3	1,1	1,7	1,2	1,6

TÜİK, 2010

3.1.3.4. Turunçgiller

Turunçgiller denince akla Akdeniz ve Ege bölgeleri gelmektedir. Her ne kadar, TR90 Bölgesi ülkenin sahip olduğu turunçgil meyve ağacı sayısının %1.1'ini oluştursa da, her geçen gün ağaç sayısında artış gözlenmektedir. Özellikle, fındığa alternatif olarak meyilli alanlarda yer etmeye başlamıştır.

Tablo-28. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Turunçgil Meyvelerin Durumu

Yer	Turunçgiller	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Trabzon	Limon	7	35	3.935	1.245	5.180
	Portakal	190	303	14.832	3.049	17.881
	Mandalina	512	802	50.030	14.940	64.970
Ordu	Limon	-	20	1.350	400	1.750
	Portakal	-	106	2.750	880	3.630
	Mandalina	75	436	18.150	6.350	24.500
Giresun	Limon	1	17	882	1.257	2.139
	Portakal	5	187	5.269	1.451	6.720
	Mandalina	6	1.030	34.058	6.337	40.395
Rize	Limon	-	156	13.950	3.700	17.650
	Greyfurt	-	7	350	-	350
	Portakal	-	409	24.010	2.500	26.510
	Mandalina	-	1.373	88.457	4.518	92.975
Artvin	Limon	40	26	1.950	700	2.650
	Greyfurt	1	3	150	150	300
	Portakal	1.030	926	35.600	1.650	37.250
	Mandalina	1.105	1.025	46.100	2.300	48.400
Gümüşhane		-	-	-	-	-
TR90		2.972	6.861	341.823	51.427	393.250
TR		1.180.127	3.572.376	30.375.605	5.124.744	35.500.349
TR90/TR(%)		0,3	0,2	1,1	1	1,1

TÜİK, 2010

3.1.3.5. Üzüm ve Üzümsü Meyveler

Türkiye'nin üzüm ve üzümsü meyve üretiminin %3.3'ü TR90 Bölgesi'nden karşılanmaktadır. Meyve veren ağaç miktarı Türkiye'nin %3.4'ü olmasına rağmen üretimi %0.6 düzeyinde gerçekleşmektedir.

Tablo-29. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Üzüm ve Üzümsü Meyvelerin Genel Durumu

Yer	Üzüm ve Üzümsüleri	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen yaşta ağaç (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Trabzon	Çilek	398	1.234	398	-	398
	Dut	-	711	43.753	3.353	47.106
	İncir	-	1.226	60.426	5.875	66.301
	Nar	-	51	5.610	970	6.580
	T. Hurması	289	96	5.743	11.406	17.149
	Kivi	1.324	949	37.930	26.057	63.987
	Ahududu	9	2	9	-	9
Ordu	Çilek	12	3	12	-	12
	Dut	-	1.322	51.800	3.370	55.170
	İncir	-	1.828	67.800	3.350	71.150
	Nar	-	23	810	255	1.065
	T. Hurması	-	754	17.750	990	18.740
	Kivi	2.191	6.242	110.804	35.310	146.114
Giresun	Çilek	145	160	145	-	145
	Dut	1.280	861	36.650	7.556	44.206
	İncir	-	1.140	43.885	4.550	48.435
	Nar	-	5	140	75	215
	T. Hurması	-	12	195	96	291
	Kivi	2.278	2.629	71.097	56.180	127.277
	Ahududu	43	27	43	-	43
	Üzüm	15	7	15	-	15
Rize	Dut	-	86	8.740	370	9.110
	İncir	-	108	9.430	190	9.620
	Nar	-	-	50	-	50
	T. Hurması	140	148	10.350	5.385	15.735
	Kivi	3.225	5.108	138.715	27.150	165.865
	Üzüm	198	65	198	-	198
Artvin	Çilek	22	41	22	-	22
	Dut	1.100	1.376	38.270	10.585	48.855
	İncir	142	473	23.355	2.095	25.450
	Nar	430	500	14.050	2.185	16.235
	T. Hurması	3	944	19.100	4.775	23.875
	Kivi	740	623	13.900	13.500	27.400
	Üzüm	2.349	775	2.349	-	2.349
Gümüşhane	Çilek	17	29	17	-	17
	Dut	75	785	15.000	928	15.928
TR90		16.425	30.343	848.561	226.556	1.075.117
TR		5.686.146	5.373.744	24.839.866	75.503.20	32.390.186
TR90/TR(%)		0,3	0,6	3,4	3,0	3,3

TÜİK, 2010

Bu durum verim düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Meyvelik alanlara bakıldığında, oranın Türkiye geneline göre %0.3 olduğu görülmektedir. Bu durum, verim düşüklüğünün sık ekim ile bağlantılı olmasına bağlanabilir. TR90 Bölgesi kivi üretimi bakımından ülke genelinde lider konumdadır. Bölgede üretilen üzüm ve üzüksü meyvelerin %51.3'ü kivi üretiminden oluşmaktadır. Bölgenin kivi üretiminin %40.1'i Ordu ilinden sağlanmaktadır.

3.1.3.6. Yumuşak Çekirdekli Meyveler

Yumuşak çekirdekli meyve üretiminde TR90 Bölgesi ülke genelinin %1.8'ine sahiptir. Meyve veren ağaç miktarı ülke geneline göre %4 olmasına rağmen, elde edilen ürün miktarı düşük seyretmektedir. Ülke geneline göre meyvelik alanların %1 olması sık ekime işaret etmektedir. Bölgede yumuşak çekirdekli arasında elma ve armut üretimi ön plana çıkmaktadır.

Tablo-30. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Yumuşak Çekirdekli Meyvelerin Durumu

Yer	Yumuşak Çekirdekli	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Trabzon	Armut	10	3.235	197.080	27.905	224.985
	Ayva	-	438	28.034	3.735	31.769
	Muşmula	-	163	15.314	1.396	16.710
	Yenidünya	-	37	3.155	715	3.870
	Elma	214	5719	330771	45812	376583
Ordu	Armut	-	4.226	149.400	20.660	170.060
	Ayva	-	260	13.477	1.886	15.363
	Muşmula	-	63	6.465	1.085	7.550
	Yenidünya	-	15	430	50	480
	Elma	585	9311	316663	30105	346.768
Giresun	Armut	1.345	4.603	173.565	37.016	210.581
	Ayva	-	229	11.317	1.670	12.987
	Muşmula	-	60	4.857	1.164	6.021
	Yenidünya	-	1	20	5	25
	Elma	3.695	7.088	252.495	32.989	285.484
Rize	Armut	-	1.322	119.800	32.915	152.715
	Ayva	-	15	1.710	415	2.125
	Muşmula	-	3	670	175	845
	Yenidünya	-	37	5.420	285	5.705
	Elma	127	803	78006	7595	85601
Artvin	Armut	1.535	2.771	59.830	33.410	93.240
	Ayva	442	537	15.580	4.080	19.660
	Muşmula	-	38	1.250	125	1.375
	Yenidünya	-	14	695	165	860
	Elma	6.562	9.134	185.761	38.820	224.581
Gümüşhane	Armut	556	1.549	60.854	14.365	75.219
	Ayva	-	92	3.400	550	3.950
	Elma	4.648	4.048	144.910	100.521	245.431
TR90		19.719	55.811	2.180.929	439.614	2.620.543
TR		1.914.701	3.117.562	55.054.048	15.821.940	57.301.364
TR90/TR(%)		1,0	1,8	4,0	2,8	4,6

TÜİK, 2010

3.1.3.7. Zeytin

Türkiye geneline kıyasla TR90 Bölgesi'nde zeytin ekim alanı, ağaç sayısı ve üretimi oldukça düşük düzeydedir. Zeytin üretiminde sofralık zeytin üretiminin ön planda olduğu gözlemlenmektedir. Bölgede zeytin üretiminin %55.5'lik kısmı Trabzon'dan elde edilmektedir. Artvin ise %43.3'lük üretim payına sahiptir. Yağlık zeytin üretimi düşük olsa da yalnız Artvin'de üretilmektedir. Gümüşhane ve Giresun'da zeytin üretimi bulunmamaktadır.

Tablo-31. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Zeytinin Genel Durumu

Yer	Zeytin	Toplu meyveliklerin alanı (dekar)	Üretim (ton)	Meyve veren yaşta ağaç sayısı (adet)	Meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı (adet)	Toplam ağaç sayısı (adet)
Trabzon	Zeytin (Sofralık)	612	811	63.190	18.620	81.810
Ordu	Zeytin (Sofralık)	-	17	1.700	210	1.910
Giresun		-	-	-	-	-
Rize	Zeytin (Sofralık)	-	1	50	-	50
Artvin	Zeytin (Sofralık)	925	584	29.770	995	30.765
	Zeytin (Yağlık)	150	48	3.000	1.200	4.200
Gümüşhane		-	-	-	-	-
TR90		1.687	1.461	97.710	21.025	118.735
TR		8.261.993	1.415.000	111.397.831	45.757.988	15.7155.819
TR90/TR(%)		0,0	0,1	0,1	0,0	0,1

TÜİK, 2010

3.2. Hayvansal Üretim

Türkiye genelinde ortaya çıkan büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığındaki sayısal azalmaya paralel olarak, Doğu Karadeniz Bölgesinde önemli azalmalar ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi, hayvan sayıları ve üretim miktarları bakımından Türkiye ortalamasına göre, arı kovan sayısı ve bal üretimi hariç, önemli bir yere sahip değildir.

2000-2010 yılları arasındaki 10 yıllık süreçte, Doğu Karadeniz Bölgesinde küçükbaşta %28.5 ve büyükbaşta ise %25.8 oranında sayısal azalmalar meydana gelmiştir. Bu sayısal azalma, kanatlı hayvan sayısında oldukça çok daha fazladır (%60). Bölgede hayvancılık anlamında en olumlu gelişme ise, arı kovanı sayısında ortaya çıkan %25.5 oranındaki artıştır.

Büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayılarındaki sayısal azalmalar, TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde ciddi ekonomik ve istihdam kaybına neden olmuştur. Bu sonuç nüfus göçünü hızlandırmıştır. Bölgede mevcut illerden Gümüşhane’de çayır ve mera alanı (%34.2) Türkiye ortalamasının (%26.7) üzerinde yer alırken, Trabzon ve Giresun illerinde mevcut otlatma alanları ise Türkiye ortalamasına yakındır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığındaki sayısal azalma, hayvan beslenmesinde çok önemli yere sahip olan bu alanların atıl durumda

kalmasına neden olmaktadır. Özellikle Bölgenin dağlık ve engebeli bir arazi yapısında olması, küçükbaş yetiştiriciliğinin teşvik ve desteklenmesi halinde, Bölgenin sosyal ve ekonomik gelişiminde olumlu katkılar sağlayabilir.

Büyük baş hayvan yetiştiriciliğinde bölgenin coğrafik yapısının engebeli arazi yapısı ve iklimi nedeniyle kültür hayvan sayısında düşüklük ön plana çıkmaktadır. Türkiye genelinde toplam sığır sayısı içinde kültür ırkı oranı %37 iken, TR90 Doğu Karadeniz bölgesinde bu oran %16'dır. DAP projesi ve organik süt sığırcılığı kapsamındaki olumlu gelişmeler, kültür ırkı sığır varlığında gelişmelere neden olmaktadır. Oransal olarak yerli ve melez sığır ırkı bakımından ülke geneli oranının üzerindedir.

TR90 bölgesinde sığır yetiştiriciliği genelde kapalı aile işletmeciliği şeklinde yapılmakta olup, ülke geneli toplam sığır sayısının %3.75'ine sahiptir. Sığırcılığın yoğunlaştığı illerin başında Trabzon gelmekte, bunu sırasıyla Ordu ve Giresun illeri takip etmektedir. Bu illerimizde süt ve süt ürünlerini işleyen küçük ve orta ölçekli işletme sayılarındaki artış, bu illerde sığırcılığı, özelliklede süt sığırcılığını ön plana çıkarmıştır. Buna ilave olarak, Gümüşhane'de organik süt sığırcılığı yetiştiriciliğinde ortaya çıkan olumlu ve önemli gelişmeler, ilerleyen zamanlarda Bölgenin tümünde ciddi ekonomik ve istihdam olanakları sağlayabilir. Koyun yetiştiriciliği ağırlıklı olarak Ordu, Artvin ve Trabzon illerinde yapılmaktadır. Keçi ise ağırlıklı olarak Rize ve Trabzon'da yapılmaktadır. Bölgede mevcut mandaların (2.831 baş) %65.7'si Giresun ilinde yetiştirilmektedir. Manda süt ve süt ürünlerine taleplerin sürekli artışı esas alındığında, bu potansiyel ilde önemli bir ekonomik uğraş olarak değerlendirilebilir. Bölgede kanatlı üretiminde ağırlıklı olarak yumurta tavukçuluğu şeklinde yoğunlaşmıştır. Sayısal çoğunluğun bulunduğu başlıca iki il Ordu ve Gümüşhane'dir.

Bölge arı kovanı sayısı bakımından ülke genelinin %14.95'ine sahiptir. Arıcılık bölge sahil illerinde gezginci arıcılık şeklinde yapılmaktadır. Bölge illerinden Artvin ili Ardahan ili ile beraber saf Kafkas ana arı ırkı popülasyonunun gen merkezidir.

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde hayvan sayılarındaki azalmalara paralel olarak, hayvansal üretim değerlerinde de azalmalar ortaya çıkmıştır. Üretimdeki azalış sayısal oranlara göre oldukça daha düşüktür. 2000-2010 yılları arasında süt ve kırmızı etteki azalış sırasıyla %16.1 ve %20.2 oranında olurken, bal üretiminde ise %8.1 değerinde artış olmuştur. Hayvan

sayısındaki sayısal azalmaya paralel olarak, üretimde de önemli miktarlarda düşük gerçekleşmesi, bölgede hayvancılık üretim sisteminde ciddi bir gelişimin sağlanmadığını göstermektedir. Bölgede mevcut olan tüm işletmelerin (299.260) sadece %0.08'i (262) hayvancılık işletmesi şeklinde yürütülmektedir. Ağırlıklı olarak hayvancılık karma işletmeler şeklinde yürütülmektedir. Bölgede hayvancılık genelde çok fazla girdi kullanılmayan geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Bu durum, söz konusu çiftçilerin organik hayvansal üretime geçmeleri için bir avantaj teşkil edebilir.

Ülke geneline göre Bölgenin büyükbaş hayvan sayısı ile süt üretimi oranları birbirine yakın olmakla beraber küçükbaş hayvan sayıları da dikkate alındığında süt veriminin aleyhine oran düşmektedir. Verimdeki düşüşe kültür hayvanı sayılarındaki düşüklük ve yerli hayvan sayılarındaki yükseklik büyük oranda etkili olmaktadır. Bölgede arıcılık, kovan sayısında olduğu gibi bal ve bal mumu üretiminde de ülke geneline göre önemli bir seviyede olup, toplam üretimin balda %19.2'sini, bal mumu üretiminde de %10.4'ini karşılamaktadır. Bal üretiminin bölge içinde %66'ini Ordu ili karşılamakta olup, Türkiye geneline göre %12.6'lık bir oran teşkil etmektedir.

Tablo-32. TR90 ve Türkiye Hayvan Sayıları

Hayvan Sayısı	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR90	TR90/TR (%)	TR Türkiye	
Koyun	81.840	85.517	85.727	4.489	84.521	20.980	363.074	1.57	23.089.691	
Keçi	9359	1.125	3.142	9.906	5.795	3.273	32.600	0.52	6.293.233	
Sığır *	Kültür	16.848	14.429	14.627	970	6.080	15.376	68.330	1.63	4.197.890
	K.Melezi	72.610	74.849	35.260	10.319	25.492	26.877	245.407	5.21	4.707.188
	Yerli	22.881	13.933	31.298	7.225	16.769	20.258	112.364	4.56	2.464.722
	Toplam	112.339	103.211	81.185	18.514	48.341	62.511	426.101	3.75	11.369.800
Manda *	176	685	1.862	-	-	108	2.831	3.34	84.726	
Kanath	T. Etçi	-	3.215	-	-	9.000	12.215	0.00	163.984.725	
	T. Ymrt.	25.613	196.030	41.680	11.752	5.186	94.086	0.52	70.933.660	
	Hindi	20	641	116	76	23	499	1.375	0.05	2.942.170
	Ördek	44	517	111	666	57	239	1.634	0.41	396.851
	Kaz	42	195	40	62	45	449	833	0.11	715.555
	Toplam	25.719	200.598	41.947	12.556	5.311	104.273	390.404	0.16	238.972.961
Arı Kovanı	110.318	436.142	86.943	76.169	86.328	41.628	837.528	14.95	5.602.669	

TUIK (2010) : Danalar toplama dâhil edilmiştir.

Türkiye’de mevcut küçükbaş, büyükbaş, kanatlı ve arı kovanlarının sırasıyla %1,34, %3.74, %0.16 ve %14.95’i TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi’nde yetiştirilmektedir.

Tablo-33. TR90 ve Türkiye Hayvansal Ürünler Üretim Miktarları Mukayesesi

Hayvansal Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR9	TR9/TR (%)	TR Türkiye
Süt (ton)	159.100	125.577	90.500	16.850	50.208	58.463	500.698	5,37	12.542.185
Kırmızı Et (ton) *	1.889	2.469	1.222	813	603	1.321	8.317	2,54	412.600
Beyaz Et (ton)	-	-	-	-	-	-	-	-	1.277.082
Yumurta (1000 ad)	3.695	41.284	12.006	1.441	1.426	24.375	84.227	0,91	13.832.726
Bal (ton)	1.312	10.380	1.210	834	1.256	726	15.727	17,67	82.003
Balmumu (ton)	65	198	79	28	58	27	455	18,47	4.385
Yün+Kıl+Tiftik (ton)	154	131	148	15	169	65	682	1,96	42.446
Deri (adet)	16.925	26.787	13.459	4.799	10.794	18.460	91.224	1,46	6.598.070

TUIK (2009): Mezbaha, kombina ve kurban bayramı kesimlerini kapsar.

Türkiye’de üretilen toplam süt, kırmızı et, yumurta ve balın sırasıyla %5.37, %2.54, %0.91 ve %17.67’si TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi’nden sağlanmaktadır.

3.3. Su Ürünleri

Dünya su ürünleri üretimi yıllara göre bir artış göstermiş olmakta olup, 2003 iç su yetiştiriciliği 28.161.236 ton iken 2008 yılında bu rakam 57.415.444 tona ulaşmıştır. Denizde ise 2003 yılında 26.310.663 ton iken 2008 yılında 41.032.618 ton olarak gerçekleşmiştir.

Tablo-34 . Dünya Su Ürünleri Üretimi (Ton)

Üretim	2003	2004	2005	2006	2007	2008
İç Su	28.161.236	32.139.062	34.58.413	38.067.991	51.314.076	5.415.444
Deniz	26.310.663	27.627.424	31.510.825	36.383.496	38.931.571	41.032.618
Toplam	54.471. 899	59.766. 487	65.669. 238	74.451.480	90.245. 647	98.448. 061

TÜİK, 2009

Türkiye üç tarafı farklı ekolojik özellikteki üç denizle çevrili, 8.333 km'lik deniz kıyı uzunluğu, 178.000 km uzunluğunda 33 adet akarsuyu, 200'ün üzerinde doğal gölü, 168 adet baraj gölü ve 750'den fazla göleti ile zengin bir su ürünleri üretim potansiyeline sahiptir. Türkiye'de su ürünleri üretiminin büyük bölümü avcılıktan, avcılıkla elde edilen üretim de büyük oranda denizlerden sağlanmaktadır. Deniz balıkları avcılığı, esasen kıyı balıkçılığına dayanmaktadır. Alt yapı çalışmaları henüz tamamlanamadığından, bugüne kadar açık deniz balıkçılığı mümkün olamamıştır. Denizlerden avcılıkla elde edilen üretim; kirlilik, ekolojik değişimler ve aşırı avcılık nedeniyle, son yıllarda büyük dalgalanmalar göstermektedir (Atay ve Korkmaz 2001; Seçer ve ark. 2005).

Ülkemiz denizlerinden 65 deniz balığı, 21 adet diğer deniz ürünleri (karides, ahtapot, midye vs.) ve 20 tatlı su balık türünün avcılığı ekonomik olarak yapılmaktadır. Bunun yanında 6'sı balık türü ve 2'si diğer deniz ürünleri (midye ve karides) olmak üzere toplam 8 ürünün tatlı su ve denizlerde yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Türkiye'yi çevreleyen denizlerin birer yarı kapalı ve iç deniz görünümünde olmaları, Türkiye balıkçılığının kıyı ve kıyı ötesi (endüstriyel) balıkçılığı uygulamasına neden olmuştur. Türkiye, su ürünleri yetiştiriciliği bakımından ideal ortama sahip ülkelerden biridir. 2010 yılı su ürünleri üretimi bir önceki yıla göre %4.83 artarak yaklaşık 653 bin ton olarak gerçekleşti. Üretimin yaklaşık % 61.20'si deniz balıklarından, %7.05'i diğer deniz, % 6.16'ı içsu ürünlerinden ve %25.59'u yetiştiricilikten elde edildi.

Tablo-35 . Yıllara Göre Türkiye Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretimi (Ton)

Balık türü	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
İçsu										
Alabalık	36.827	33.707	39.674	43.432	48.033	56.026	58.433	65.928	75.657	78.165
Aynalı sazan	687	590	543	683	571	668	600	629	591	403
Deniz										
Alabalık	1.240	846	1.194	1.650	1.249	1.633	2.740	2.721	5.229	7.079
Çipura	12.939	11.681	16.735	20.435	27.634	28.463	33.500	31.670	28.362	28.157
Levrek	15.546	14.339	20.982	26.297	37.290	38.408	41.900	49.270	46.554	50.796
Midye	5	2	815	1.513	1.500	1.545	1.100	196	89	340
Karides	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Diğer	-	-	-	-	2.000	2.200	1.600	1.772	2.247	2.201
Toplam	67.244	61.165	79.943	94.010	118.277	128.943	139.873	152.186	158.729	167.141

TÜİK, 2010

Avcılıkla yapılan üretim 485.939 ton, yetiştiricilik üretimi ise 167.141 ton olarak gerçekleşti. Yetiştiricilik üretiminin %47'i içsularda, %53'ü ise denizlerde gerçekleşti. Yetiştirilen en önemli türler içsularda %46.77 ile alabalık, denizlerde %30.39 ile levrek, %16.85 ile çipura oldu.

Tablo-36. Yıllara Göre Avlanan Tatlı Su Ürünleri Miktarı (Ton)

Balık türü	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
364	352	393	352	376	374	550	630	557	738	
15.848	14.930	14.215	14.259	14.103	11.978	11.623	11.758	10.685	11.382	
710	659	738	820	830	948	927	1.023	970	1.512	
12.265	12.965	13.820	13.451	13.718	12.116	12.286	11.625	10.964	12.058	
813	987	912	897	804	1.245	1.293	1.275	1.193	1.178	
13.323	14.045	14.620	15.806	16.284	17.421	16.642	14.700	14.818	13.391	
43.323	43.938	44.698	45.585	46.115	44.082	43.321	41.011	39.187	40.259	

TÜİK, 2010

İçsu ürünleri üretim miktarı bir önceki yıla göre %2.74 oranında artarak yaklaşık 40 bin ton olarak gerçekleşti. Önemli içsu ürünlerinden sazan balığı %9.98 ve inci kefalı %6.52 oranında artış gösterdi.

Tablo-37. Yıllara Göre Avlanan Deniz Balıkları Miktarı (Ton)

Balık türü	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Barbunya	2.455	2.395	1.400	1.848	2.825	2.617	2.091	1.925	2.461	2.351
Çipura	1.070	700	794	879	1.215	867	759	1.526	1.186	1.164
Hamsi	320.000	373.000	295.000	340.000	138.569	270.000	385.000	251.675	204.699	229.023
İstavrit (Kraça)	15.545	19.500	16.400	18.068	13.540	14.127	22.991	22.134	20.373	14.392
Kefal	22.000	12.000	11.000	12.424	10.560	8.915	8.291	3.345	2.987	3.119
Levrek	1.200	713	700	628	581	490	421	751	615	577
Lüfer	13.060	25.000	22.000	19.901	18.357	8.399	6.858	4.048	5.999	4.744
Mezgit	10.000	8.808	8.000	8.205	8.309	9.112	12.940	12.231	11.146	13.558
Orkinoz	2.100	2.300	3.300	1.075	990	806	918	887	981	423
Palamut- Torik	13.460	6.286	6.000	5.701	70.797	29.690	5.965	6.448	7.036	9.401
Diğer	64.290	42.744	51.532	48.023	68.505	64.922	71.967	90.690	-	-
Toplam	465.180	493.446	416.126	456.752	334.248	409.945	51.201	395.660	380.636	399.656

TUIK, 2010

Avcılığı yapılan deniz ürünleri üretim miktarı bir önceki yıla göre %4.85 oranında artarak yaklaşık 446 bin ton olarak gerçekleşti. Deniz ürünleri üretiminde ilk sırayı %58.75'lik oran ile Doğu Karadeniz Bölgesi aldı. Bunu %17.28 ile Batı Karadeniz, %8.89 ile Ege, %8.86 ile Marmara ve %6.22 ile Akdeniz Bölgeleri izledi.

**Tablo-38 . Yıllara Göre Avlanan Diğer Deniz Ürünleri(kabuklu, yumuşakçalar)
Miktarı(Ton)**

Balık türü	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ahtapot	1.400	1.502	750	1.185	876	1.114	664	681	649	509
Deniz anası	2.000	500	4.000	1.000	544	1.017	-	-	-	-
İstakoz	10	9	25	15	13	18	8	15	8	7
İstiridye	10	70	120	130	105	31	31	13	-	1
Midye	1.500	5.000	8.100	5.734	12.362	-	-	-	-	-
Beyaz Kum Midyesi	-	-	-	-	-	48.344	47.215	36.896	24.574	26.931
Diğer	14.310	22.217	33.953	40.081	32.233	28.497	23.010	19.848	19.179	18.576
Toplam	19.230	29.298	46.948	48.145	46.133	79.021	70.928	57.453	44.410	46.024

TUIK, 2010

Deniz balıkları içinde önemli olan türlerden hamsi balığı %11.88 oranında artarak yaklaşık 229 bin ton avlandı. Bu miktarın iç tüketim için avlanılan miktarı %1.23 oranında artarak yaklaşık 116 bin ton, balık unu fabrikalarına gönderilen miktar ise %25.41 artarak 113 bin ton

oldu. Palamut-torik üretimi %33.61, mezigit üretimi %21.64, kefal üretimi %4.42 oranında artarken, istavrit (kraça) üretimi %29.36 oranında azaldı.

Diğer deniz ürünleri üretimi %3.63 oranında arttı. Diğer deniz ürünlerinden Beyaz kum midyesi %58.52 ile en yüksek paya sahip oldu.

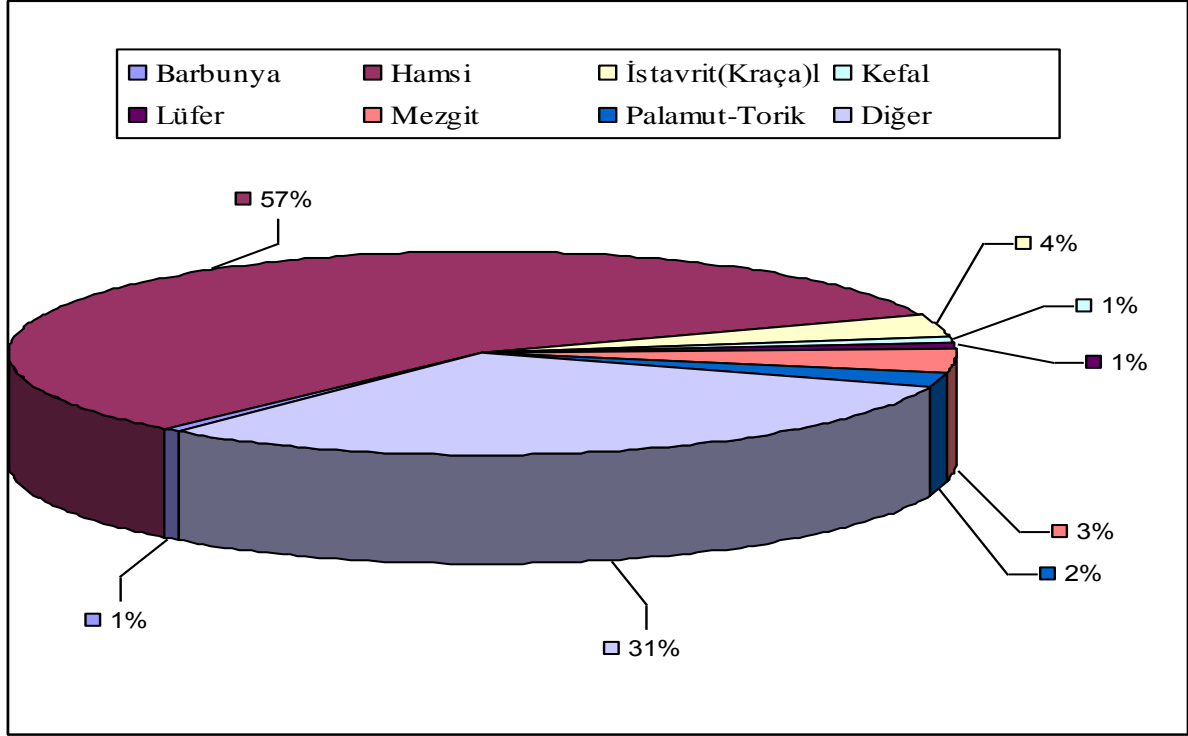
Denizlerden avcılıkla elde edilen üretim 400–500 bin ton civarında olup, Dünya üretiminde olduğu gibi, avlanabilir stok büyüklüğü sınırına eriştiği görülmektedir. Türkiye'de, su ürünleri sektörüne uygulanan bazı teşvik ve sübvansiyonlar, 1980'li yılların sonlarına kadar avcılık sektöründe hızlı gelişmeye neden olmuştur. Avcılık sektöründeki bu hızlı gelişme, 1989 yılında deniz balıkları av miktarında esasen hamsiden kaynaklanan düşmeye kadar, av miktarında sürekli artışa yol açmıştır (Atay ve ark. 2000; Atay ve Korkmaz 2001; Seçer ve ark. 2005).

Teşvik ve sübvansiyonlar sonucu, avlama filosundaki büyüme, eski yılların avcılığındaki tekne başına düşen av miktarına ulaşılması için balıkçıları aşırı avcılığa yöneltmiştir. Bunun sonucunda, üretimde birkaç yıllık dönemler hâlinde dalgalanma görülmeye başlanmıştır. Balıkçılığımızda gözlenen bu durum, mevcut av filomuzla, kaynaklarımızdan alınabilecek maksimum sürdürülebilir verim (MSY) seviyesine ulaşıldığına, avcılıkla elde edilen üretimi daha fazla artırma olanağı kalmadığına işaret etmektedir (Oray ve ark. 1997; Anonim 2001; Atay ve Korkmaz 2001).

Bundan sonra denizlerimizden yapılan avcılığın artırılması yerine sürdürülebilir avcılığı sağlayıcı önlemler alınması hedeflenmektedir. Son 10 yıl itibariyle ülke genelinde yetiştiricilik üretiminde ise önemli mesafeler kat ederek 67.244 ton'dan, 167.141 ton'a çıkmıştır. Ülkemizde balık üretiminin % 80-90'ı göçmen türlerden oluşmaktadır. Akdeniz'de yaklaşık 500 olan tür sayısı kuzeye gittikçe azalmakta ve Karadeniz'de tür sayısı 247'ye düşmektedir. Buna karşın su ürünleri üretimi kuzeye gittikçe artmaktadır. Karadeniz doğal üretimin en yüksek olduğu denizdir ve ülkemiz su ürünleri üretiminin 2004 yılı itibariyle yaklaşık % 76.9'unu sağlamaktadır. Karadeniz de Hamsi, istavrit, palamut, Kefal, lüfer, Kalkan, Mezigit ekonomik öneme sahip türlerdir. Avlanan deniz balıklarında Karadeniz Bölgesi içinde Doğu Karadeniz Bölgesinin oranı ise yaklaşık % 66.4'dür. Karadeniz Bölgesinde avlanan deniz balıkları içinde hamsinin oranı yaklaşık %87'dir. Karadeniz bölgesi

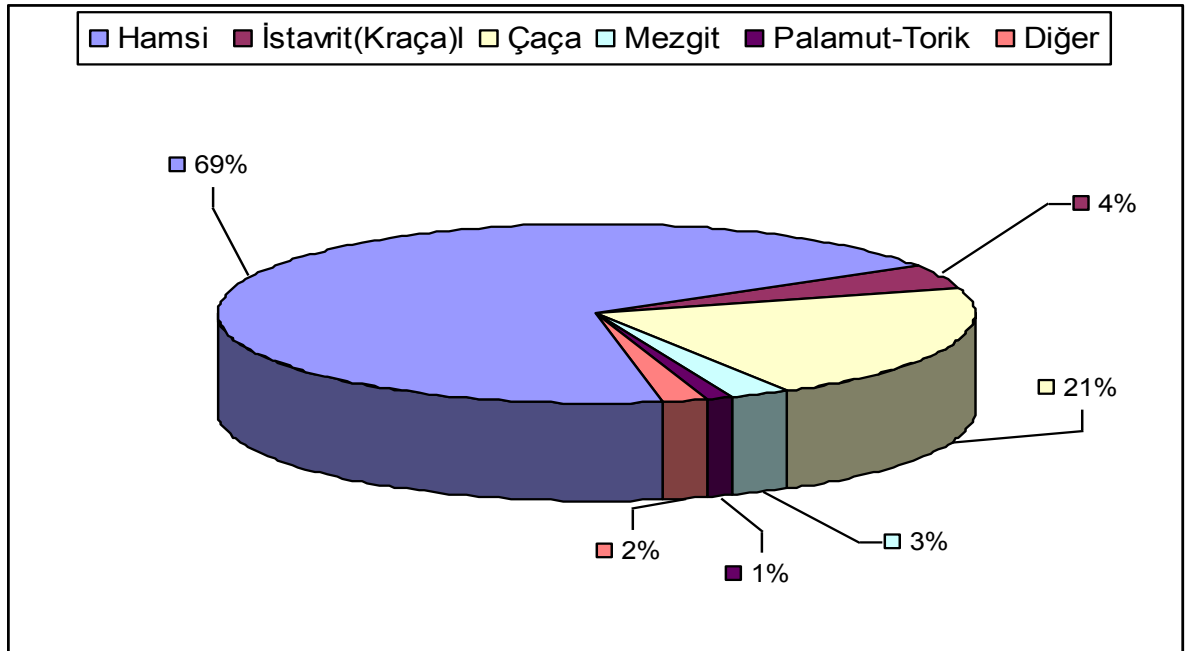
gerek avlanan balık miktarı ve gerekse bölge insanına yaratmış olduğu iş imkânı nedeniyle ülke balıkçılık sektöründe önemli bir yere sahiptir.

Grafik-13. Türkiye’de Avlanan Balık Türlerinin Oransal Dağılımı

TUİK 2009

Grafik-14. Doğu Karadeniz Bölgesinde Avlanan Balık Türleri Oransal Dağılımı

TUİK 2009

Ülke genelinde olduğu gibi Doğu Karadeniz bölgesinde de avlanan balık miktarları içinde oransal olarak hamsi ön plana çıkmaktadır. Ülke genelinde 2009 yılı rakamlarına göre avlanan balıklar içinde hamsinin oranı %57 iken Doğu Karadeniz Bölgesinde bu oran %69'a çıkmaktadır.

Doğu Karadeniz'deki birçok balıkçı limanında küçük ölçekli balıkçılar için binalar/depolar bulunsa da, sadece az sayıda tesiste kıyı hizmetleri - buz, yakıt, su temini, depo ve çalışma alanları verilmektedir. Kıyı tesislerinin karmaşık bir ekonomik yapısı vardır. Özellikle küçük ölçekli av filosunda bu şekilde karmaşık bir yapıya rastlanılmaktadır. Genellikle kıyı tesislerinin ekonomik yapısının belirlenmesi kamu sektöründen ziyade kooperatifler ile diğer yerel balıkçı örgütlerinin yatırım kararları çerçevesinde olmaktadır.

Karaya çıkarılan ürünlerin, frigo-frig kamyonlar aracılığıyla en karlı pazarlara ulaştırılması mümkündür. Kamyon sahipleri, aracı kuruluşlar, toptancılar hatta balıkçıların kendisi olabilmektedir.

Tablo-39 . Bölgelere Göre Deniz Ürünlerinin Satış Şekli (ton)

Bölge	Toplam	Balık Unu	Kooperatif Birlikleri	Komisyoncu (Kabzımal)	Konserve Fabrikası	Tüketici	Kendi
Doğu Karadeniz	293.117	95.742	1.108	185.558	148	4.980	1.295
Batı Karadeniz	62.161	0	662	45.008	9.423	1.141	1.147
Marmara	40.577	0	1.840	35.745	1.034	795	444
Ege	36.618	0	3.495	30.979	93	1.052	454
Akdeniz	20.640	0	589	18.078	30	853	371
Toplam	453.113	95.742	7.694	315.368	10.728	8.821	3.711
TR9/ TR(%)	64,7	100	14,7	58,8	1,38	56,5	34,9

*Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2008

Büyük balıkçıların birçoğu en karlı satışı yapabilmek için pazardaki aracı kuruluşlarıyla cep telefonları sayesinde devamlı haberleşmektedirler. Özellikle küçük kıyı balıkçıları ürünlerini çoğunlukla birinci elden taze balık reyonlarına, lokantalara, otel restoranlarına ve tüketiciye direkt satmaktadırlar.

Türkiye balık ürünlerinde görece olarak küçük fakat aktif bir ihracata sahiptir. Balık ürünleri ihracatı, toplam ulusal ihracat gelirinin %1'inden küçük bir bölümünü oluşturur. Ancak bölgesel açıdan büyük önem taşır. İhracat miktarı 2000'de 14.533 ton iken 2008'de 54.526 tona yükselmiş ve 384 milyon dolar getiri sağlamıştır.

Özellikle Karadeniz'den avlanan deniz salyangozu işlenmekte ve ihraç edilmektedir. ihracat miktarı yıldan yıla değişmekle beraber son 5 yılda 10.000-14.000 ton yıllık ihracat gerçekleşmiştir. Yapılan ihracatlar, malın satıldığı ülkenin ithalat politikalarından doğrudan etkilenmektedir. Bu nedenle yüzde 80'lik bir payla balık ihracatımızın en büyük pazarını oluşturan Avrupa Birliği'yle olan ticaret ilişkileri çok önemlidir.

Tablo-40. Türkiye Su Ürünleri Üretimi, İhracatı, İthalatı ve Tüketim Şekli

Yıl	Üretim (Ton)	İhracat (Ton)	İthalat (Ton)	İç tüketim (Ton)	İşlenen (balık unu ve yağ) (Ton)	Değerlendirilemeyen (Ton)	Kişi başına tüketim (Kg)
2000	582.376	14.533	44.230	538.764	71.000	2.309	7,985
2001	594.977	18.978	12.971	517.832	62.755	8.383	7,547
2002	627.847	26.860	22.532	466.289	156.000	1.230	6,697
2003	587.715	29.937	45.606	470.131	120.000	13.253	6,649
2004	644.492	32.804	57.694	555.859	105.000	8.523	7,812
2005	544.773	37.655	47.676	520.985	30.000	3.809	7,229
2006	661.991	41.973	53.563	597.738	60.000	15.843	8,191
2007	772.323	47.214	58.022	604.695	170.000	8.436	8,567
2008	646.310	54.526	63.222	555.275	95.742	3.989	7,812
2009	623.191	54.354	72.686				

*Su Ürünleri Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 2009

3.3.1. TR90 Bölgesinin Balıkçılıkla İlgili Fiziksel Özellikleri

Karadeniz, Avrupa ile Asya'nın altı ülkesiyle çevrilmiş ve yarı kurak iklim kuşağında yer alan bir denizdir. Bu ülkeler Türkiye, Romanya, Bulgaristan, Rusya, Ukrayna ve Gürcistan'dır. Karadeniz kıyısının batıdan doğuya doğru uzunluğu yaklaşık 1.700 km'dir. Denizin kuzeyden güneye olan genişliği ise 600 km ile 250 km (Kırım ile Anadolu arası) arasında değişmektedir. Karadeniz'in yüzölçümü 422.189 km²'dir. Azak Denizi ile birleşince bu

yüzölçümü 459.054 km²'ye çıkar. Türkiye'nin Karadeniz'deki kıyısı 1.695 km. olup bu uzunluk toplam kıyı çizgisinin %20'sini oluşturmaktadır.

Karadeniz kıyısı boyunca 15 il bulunur. Kıyı kuşağının yüzölçümü ise toplam 103.061 km²'dir. Bölge coğrafi olarak üç bölüme ayrılır. Doğu Karadeniz Bölgesi (Gürcistan sınırından Ordu'ya kadar), Orta Karadeniz Bölgesi (Ordu ve Samsun arasındaki alan) ve Batı Karadeniz bölgesi (Sinop'tan Marmara bölgesi sınırına kadar). TR90 Bölgesi illerinden 5'i (Ordu, Giresun, Trabzon, Rize, Artvin) kıyı şeridinde bulunmaktadır.

Balık işleme sanayi, ağırlıkla yurt dışı ve az miktarda da yurt içi pazarlara yönelik üretim yapmaktadır. Balık sanayi ürünleri genellikle işlenmiş veya dondurulmuş yumuşakçalar (deniz salyangozu gibi) ve balıklar ile konserve balık, ayıklanmış, paketlenmiş ve dondurulmuş hamsi tesisleri, balık unu ve balık yağıdır. Karadeniz Bölgesi'nde 13 balık unu ve yağı fabrikasının bulunduğu bildirilmiştir. Ancak bunlardan sadece bir kaç çalışır durumdadır.

Tablo-41 . TR90 Bölgesi'ndeki Su Ürünleri İşleme Tesisleri

Firmanın adı	Yeri- İl
Koptur Balıkçılık Gıda San. Nak. ve Tic.Ltd.Şti.	Trabzon-Çarşıbaşı
Karsusan Karadeniz Su Ürünleri Sanayi A.Ş.	Trabzon-Yorma
Taka Deniz Ür.ve Gıda Mad.San.Amb.Tur.Tic.A.Ş	Trabzon-Çarşıbaşı
Can Kardeşler Su Ürünleri San.ve Tic.A.Ş.	Trabzon-Çarşıbaşı
Özsandıkçılar Su Ürünleri San.ve Ticaret A.Ş.	Trabzon-Arsin
Politek İnşaat Ambalaj San. ve Tic.A.Ş.	Trabzon-Arsin
Özbek Su Ürünleri İç ve Dış Ticaret Ltd.Şti.	Ordu-Perşembe
Aspra Su Ürünleri Tic.ve San. Ltd. Şti.	Ordu-Fatsa
Akerko Su Ürünleri San. Bal. Nak. Tar. Ür. Yet. Tic. Ltd. Şti.	Trabzon
Sadıklar Soğuk Hava ve Su Ürün. San. Tic.Ltd.Şti.	Trabzon
Kibar Deniz Ürün. Gemi Act.Turiniş.Nak.Gıda Tic. Ltd.Şti.	Trabzon
Dalyan Su Ürünleri ve Gıda Madsan.Tic.Ltd.Şti.	Trabzon
Karbasan	Rize-Pazar

*Doğu Karadeniz İhracatçılar Birliği, 2010

TR90 Bölgesi'nde ise, toplam günlük kapasitesi 1.075 ton olan dört fabrika bulunmaktadır. Bunlardan sadece ikisinin çalışır durumda olduğu bilinmektedir. Balık unu sanayi genel olarak bir gerileme göstermekte ve kapasitenin büyük bir kısmı kullanılmamaktadır. Bu nedenle hayvan yemi sanayinin balık ununa olan talebi ithalatlarla karşılanmaktadır.

3.3.2. Kültür Balıkçılığının Durumu ve Tesisler

Karadeniz Bölgesi'nde karada beton havuzlarda, göllerde kafeslerde gökkuşağı alabalığı ve Karadeniz alabalığının yetiştiriciliği yapılmaktadır. Deniz kafeslerinde ise gökkuşağı alabalığı, Karadeniz alabalığı ve levrek büyütmesi yapılmaktadır. Deniz kafes işletmeleri Ordu-Perşembe, Trabzon -Yomra ve Rize merkezde yoğunlaşmıştır. Karadeniz Bölgesi'nde iç sulardaki kültür balıkçılığı üretimi ile ilgili özet bilgiler aşağı tabloda verilmiştir. Türkiye'nin bazı bölgelerinde yetiştiriciliği yapılan sazan balığı, Karadeniz bölgesinde çok rastlanan bir balık cinsi değildir. Bölgenin doğal balığı olan Karadeniz alabalığı 2009 ve 2010 üretim sezonunda tatlı su çiftlikleri ve deniz kafeslerinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Levrek balığının yavruları Ege veya Akdeniz bölgesindeki deniz kuluçkahanelerinden getirilerek kafeslerde büyütülmektedir. Levrek balığı Ordu ve Trabzon'daki kafeslerde bulunmaktadır. Son yıllarda Kürtün Barajı'nda kafeslerde üretim yoğunlaşmıştır. Artvin-Borçka baraj gölünde de kafes kurma çalışmaları yapılmaktadır.

Tablo-42. TR90 Doğu Karadeniz Bölgesinde Su Ürünleri Kültür Üretimi (ton)

<i>Yer</i>	<i>Alabalık İç Su</i>	<i>Alabalık Deniz</i>	<i>Levrek</i>
Trabzon	1.587	3.440	537
Ordu	181	600	694
Giresun	423	-	-
Rize	1.045	494	-
Artvin	647	-	-
Gümüşhane	1.898	-	-
TR9	5.781	4534	1231
TR9/ TR (%)	7,64	86,7	2,64
TÜRKİYE	75.657	5.229	46.554

TÜİK, 2010

TR9 Doğu Karadeniz Bölgesi, bulunduğu coğrafi yapı ve su kaynakları yönünden birçok su ürününün yetiştirilmesi bakımından uygun şartlara sahiptir. 2009 yılında Ülkemiz su ürünleri

kültür üretiminin, iç su alabalık üretiminde %7.64 deniz alabalıkçılığında %86.7 ve levrek üretiminde ise % 2.64'üne sahiptir. Bölgede su kaynaklarının uygun ve yeterli oluşu iç sularda alabalık üretimini olumlu yönde etkileyip sürekli bir artış göstermektedir. Bölgede çiftliklerin ekseriyeti küçük olup, su, arazi şartları ve pazarlama olanakları kapasitelerini belirleyici faktörlerdir. Tatlı sulardan avcılıkla elde edilen üretim miktarı bölgede uzun zaman süren bilinçsizce ve aşırı avlanma, 113 dere yataklarının tahribatı ve kirlenme neticesinde önemli ölçüde düşmüş olup, ülke genelinde düşük bir paya sahiptir.

3.3.3. Doğu Karadeniz Balıkçılık Sektörünün Sorunları

3.3.3.1. Avcılık

Karadeniz'de avlanma ile elde edilen su ürünleri miktarı gün geçtikçe azalmaktadır. Bu azalmada aşırı ve bilinçsiz avlanmanın yanı sıra sanayi tesisleri atıkları, evsel atıklar ile birlikte başta çöp olmak üzere katı atıkların denize boşaltılması, kıyıların çeşitli amaçlarla doldurulması, koruma ve kontrol hizmetlerinin etkin yapılamayışı, uygulamalı çalışmalara temel teşkil edecek istatistik verilerin yeter düzeyde olmayışı, doğal stokların korunması ve verimlerinin artırılmasına yeterince önem verilmemesi gibi problemler ön plana çıkmaktadır. Bütün bu problemler avlanan su ürünleri miktarını düşürdüğü gibi tür sayısının da azalmasına neden olmaktadır. Balık stoklarının durumunun bilinmemesi ve izlenmemesi, avlanan ürünün pazarlanmasındaki alt yapı yetersizlikleri, arz-talep dengesinin kurulamaması ve balıkçılık yönetim planlarının olmamasından kaynaklanan sorunlar öne çıkmaktadır.

3.3.3.2. Kültür Balıkçılığı

Doğu Karadeniz kültür balıkçılığında yaşanan sorunlar ülkemiz balık yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar ile paralellik göstermektedir. Genel olarak tatlı su ve deniz balık yetiştiriciliğinde karşılaşılan sorunlar aşağıda verilmiştir.

- Bölgede çok sayıda HES kurulması.
- Kültür balıkçılığında kullanılan yemler, hammaddelerin bir kısmı ithal edildiğinden pahalıya mal olmaktadır. Özellikle yem muhteviyatı içinde yer alan balık unu vb. hammaddeler ithal edildiğinden ya fiyat istikrarı oluşamamakta ya da fiyat rekabeti

oluşturmak için yem kalitesinden ödün verilmektedir. Türkiye’de belli dönemlerde yaşanan ekonomik krizlerde, yem fiyatlarının yükselmesi karşısında balık fiyatları düşük kalmakta, bu da karlılığı düşürmektedir.

- Su ürünleri işletmeleri kuruluş aşamasında ve daha sonraki yıllarda yer ve su kiralamalarında yoğun bürokratik işlemlerle karşılaşmaktadır.
- Bölge’deki su ürünleri işletmelerinin yetersiz öz kaynak ve işletme sermayesi nedeniyle düşük kapasiteli ve basit olması.
- Su ürünleri işletmelerinde su ürünleri konusunda eğitim almış elemanların istihdamının yetersizliği.
- Dere yataklarının ıslah edilmemiş oluşu nedeniyle sel baskınlarından zarar görmesi.
- Su ürünleri işletmelerinde çalışanların sektör ile ilgili yenilikleri takip edememeleri.
- Pazarlamada örgütlenme yapısı üretici ve tüketici lehine olmaması
- Su ürünleri üretimi için potansiyel su kaynaklarının çoğunun limnolojik etütlerinin yapılmamış olması.
- Kaynak kullanımı, kıyı alanlarına erişim ve çevrenin korunması konusundaki kurumlar arasındaki uyumsuzluklar.
- Bölge’de kurulan balık yetiştiricilik tesislerinin teknolojiden uzak ve basit olması.
- Yetiştirilen tür sayısının az olması (bir veya ikiyi geçmemesi).
- Eski üretim metotlarının kullanılması.
- Üretimde kalitenin tutturulamaması.
- Üretilen ürünün hiçbir işleme tabi tutulmadan pazara sunulması.
- Yetiştiriciliğe uygun alanların gerektiği gibi değerlendirilememesi.
- Su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği için yapılan planlamalarda sektörün çevresel, ekonomik ve sosyal yönlerinin dikkate alınmaması.

BÖLÜM 4. ORGANİK TARIM

4.1. Organik Tarım Nedir?

Organik tarım, su, toprak ve havayı koruyarak, tarımda sürdürülebilirliği esas alan ve organik tarım yönetmeliği prensiplerine göre faaliyet gösteren bitkisel ve hayvansal üretim metodudur. Organik tarımda çevrenin korunması ve sağlıklı ürünlerin yetiştirilmesi temel amaçtır. Artan dünya nüfusu ve sanayileşmenin neden olduğu çevre kirliliği ayrıca gaz emisyonlarının artması sonucu meydana gelen küresel ısınma doğal yaşamı olumsuz etkileyecek boyutlara gelmiştir. Bununla birlikte konvansiyonel tarımda çevreyi olumsuz etkileyen yöntemlerin ve yoğun kimyasal girdilerin kullanılması tarımsal alanlarda da ileriye yönelik ciddi sorunlara neden olmaya başlamıştır. Bu nedenle tarımsal alanlarda oluşabilecek çevre ve sağlık problemlerini ortadan kaldırmak amacı ile öne çıkan organik tarım metodu günümüz insanı ve gelecek kuşaklar için büyük önem arz etmektedir.

4.1.1. Organik Tarımın İlkeleri

Organik tarımın ilkeleri Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği tarafından (Anonim 2011) aşağıdaki gibi ifade edilmiştir;

- Tüm üretim zincirinde sürdürülebilir bir sistem kurularak yüksek kalitede yeterli miktarda üretim yapmak,
- Üretim sistemi içindeki doğal döngüler ve canlı sistemleri ile uyumlu olarak çalışmak,
- Geçmiş bilgilerin ve geleneksel tarım sistemlerinin önemini fark etmek, bu bilgileri korumak ve yararlanmak,
- Güncel bilgileri doğal proseslerin işleyişini kavrayarak uygulamak,
- Toprak verimliliğini üretim kapasitesinin temeli olarak ele almak ve yoğun girdi kullanımının tersine rotasyon, uygun toprak işleme, yeşil gübreleme, hayvansal gübre ve kompost gibi kültürel, biyolojik ve mekanik yöntemler kullanarak toprak verimliliğini ve biyolojik aktivitesini uzun dönemde korumak ve artırmak,
- Hastalık ve zararlılara karşı mücadelede mevcut koşullara uygun tür, ırk ve çeşitlerin seçilerek bitkisel ve hayvansal üretimin uyum içinde yürütülmesine çalışmak,

- Tarımsal faaliyetler sonucu çevre, insan ve hayvan sağlığını etkileyebilecek her türlü kirliliği en aza indirmek, sentetik kimyasal gübre, ilaç, hormon ve katkı maddelerini kullanmamak,
- Hayvansal üretimde hayvanların doğal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yaşam koşulları sağlamak,
- Üretim birimi içinde ve çevresindeki tarımsal ve doğal biyoçeşitliliği korumak,
- Üretim ve işlemede mümkün olduğunca enerji tüketimini azaltmak, yerel ve yenilenebilir kaynakları doğru kullanmak,
- Su kaynaklarını ve su ile ilgili yaşam sistemlerini korumak ve doğru kullanmak,
- Ekolojik tarım yöntemiyle üretilen ürünlerin izlediği tüm aşamalarda (işleme, paketlenme vb.) ekolojik ürün özelliklerini yitirmemesini sağlamak,
- Ekolojik üretim ve işleme sistemi içerisinde yer alan herkese temel ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri güvenli ve sağlıklı çalışma ortamı sağlamak,
- Sosyal olarak eşit ve ekolojik açıdan dengeli bir üretim, işleme ve dağıtım zincirinin kurulmasını teşvik etmek, yerel ve bölgesel üretim ve dağıtımını teşvik etmek,
- Ulusal ve/veya uluslararası ekolojik tarım kurallarına göre üretimin gerçekleştirildiğinin bağımsız kontrol firmaları tarafından denetlenerek tüketicilere ekolojik ürün güvencesi vermek.

4.1.2. Organik Tarımın Avantaj ve Dezavantajları

Organik Tarımın Avantajları

1. Organik tarım toprak, su ve havayı koruyan bir tarım şeklidir,
2. Organik tarım da insan ve hayvan beslenmesi için daha sağlıklı ürünler elde edilir,
3. Organik tarım sürdürülebilir bir tarım şeklidir,
4. Organik tarım faaliyetleri sonucu toprakta biyoçeşitlilik korunur,
5. Organik tarımda erozyon önlenir,
6. Organik tarımdaki toprak işleme metotları ile toprak organik maddesi toprakta muhafaza edilir,
7. Organik tarımda su daha tasarruflu olarak kullanılır.

Organik Tarımın Dezavantajları

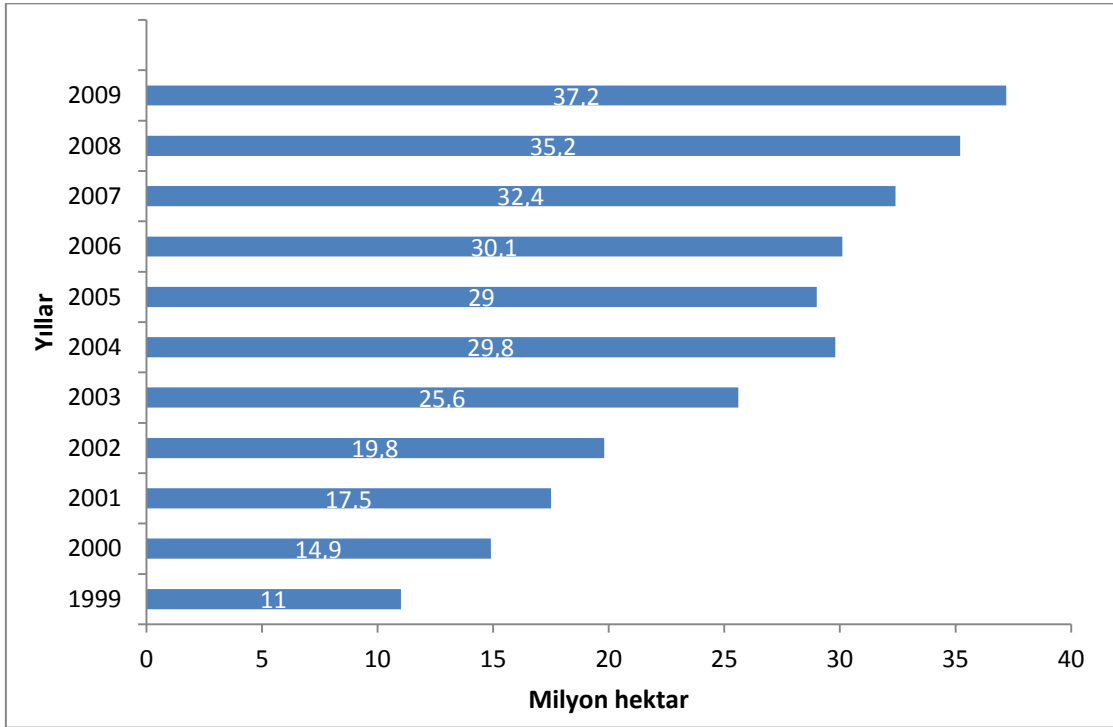
1. Organik üretimde üretimin ilk yıllarında verim düşüklüğü görülebilir,
2. Organik tarımda, konvansiyonel tarımda kullanılan her bir materyalin organik alternatifleri bulunmayabilir,
3. Organik tarım yeni gelişmekte olan bir tarım modeli olduğu için yetiştiricilik hususunda yeterli bilgi ve donanımın olmaması.

4.2. Dünyada Organik Tarım

Ak ve Atay'ın (2008) belirttiğine göre organik tarım görüşü ilk kez 1910 yılında İngiltere'de gündeme gelmiştir. Daha sonra 1924 yılında Dr. Rudolf Steiner "Biyodinamik Tarım Yöntemi" konusunda bir kurs düzenlemiş, 1928 yılında da "Biyodinamik Tarım Enstitüsü'nü kurmuştur. Bir diğer alternatif arayış 1930'lu yıllarda İsviçre'de görülmüştür. Müller ve Rush İsviçre'de en az dış girdi gereksinimi olan "Kapalı Tarım" konusunda başarılı çalışmalar yapmışlardır. Lemaire-Boucher Fransa'da bazı alglerin bitkilerde doğal dayanıklılığı arttırmak amacı ile kullanılabileceğini belirlemişlerdir. Avrupa ülkelerindeki gelişme İkinci Dünya Savaşı ile birlikte yavaşlamış, ancak bazı çevre dostu üreticilerin bireysel çabaları şeklinde devam etmiştir. 1972 yılında Almanya'da IFOAM (Uluslar arası Organik Tarım Hareketleri Federasyonu)'in kurulması ile organik tarım farklı bir boyut kazanmıştır. IFOAM; tüm Dünya'daki ekolojik tarım hareketlerini bir çatı altında toplamayı, hareketin gelişimini sağlıklı bir şekilde yönlendirmeyi, gerekli standart ve yönetmelikleri hazırlamayı, tüm gelişmeleri üyelerine ve çiftçilere aktarmayı amaçlamaktadır.

Dünyada organik tarım faaliyetleri her geçen yıl daha da önem kazanarak artış göstermektedir. Nitekim dünyada organik üretim alanları 1999 yılında 11 milyon hektar iken 2005 yılında 29 milyon hektar ve 2009 yılında ise 37.2 milyon hektar olmuştur.

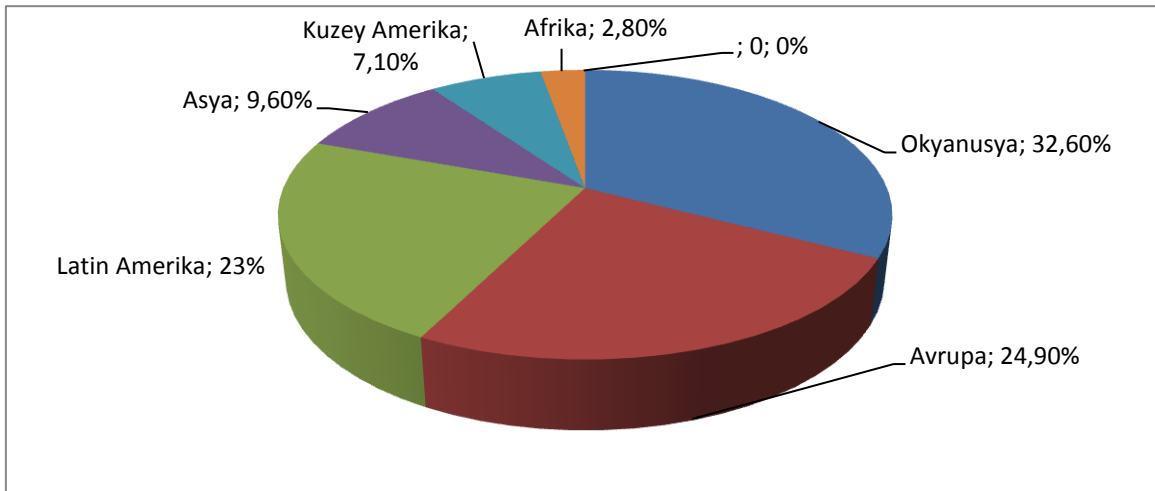
Grafik-15. Dünyada organik tarımsal alanların gelişimi

(Anonymous, 2011a)

Dünyada kıtalar bazında konvansiyonel tarıma oranla organik tarım en fazla Okyanusya kıtasında (%32.6) yapılmakta bunu sırası ile Avrupa (%24.9), Latin Amerika (%23), Asya (%9.6), Kuzey Amerika (%7.1) ve Afrika (%2.8) kıtaları takip etmektedir.

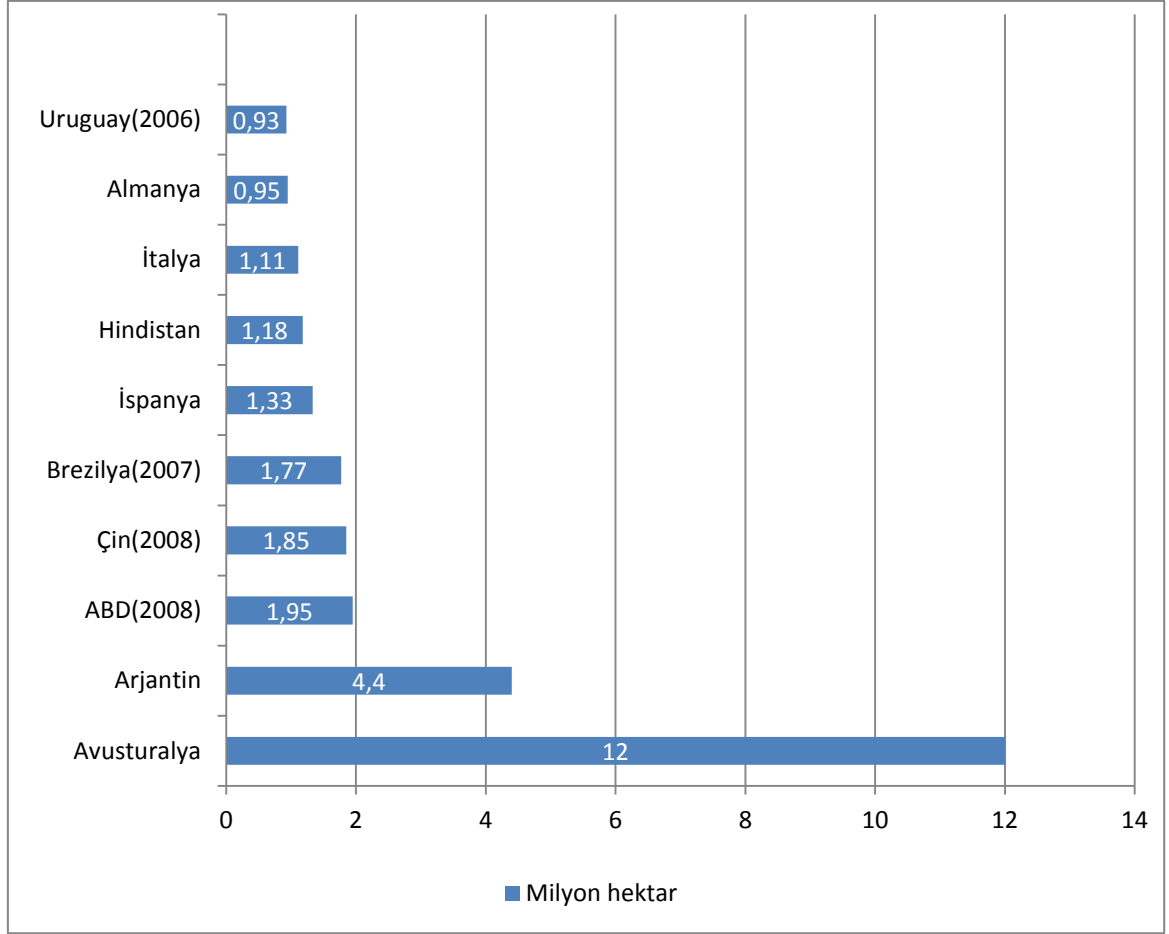
Grafik-16. Dünyada 2009 yılı itibari ile organik tarımsal alanlarının kıtalara göre dağılımı

(Anonymous, 2011b)

Ülkeler bazında ele alacak olursak organik tarım en fazla Avustralya’da (12 milyon hektar) yapılmakta bunu sırası ile Arjantin (4.4 milyon hektar), ABD (1.95 milyon hektar), Çin (1.85 milyon hektar), Brezilya (1.77 milyon hektar), İspanya (1.33 milyon hektar), Hindistan (1.18 milyon hektar), İtalya (1.11 milyon hektar), Almanya (0.95 milyon hektar) ve Uruguay (0.93 milyon hektar) takip etmektedir (Grafik 3).

Grafik-17. Dünyada 2009 yılı itibari ile alan olarak en çok organik tarımsal üretim yapılan on ülke

(Anonymous, 2011b)

4.3. Türkiye’de Organik Tarım

Ekolojik Tarım Organizasyonu Derneği tarafından belirtildiği gibi (Anonim, 2011) Türkiye’de organik tarım konusundaki yasal düzenlemeler, Avrupa Birliği’nin organik tarım konusundaki ilk yönetmeliği olan 2092/91 sayılı mevzuatından 3 yıl sonra yapılmıştır. Ülkemizdeki ilk yasal düzenleme, 22145 sayılı ‘Bitkisel ve Hayvansal Ürünlerin Ekolojik

Yöntemlerle Üretilmesine İlişkin Yönetmelik’ 18 Aralık 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik sonrasında organik tarımda kanuni çerçevenin tanımlanması ve hatalı uygulamalarda gereken yaptırımların ve güvencelerin oluşturulması amacı ile 5262 Sayılı “Organik Tarım Kanunu” 03 Aralık 2004 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak uygulamaya başlanmıştır. Kanunun değişikliği ise 8 Şubat 2008 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikler, bilimsel ve teknik gelişmeler, ihtiyaçlar, AB ile yasal düzenlemelerle uyum sebepleri ile sık sık yenilenmektedir. Bu nedenlerle “Organik Tarımın Esasları ve Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik” hazırlanarak 10 Haziran 2005 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiş ve önceki yönetmelik geçersiz kılınmıştır. Daha sonra yönetmelikte 17 Ekim 2006, 25 Ekim 2008 ve 17 Ekim 2009 tarihli Resmi Gazetelerde yayınlanan üç değişiklik yapılmıştır. Türkiye’nin yasal düzenlemelerinde ülke koşullarının yanı sıra Avrupa Birliği ile mevzuat uyumu da korunmaktadır. AB’de 1 Ocak 2009 tarihinde yürürlüğe giren yeni yönetmelik sonrasında uyum çalışmaları devam etmektedir.

Ülkemizde organik tarım faaliyetleri her geçen yıl önemini arttırmaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre 2002 yılında 150 olan organik ürün sayısı 2010 yılında 216’ya çıkmıştır.

Tablo 43. Genel Organik Tarımsal Üretim Verileri (Geçiş Süreci Dahil)

Yıllar	Ürün Sayısı	Çiftçi sayısı	Yetiştiricilik Yapılan Alan(ha)	Doğal Toplama Alanı(ha)	Toplam Üretim Alanı(ha)	Üretim Miktarı(ton)
2002	150	12.428	57.365	32.462	89.827	310.125
2003	179	14.798	73.368	40.253	113.621	323.981
2004	174	12.806	108.598	100.975	209.573	378.803
2005	205	14.401	93.134	110.677	203.811	421.934
2006	203	14.256	100.275	92.514	192.789	458.095
2007	201	16.276	124.263	50.020	174.283	568.128
2008	247	14.926	109.387	57.496	166.883	530.225
2009	212	35.565	325.831	175.810	501.641	983.715
2010	216	42.097	383.782	126.251	510.033	1.343.737

(Anonim, 2010a)

Aynı dönemde 12.428 olan çiftçi sayısı 42.097'ye, yetiştiricilik yapılan alan 57.365 hektardan 383.782 hektara, doğal toplama alanı 32.462 hektardan 126.251 hektara, toplam üretim alanı 89.827 hektardan 510.033 hektara ve toplam üretim miktarı ise 310.125 ton dan 1.343.737 tona ulaşmıştır.

4.4. TR90 Bölgesi'nde Organik Tarım

TR90 bölgesindeki Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin ve Gümüşhane illerinde toplam 72 üründe, 2.289 çiftçi ile 6.118 hektar alanda organik bitkisel üretim faaliyeti yapılmaktadır. Bu üretim faaliyetlerinden 20.135 ton bitkisel ürün alınmaktadır.

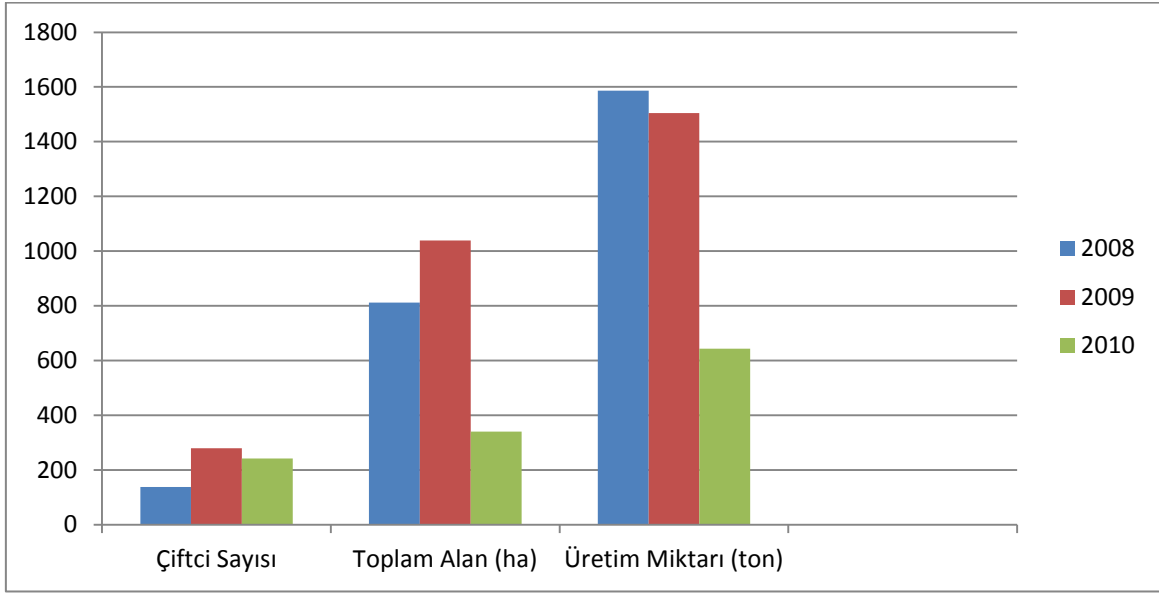
Tablo 44. Organik bitkisel üretim alanında Doğu Karadeniz bölgesindeki illerin 2010 yılı itibari ile ürün sayıları, çiftçi sayıları, üretim alanları ve miktarları

İller	Ürün Sayısı	Çiftçi Sayısı	Gerçek Üretim Alanı (ha)	Doğal Toplama Alanı (ha)	Toplam Alan (ha)	Üretim Miktarı (ton)
Trabzon	13	242	340	-	340	643
Ordu	9	345	1529	-	1529	2345
Giresun	2	11	60	-	60	45
Rize	3	663	219	-	219	1803
Artvin	26	959	3026	-	3029	5620
Gümüşhane	19	69	689	-	941	9679
TR90(%)	72	2289	5863	-	6118	20135
TR	216	42.097	383.782	126.251	510.033	1.343.737
TR90/TR(%)	33.3	5.4	1.5	0	1.20	1.5

(Anonim, 2010b)

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre Trabzon ilinde organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı ile 2008, 2009 ve 2010 yıllarında sırası ile 138, 280 ve 242 çiftçi olmuştur. Aynı yıllarda organik bitkisel üretim yapılan toplam alanlar ise sırası ile 812, 1039 ve 340 hektar olmuştur. Yine aynı dönemlerde organik bitkisel üretim miktarları ise 1587, 1504 ve 643 ton olarak belirlenmiştir. Her geçen yıl Trabzon ilinde organik üretim miktarında azalmalar belirlenmiştir.

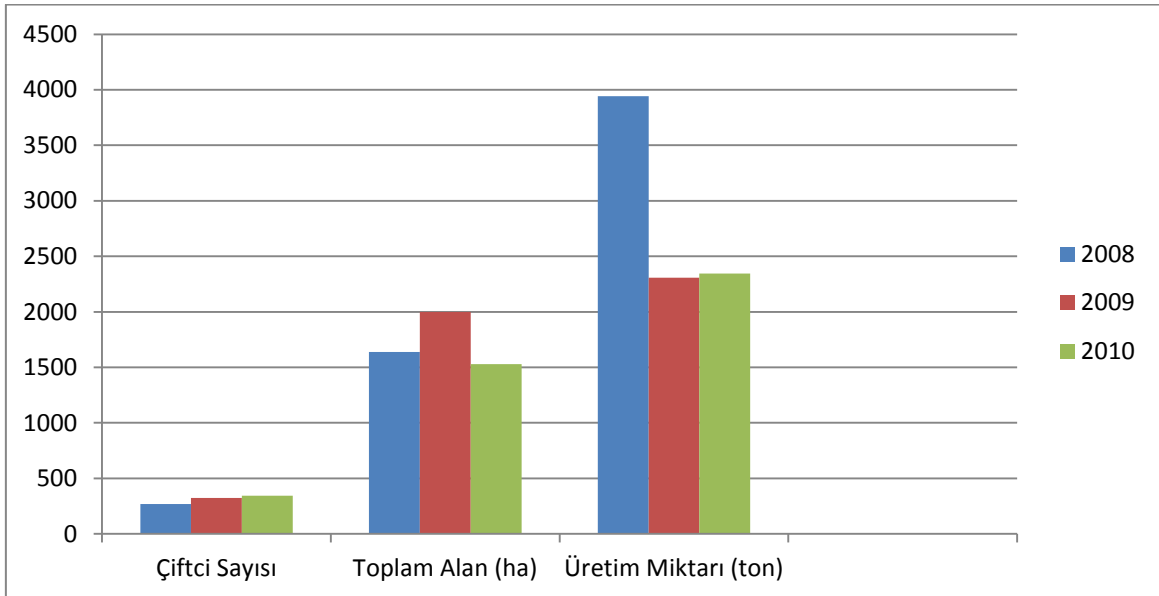
Grafik-18. Trabzon ilinde organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı, toplam alan ve üretim miktarlarının yıllara göre dağılımı

(Anonim, 2008a, 2009a ve 2010b)

Ordu ilinde ise organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı 2008, 2009 ve 2010 yıllarında sırası ile 270, 323 ve 345 çiftçi olmuştur. Aynı yıllarda organik bitkisel üretim yapılan toplam alanlar ise sırası ile 1.638, 1.998 ve 1.529 hektar olmuştur.

Grafik-19. Ordu ilinde organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı, toplam alan ve üretim miktarlarının yıllara göre dağılımı

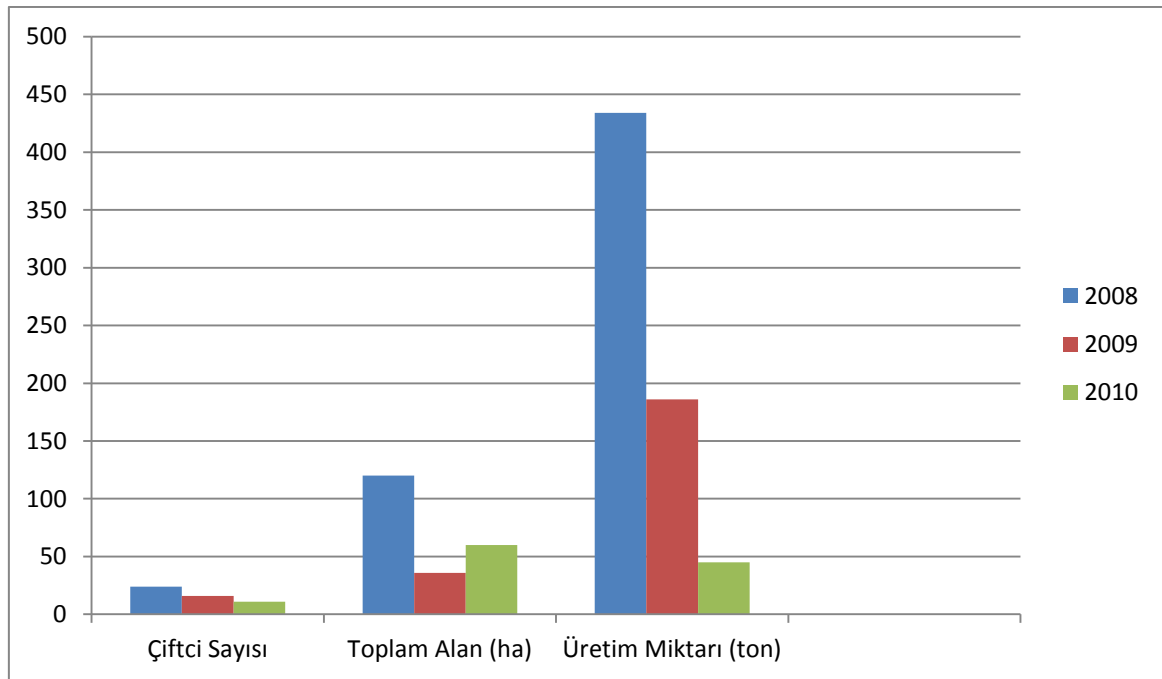

(Anonim, 2008a, 2009a ve 2010b)

Yine aynı dönemlerde organik bitkisel üretim miktarları ise 3.942, 2.307 ve 2.345 ton olarak belirlenmiştir. Ordu ilinde her geçen yıl çiftçi sayısı önemli miktarda artarken bu durum üretim miktarında bir artışa neden olmamıştır. Giresun ilinde organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı 2008, 2009 ve 2010 yıllarında sırası ile 24, 16 ve 11 çiftçi olmuştur. Aynı yıllarda organik bitkisel üretim yapılan toplam alanlar ise sırası ile 120, 36 ve 60 hektar olmuştur. Yine aynı dönemlerde organik bitkisel üretim miktarları ise 434, 186 ve 45 ton olarak belirlenmiştir.

Giresun ilinde her geçen yıl çiftçi sayısında azalmalar meydana gelmiş ve bununla birlikte üretim miktarlarında da önemli düşüşler tespit edilmiştir.

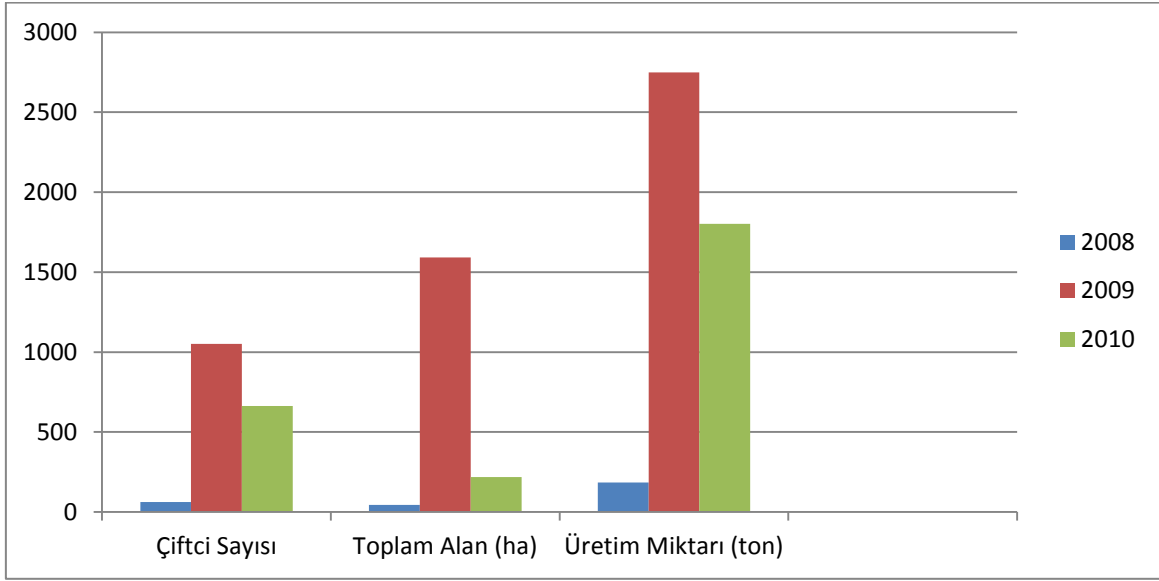
Grafik-20. Giresun ilinde organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı, toplam alan ve üretim miktarlarının yıllara göre dağılımı

(Anonim, 2008a, 2009a ve 2010c)

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre Rize ilinde organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı ile 2008, 2009 ve 2010 yıllarında sırası ile 62, 1.051 ve 663 çiftçi olmuştur. Aynı yıllarda organik bitkisel üretim yapılan toplam alanlar ise sırası 44, 1.591 ve 219 hektar olmuştur. Yine aynı dönemlerde organik bitkisel üretim miktarları ise 184, 2.749 ve 1.803 ton olarak belirlenmiştir. Rize ilinde çiftçi sayısı önce artmış daha sonra ise azalma göstermiştir. Bunun paralelinde üretim alanları ve miktarları da benzer değişim göstermiştir.

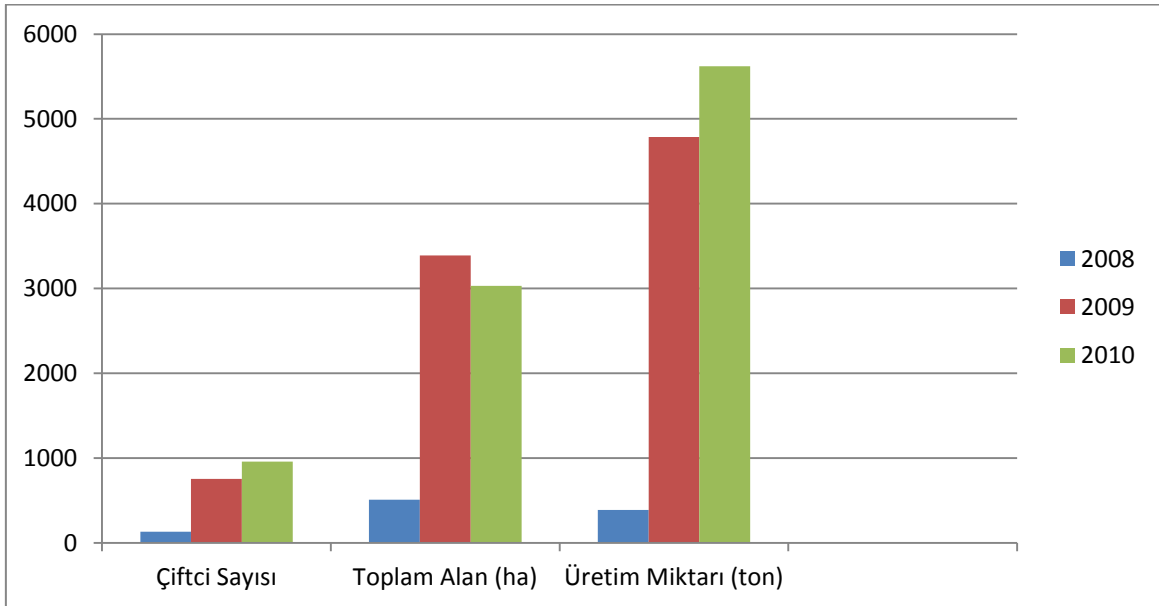
Grafik-21. Rize ilinde organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı, toplam alan ve üretim miktarlarının yıllara göre dağılımı

(Anonim, 2008a, 2009a ve 2010b)

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre Artvin ilinde organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı 2008, 2009 ve 2010 yıllarında artış göstererek sırası ile 129, 754 ve 959 çiftçi olmuştur.

Grafik-22. Artvin ilinde organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı, toplam alan ve üretim miktarlarının yıllara göre dağılımı

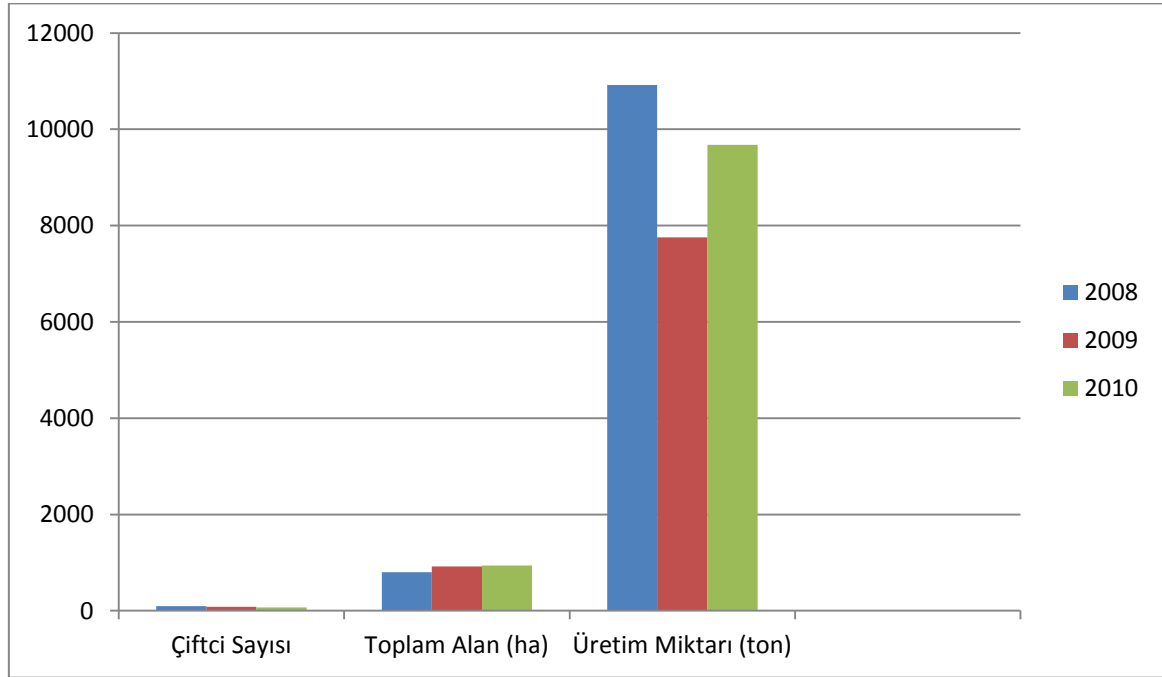

(Anonim, 2008a, 2009a ve 2010b)

Aynı yıllarda organik bitkisel üretim yapılan toplam alanlar ise sırası ile 507, 3391 ve 3029 hektar olmuştur. Yine aynı dönemlerde organik bitkisel üretim miktarları ise 387, 4788 ve 5620 ton olarak belirlenmiştir. Artvin ilinde ilerleyen yıllarla çiftçi sayısı ve üretim miktarı artmış fakat bu artış üretim alanlarına tam olarak yansımamıştır.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre Gümüşhane ilinde organik bitkisel üretim yapan çiftçi sayısı 2008, 2009 ve 2010 yıllarında sırası ile 99, 84 ve 69 çiftçi olmuştur (Grafik 9). Aynı yıllarda organik bitkisel üretim yapılan toplam alanlar ise sırası ile 801, 923 ve 941 hektar olmuştur. Yine aynı dönemlerde organik bitkisel üretim miktarları ise 10.921, 7.758 ve 9.679 ton olarak belirlenmiştir. İlerleyen yıllarla çiftçi sayısında azalma gözlenirken, üretim alanlarında artma belirlenmiştir. Üretim alanlarındaki bu artış üretim miktarlarına düzenli olarak yansımamıştır.

Grafik-23. Gümüşhane ilinde organik bitkisel üretimde çiftçi sayısı, toplam alan ve üretim miktarlarının yıllara göre dağılımı

(Anonim, 2008a, 2009a ve 2010b)

TR90 bölgesindeki illerimizde geçiş sürecinde yetiştirilen her bir ürünün toplam üretim miktarları, ülkemizdeki toplam üretim miktarları ve TR90 bölgesindeki illerimizde geçiş sürecinde üretilen ürünler ve ülkemizdeki toplam üretim miktarlarına oranı incelendiğinde; çay ve tritikalenin tamamı (%100) TR90 bölgesinde yetiştirilmektedir. Bu ürünlerin üretim

miktarları sırası ile 1.480.88 ve 5 tondur. Bu ürünleri Türkiye'deki üretime kıyasla oransal bakımdan kivi (%62.69), mısır (%18.33) ve fındık (%11.46) takip etmektedir. Bu ürünlerin üretim miktarları sırası ile 63.99, 4.705 ve 622.15 tondur.

Tablo-45. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Geçiş Sürecindeki Bitkisel Ürünlerin Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Kivi	-	0.49	59.45	4.05	-	-	63.99	102.07	62,69
Elma	-	-	-	-	-	7.60	7.60	10374.49	0,07
Erik	-	-	-	-	-	0.60	0.60	395.27	0,15
Armut	-	-	-	-	-	1.80	1.80	393.89	0,46
Kayısı	-	-	-	-	-	0.79	0.79	5331.94	0,01
Vişne	-	-	-	-	-	1.40	1.40	1488.86	0,09
Dut	-	-	-	-	-	1.30	1.30	73.50	1,77
Fındık	41.60	521.61	19.74	12.00	27.20	-	622.15	5428.75	11,46
Çay	-	-	-	1480.88	-	-	1480.88	1480.88	100,00
Kabak	-	-	-	-	0.30	-	0.30	73.44	0,41
Fasulye	-	-	-	-	-	1.10	1.10	311.84	0,35
Ayçiçeği	-	-	-	-	-	29.00	29.00	418.12	6,94
Arpa	-	-	-	-	-	19.00	19.00	32258.53	0,06
Buğday	245.35	-	-	-	0.35	79.50	325.20	219165.47	0,15
Tritikale	-	-	-	-	-	5.00	5.00	5.00	100,00
Mısır	-	-	-	-	-	4705.00	4705.00	25664.75	18,33
Yonca	-	-	-	-	12.20	157.10	169.30	343267.95	0,05
Korunga	-	-	-	-	-	28.45	28.45	79796.93	0,04
Fiğ	-	-	-	-	-	98.30	98.30	34812.57	0,28
Yem bitkisi	-	-	-	-	-	6.00	6.00	220.13	2,73
Çayır	-	-	-	-	14.25	0.5	14.75	137462.45	0,01

(Anonim, 2010c)

Trabzon ilinde geçiş sürecinde Buğday (245.35 ton) ve fındık (41.6 ton) üretimi yapılmaktadır. Ordu ilinde ise geçiş sürecinde fındık (521.61 ton) ve kivi (0.49 ton) üretimi yapılmaktadır. Giresun ilinde ise geçiş sürecinde kivi (59.45 ton) ve fındık (19.74 ton) üretimi yapılmaktadır (Tablo 3). Rize ilinde ise geçiş sürecinde çay (1.480.88 ton), fındık (12 ton) ve kivi (4.05 ton) üretimi yapılmaktadır. Artvin ilinde geçiş sürecinde fındık (27.2 ton), çayır

(14.25 ton), yonca (12.2 ton), buğday (0.35 ton) ve kabak (0.3 ton) üretimi yapılmaktadır. Gümüşhane ilinde ise geçiş sürecinde mısır (4.705 ton), yonca (157.1 ton), fiğ (98.3 ton), buğday (79.5 ton), ayçiçeği (29 ton), korunga (28.45 ton), arpa (19 ton), elma (7.6 ton), yem bitkisi (6 ton), tritikale (5ton), armut (1.8 ton), vişne (1.4 ton), dut (1.3 ton), fasulye (1.1 ton), kayısı (0.79 ton), erik (0.6 ton) ve çayır (0.5 ton) üretimi yapılmaktadır.

TR90 bölgesinde organik sebze olarak fasulye (92.43 ton), domates (4.1 ton), lahana (1.3 ton), biber (0.5 ton), kabak (0.5 ton) patlıcan (0.5 ton) ve maydanoz (0.03 ton) üretimi yapılmaktadır. Bu ürünlerden fasulye üretimi Türkiye'deki üretimin %16.52'sini oluştururken, diğer ürünlerin üretim miktarı Türkiye de üretimlerinin %1' inin altındadır. Trabzon, Giresun ve Rize illerinde organik sebze yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Ordu ilinde organik olarak biber, kabak, patlıcan, fasulye ve maydanoz üretimi yapılmaktadır. Artvin ilinde ise domates, fasulye ve lahana üretimi yapılmaktadır. Artvin ili 87. 96 ton fasulye üretimi ile Türkiye organik fasulye üretiminin %15.72'sini karşılamaktadır. Bu oran Artvin ilinde organik fasulye üretiminde ileriye dönük olarak önemli bir potansiyelin varlığını göstermektedir. Gümüşhane ilinde ise sadece organik fasulye üretimi yapılmaktadır.

Tablo-46. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Organik Sebze Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Biber	-	0.5	-	-	-	-	0.5	2650.52	0,02
Kabak	-	0.5	-	-	-	-	0.5	405.65	0,13
Patlıcan	-	0.5	-	-	-	-	0.5	413.88	0,12
Domates	-	-	-	-	4.10	-	4.10	12185.29	0,04
Fasulye	-	1.57	-	-	87.96	2.90	92.43	559.7	16,52
Maydanoz	-	0.03	-	-	-	-	0.03	84.51	0,04
Lahana	-	-	-	-	1.30	-	1.30	854.6	0,16

(Anonim, 2010b)

TR90 bölgesinde organik tarla ürünleri olarak mısır (6.922.12 ton), yonca (2.167.81 ton), korunga (518.8 ton), çayır (397.94 ton), ayçiçeği (377 ton), yem bitkisi (220.2 ton), arpa (203.28 ton), fiğ (196.9 ton), buğday (151.69 ton), kuru fasulye (135.8 ton), çeltik (23.38 ton), yulaf (22 ton), tritikale (16 ton), çavdar (3.5 ton), patates (2.6 ton) ve mercimek (0.6 ton) üretimi yapılmaktadır.

Tablo-47. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Organik Tarla Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Arpa	-	-	-	-	3.58	199.70	203.28	3283.59	6,19
Buğday	-	-	-	-	13.69	138.00	151.69	23984.57	0,64
Yulaf	-	-	-	-	-	22.00	22.00	251.12	8,76
Çavdar	-	-	-	-	-	3.50	3.50	438.13	0,8
Tritikale	-	-	-	-	-	16.00	16.00	33.00	48,49
Çeltik	-	-	-	-	23.38	-	23.38	161.55	14,48
Mısır	-	2.30	-	-	322.82	6597.0	6922.12	14722.06	47,02
Yonca	-	-	-	-	864.81	1303.00	2167.81	17700.53	12,25
Korunga	-	-	-	-	-	518.80	518.80	7704.97	6,74
Fiğ	-	-	-	-	75.10	121.80	196.9	10918.42	1,81
Çayır	-	-	-	-	396.94	1.00	397.94	10218.24	3,9
Yem Bitkisi	-	-	-	-	2.20	218.0	220.2	507.02	43,43
Fasulye (Kuru)	-	-	-	-	135.80	-	135.80	143.95	94,34
Patates	-	-	-	-	2.60	-	2.60	1658.87	0,16
Mercimek	-	-	-	-	-	0.60	0.60	8363.16	0,01
Ayçiçeği	-	-	-	-	-	377.00	377.00	830.71	45,39

(Anonim, 2010b)

Bu ürünlerin Türkiye üretimindeki payları kuru fasulye de %94.34, tritikale de %48.49, mısır da %47.02, ayçiçeğinde %45.39 ve yem bitkisinde %43.43, çeltikte %14.48, yoncada 12.25 iken diğer ürünlerin payları %10'un altındadır.

Trabzon, Giresun ve Rize illerinde organik tarla bitkileri üretimi yapılmazken Ordu'da organik mısır üretimi yapılmaktadır. Artvin ilinde organik arpa, buğday, çeltik, mısır, yonca, fiğ, çayır, yem bitkisi, kuru fasulye ve patates üretimi yapılmaktadır. Artvin ili 135.8 ton kuru fasulye üretimi ile Türkiye organik kuru fasulye üretiminin %94.34'ünü karşılamaktadır. Bu oran Artvin ilinde organik kuru fasulye üretimi bakımından önemli bir potansiyelin varlığını göstermektedir. Ayrıca Artvin ili Türkiye'de ki organik çeltik üretiminin %14.48'ini, yonca üretiminin %4.89'unu, çayır üretiminin %3.18'ini ve mısır üretiminin %2.19'unu karşılaması ile bu ürünlerin üretimlerinde de önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Gümüşhane ilinde ise organik arpa, buğday, yulaf, çavdar, tritikale, mısır, yonca, korunga, fiğ, çayır, yem bitkisi, mercimek ve ayçiçeği üretimi yapılmaktadır. Gümüşhane ilinin Türkiye'de

ki organik tritikale üretiminin %48.49'unu, ayçiçeği üretiminin %45.39'unu, mısır üretiminin %44.81'ini, yem bitkisi üretiminin %43'ünü, yulaf üretiminin %8.76'sını, yonca üretiminin %6.74'ünü, korunga üretiminin %6.74'ünü ve arpa üretiminin %6.08'ini karşılaması, Gümüşhane ilinin bu ürünlerin üretimlerinde önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir.

TR90 bölgesinde organik meyve ürünleri olarak fındık (5.253.55 ton), çay (1.971.85 ton), elma (625.3 ton), ceviz (383.96), armut (235.01 ton), kivi (44.95 ton), dut (29.13 ton), zeytin (17.08 ton), nar (13.19 ton), erik (10.9 ton), üzüm (10.72 ton), kayısı (9.32 ton), ayva (8.12 ton), yaban mersini (6.05 ton), kıvılcık (1.36 ton), kiraz (1.23 ton), böğürtlen (1 ton), incir (0.95 ton), ahududu (0.15 ton), frenk üzümü (0.1 ton), cennet elması (0.05 ton), Bektaşı üzümü (0.03 ton), turna yemişi (0.02 ton), kara yemiş (0.02 ton) ve çilek (0.01 ton) üretimi yapılmaktadır. Bu ürünlerin Türkiye üretimindeki payları çayda %100, beктаşı üzümünde %100, turna yemişinde %100, frenk üzümünde %83.34, kivide %76.58, fındıkta %66.13, cevizde %35.32 ve armutta %13.69 iken diğer ürünlerin payları %4'ün altında olmuştur. Organik meyve ürünleri olarak Trabzon ilinde üzüm, kivi, çilek, fındık, çay, yaban mersini, ahududu, böğürtlen, cennet elması, karayemiş, beктаşı üzümü, frenk üzümü ve turna yemişi üretimi yapılmaktadır. Trabzon ilinde Türkiye'de ki organik beктаşı üzümü üretiminin %100'ünün, turna yemişinin %100'ünün, frenk üzümünün %83.34'ünün, kivinin %50.09'unun, çayın %9.92'sinin ve fındığın %5.21'inin üretilmesi, Trabzon ilinin bu ürünlerin üretimlerinde önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Ordu ilinde elma, ceviz ve fındık üretimi yapılmaktadır.

Ordu ili organik fındık üretimi bakımından Türkiye üretiminin %29.45'ini karşılamaktadır. Bu oran Ordu ilinin Türkiye'deki organik fındık üretiminde önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Giresun ilinde fındık ve yaban mersini üretimi yapılmaktadır. Rize ilinde kivi, fındık ve çay üretimi yapılmaktadır.

Tablo-48. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerinde Organik Meyve Ürünlerinin Üretim Miktarları (ton)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Armut	-	-	-	-	217.96	17.05	235.01	1716.86	13,69
Ayva	-	-	-	-	8.12	-	8.12	258.62	3,14
Elma	-	0.05	-	-	519.05	106.20	625.30	39359.19	1,59
Kayısı	-	-	-	-	3.52	5.80	9.32	13564.5	0,07
Kiraz	-	-	-	-	1.23	-	1.23	1277.73	0,1
Nar	-	-	-	-	13.19	-	13.19	6149.25	0,22
Erik	-	-	-	-	-	10.90	10.90	1261.33	0,87
Dut	-	-	-	-	20.38	8.75	29.13	804.26	3,63
Üzüm	0.10	-	-	-	10.62	-	10.72	25665.49	0,05
Kivi	29.40	-	-	15.55	-	-	44.95	58.70	76,58
Çilek	0.01	-	-	-	-	-	0.01	3497.08	0,0
İncir	-	-	-	-	0.95	-	0.95	9651.97	0,01
Ceviz	-	0.01	-	-	383.95	-	383.96	1087.1	35,32
Fındık	413.80	2339.56	1.50	10.65	2488.04	-	5253.55	7944.67	66,13
Çay	195.55	-	-	1776.30	-	-	1971.85	1971.85	100
Kızılcık	-	-	-	-	1.36	-	1.36	221.98	0,62
Yaban Mersini	3.0	-	3.05	-	-	-	6.05	155.73	3,89
Ahududu	0.15	-	-	-	-	-	0.15	302.37	0,05
Böğürtlen	1.00	-	-	-	-	-	1.00	181.29	0,56
Cennet Elması	0.05	-	-	-	-	-	0.05	26.76	0,19
Karayemiş	0.02	-	-	-	-	-	0.02	1.05	1,91
Bektaş üzümlü	0.03	-	-	-	-	-	0.03	0.03	100
Frenk üzümlü	0.1	-	-	-	-	-	0.1	0.12	83,34
Turna yemişi	0.02	-	-	-	-	-	0.02	0.02	100
Zeytin	-	-	-	-	17.08	-	17.08	17833.79	0,1

(Anonim, 2010b)

Rize ilinin Türkiye organik çay üretiminin %90.08'ini ve kivi üretiminin %26.49'unu karşılaması, bu ilin organik çay ve kivi üretiminde önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Artvin ilinde armut, ayva, elma, kayısı, kiraz, nar, dut, üzüm, incir, ceviz, fındık, kızılcık ve zeytin üretimi yapılmaktadır. Artvin ili Türkiye'nin organik ceviz üretiminin %35.32'sini, fındık üretiminin %31.32'sini, armut üretiminin %12.7'sini ve ayva üretiminin %3.14'ünü karşılaması ile bu ürünler bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğunu göstermektedir. Gümüşhane ilinde ise armut, elma, kayısı, erik ve dut üretimi yapılmaktadır.

TR90 bölgesinde sadece Gümüşhane ilinde organik büyükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Gümüşhane ilinde 1 çiftçi 1 büyükbaş hayvanı ile geçiş sürecinde hayvansal üretim yapmaktadır. 2010 yılı verilerine göre Gümüşhane ilinde organik olarak yetiştiriciliği yapılan 327 buzağı, 22 dana ve 1.353 süt ineği varlığı bulunmaktadır. TR90 bölgesindeki organik buzağı varlığı, toplam Türkiye'deki organik buzağı varlığının %43.14' ünü, organik dana varlığı ise %4.27'sini ve organik süt ineği varlığı ise %63.05'ini oluşturmaktadır. Bu rakamlar Gümüşhane ilinde organik süt sığırcılığı bakımından önemli bir potansiyelin varlığını göstermektedir. Nitekim 2010 yılı verilerine göre Gümüşhane ilinde yıllık organik süt üretimi miktarı 7671 ton ve Türkiye deki toplam organik süt üretim miktarı ise 11.604.75 tondur. Sonuç olarak Gümüşhane ili Türkiye'nin toplam organik süt üretiminin %66.11'ini karşılamaktadır.

Tablo-49. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerindeki Organik Hayvan Sayıları (2010)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Buzağı	-	-	-	-	-	327	327	758	43,14
Dana	-	-	-	-	-	22	22	516	4,27
İnek (süt)	-	-	-	-	-	1353	1353	2146	63,05

(Anonim 2010e)

TR90 bölgesinde 2010 kayıtlarına göre 57 çiftçi 1744 kovanla organik arıcılık faaliyeti yapmaktadır. Bu faaliyet sonucu 14.5 ton organik bal üretilmektedir. TR90 bölgesinde organik arıcılıkla uğraşan çiftçi sayısı, kovan sayısı ve üretilen bal miktarı, Türkiye'de organik arıcılıkla uğraşan çiftçilerin %29.85 ini, kovan sayısının %11.87'sini ve üretim miktarının ise %6.97' sini oluşturmaktadır. TR90 bölgesinde 2010 yılı kayıtlarına Rize' de bir çiftçi 79 kovanla, Artvin'de 135 çiftçi 3515 kovanla geçiş döneminde arıcılık faaliyeti yapmaktadır.

Tablo-50. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerindeki Organik Arıcılıkla Uğraşan Çiftçi Sayısı, Kovan Sayısı ve Üretim Miktarları (ton) (2010)

Ürünler	Trabzon	Ordu	Giresun	Rize	Artvin	Gümüşhane	TR 90	TR	TR 90/TR (%)
Çiftçi	-	-	-	16	41	-	57	191	29,85
Kovan	-	-	-	475	1269	-	1744	14699	11,87
Üretim	-	-	-	4	10.5	-	14.5	208.2	6,97

(Anonim 2010e)

TR90 bölgesinde 2010 yılı kayıtlarına göre son üç yıl itibari ile Giresun ve Gümüşhane illerinde organik arıcılık faaliyeti yapılmamaktadır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı verilerine göre Trabzon ilinde 2008 yılında 1 çiftçi ile 2009 yılında ise 2 çiftçi ile organik arıcılık faaliyeti yapılırken 2010 yılında organik arıcılık faaliyeti yapılmamıştır. Ordu ilinde 2008 yılında 1 çiftçi ile organik arıcılık yapılırken 2009 ve 2010 yılında organik arıcılık faaliyeti yapılmamıştır.

Tablo-51. Türkiye, TR90 Bölgesi ve İllerindeki Organik Arıcılıkla Uğraşan Çiftçi Sayısı, Kovan Sayısı ve Üretim Miktarları (2010)

Ürünler	Trabzon			Ordu			Giresun			Rize			Artvin			Gümüşhane		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Çiftçi	1	2	-	1	-	-	-	-	-	4	2	16	59	72	41	-	-	-
Kovan	130	500	-	300	-	-	-	-	-	187	50	475	4150	5103	1269	-	-	-
Üretim	1	15	-	7	-	-	-	-	-	5	1	4	62	61	10.5	-	-	-

(Anonim, 2008b, 2009b ve 2010e)

Rize ilinde 2010 yılı itibari ile 16 çiftçi, 475 kovanla 4 ton organik bal üretmiştir. Artvin ilinde ise 2010 yılı itibari ile 41 çiftçi, 1.269 kovanla 10.5 ton organik bal üretilmiştir. Artvin ilinde organik arıcılık uğraşan çiftçi, kovan sayısı ve bal üretiminde 2010 yılında önceki iki yıla nispeten düşüşler görülmüştür. Bununla birlikte Artvin ilinde 135 çiftçinin 3.515 kovanla geçiş döneminde arıcılık yapıyor olması Artvin ilinde organik arıcılık bakımından ileriye yönelik önemli potansiyelin oluşacağını göstermektedir.

4.5. TR90 Bölgesi'ni Oluşturan İllerde Organik Tarım Faaliyetleri

Ordu

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi'ni oluşturan altı ilden biri TR901 kodu ile Ordu'dur. Üretim alanı büyüklüğü ve sınırlı kimyasal kullanılmış tarımsal arazi varlığı itibariyle özellikle organik fındık ve kivi tarımı için önemli potansiyeli olan bir il konumundadır. Son yıllarda gelişme eğilimi olan altınçilek, likapa gibi bitkilerin organik üretimleri açısından önemli bir potansiyeli bulunmaktadır. İlin mer'a alanları sahip olduğu mevcut doğal kaynakları açısından organik hayvancılık ve yaylalarda eko turizm için önemli bir alan teşkil etmektedir. Organik potansiyelin faaliyete geçirilmesi amacı ile Ordu Gıda tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından organik tarım konusunda çiftçilerin bilgilendirilmesi için eğitim çalışmaları

yapılmaktadır. Gıda tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından ilde 2007 ve 2011 yılları arasında toplam 4600 çiftçiye organik tarım konusunda eğitimler verilmiştir.

Tablo-52. Gıda tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından ilde 2007 ve 2011 yılları arasında organik tarım konusunda eğitilen toplam çiftçi sayıları

YILLAR	EĞİTİLEN ÇİFTÇİ SAYISI
2007	556
2008	677
2009	2317*
2010	583
2011	467
TOPLAM	4600

* 2260 öğrenci

Ordu İli Genel Arazi Dağılımı açısından diğer illere göre farklı bir dağılım göstermektedir. Bağ-bahçe alanları %34 ile en geniş alanları oluşturmaktadır. Bulanların büyük kısmı fındık ekili alanlardır. İlde üretilen ürün grupları içinde fındık ekim alanı %74 ile ilk sırada yer almaktadır. Ordu'da, 50.000 ha doğal mera alanına sahiptir. Bu alanlar hem organik hayvancılık için hem de eko turizm için uygun olup, geliştirilmesi gereken sektörlerdendir.

Ulusal bazda fındık, kivi ve bal üretimi açısından lider il olan Ordu, bu ürünlerin organik üretiminde de öncü ve lider olmaya aday durumdadır. 2011 yılı itibariyle, **Ordu**'nun 11 ilçesinde 455 üretici tarafından organik tarım yapılmaktadır. **İkizce** ilçesi, organik fındık tarımı yönünden ilk sırada yer almaktadır. İlde organik arıcılık 2 üretici tarafından yapılmaktadır. Toplam 550 kovanla organik bal üretimi yapılmaktadır. İlde, 410.734 adet kovan varlığı ve arıcılık faaliyetleri toplamı düşünüldüğünde bu sektöründe organik arıcılık açısından potansiyeli yüksek görülmektedir.

Tablo-53. Ulusal Bazda Ordu İlinin İlk 3'te Olduğu Ürünler

ÜRÜN ADI	MİKTARI	TÜRKİYE GENELİ ÜRETİM SIRALAMASI
FINDIK (Dekar)	2.239.000	1
ARICILIK (Adet kovan)	410.734	1
KİVİ (Dekar)	2.445	2

TUİK, 2011

2011 yılı itibarı ile, Ordu ilinde Gıda tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından Bitkisel Üretimde Çiftçi Kayıt Sistemine dahil olan ve icmallerin alındığı tarih itibari ile en az bir yıl süre ile Organik Tarım Bilgi Sistemine kayıtlı olarak organik tarım yapan çiftçilere 2011 yılı itibarıyla dekar başına 25 TL destekleme ödemesi yapılmaktadır.

Tablo-54. Bitkisel Üretimde Çiftçi Kayıt Sistemine Göre Desteklenen Toplam Alan ve Toplam Destek Miktarları

YIL	Destekleme Alanı (da)	Destekleme Miktarı (TL)
2010	6.497,02	129.940,29
2011	10.311,16	257.779,26

Ordu ilinde yıllar itibarıyla özellikle fındık olmak üzere artan bir oranda organik tarım faaliyeti yapılmaktadır. Organik tarım üretimi yapılan organik fındık üretim alanı toplam üretim yapılan alana göre çok az bir miktarda (%0.91) olmaktadır. Üretim yapılan alanın

fazlalığı göz önüne alındığında Organik tarımın ilde artış potansiyeli bulunduğu görülmektedir.

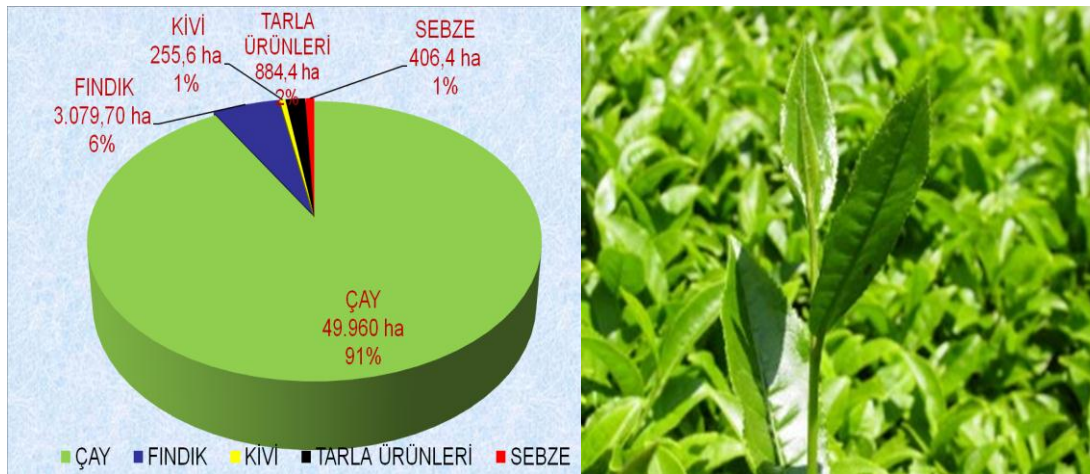
Tablo-55. Ordu İlinde Toplam Konvansiyonel ve Organik Fındık Ekim Alanları ile Toplam Üretimde Oransal Organik Üretim Miktarı (%)

Yıllar	Toplam Fındık Alanı (da)	Organik Fındık Alanı (da)	%
2007	2.207.280	11.367	0,51
2008	2.140.520	14.670	0,69
2009	1.961.230	17.213	0,88
2010	2.146.055	16.114	0,75
2011	2.269.300	20.717	0,91

Rize

Rize, yalnız Doğu Karadeniz Bölgesi değil aynı zamanda Türkiye'nin de en fazla yağış alan ilidir. Bu özel iklim yapısı bitki örtüsünün de farklı olmasını doğurmaktadır. 55.000 ha tarım arazisi varlığına sahip olan Rize'de en geniş alanı %40.3 ile ormanlık alanlar oluşturmaktadır. %14 tarım arazisi varlığının 49.960 ha alan ile %91'i çay alanlarından oluşmaktadır.

Grafik-24. Rize İlinin Tarımsal Ürün Deseni

Rize’de 3.785 da alanda toplam 1253 üretici tarafından çayda Organik Üretim (Geçiş süreci dahil) faaliyetleri yürütülmektedir. Üretim alanının büyük bir kısmı Hemşin İlçesi’nde gerçekleşmekte, onu sırasıyla Fındıklı, Güneysu ve Pazar İlçeleri izlemektedir.

Tablo-56. Rize’de Organik Tarım Faaliyet Alanları (2011)

PROJE ADI	Üretim Alanı (da) (O+G)	Üretici Sayısı (O+G)	Sertifikasyon Kuruluşu	Üretim Bölgesi
Hemşin Çay Projesi	3.162	1.191	IMO	Hemşin, Pazar
Çay Projesi	287	35	BCS	Güneysu
Çay Projesi	336	27	IMO	Fındıklı, Hemşin
Kivi, Fındık	2.940	124	IMO, ORSER	Fındıklı
Bal	1186 Kovan	43	ETKO, IMO, IMC	Ardeşen, Fındıklı, Hemşin, Çayeli, Çamlıhemşin
Alabalık Yetiştir. (O)	38 ton/yıl	3	ICEA	Çayeli, Çamlıhemşin
Alabalık Yetiştir. (G)	60 ton/yıl	1	ICEA	Çamlıhemşin

O : Organik; G : Geçiş

“ÖNCE SAĞLIK DİYELİM, ORGANİK BALIK YİYELİM !” sloganı ile Rize’de organik alabalık projesi çalışmaları başlamıştır. Hazırlanan proje, Türkiye’de ilk ve tek organik alabalık projesi olma özelliği taşımaktadır. 1 adet Çayeli İlçesi’nde, 2 adet Çamlıhemşin İlçesinde olmak üzere toplam 3 işletmede organik alabalık üretimi yapılmaktadır. Çamlıhemşin ilçesinde 1 işletme organik alabalık üretiminde henüz geçiş sürecindedir.

Rize’de organik kivi ve fındık üretiminde de her geçen gün ilerlemeler kaydedilmektedir. Fındıklı ilçesi’nde, fındık üretiminin neredeyse tamamına yakını geçiş sürecinde olan 2.903 da alanda organik fındık üretimi yapılmaktadır. Yaklaşık 37 da alanda (Organik+Geçiş) ise organik kivi üretim faaliyetleri devam etmektedir.

İlde arıcılığın gelişmesine katkı sağlayacak olan organik bal üretimi ise Ardeşen, Fındıklı, Hemşin, Çayeli, Çamlıhemşin İlçelerinde 43 üretici ile devam etmektedir.

Gümüşhane

İlin ortalama rakımı 1.210 metre olup yeryüzü şekilleri bakımından; Köse, Kelkit ve Şiran ilçelerinin yer aldığı güney kesimleri yüksek rakımlı ova özelliği gösterirken, Merkez-Torul ve Kürtün ilçelerini kapsayan kuzey kesimi oldukça engebelidir. Dar ve derin vadilerle birbirinden ayrılmış yüksek dağlar kuzeyin belirleyici özelliğidir. Geçit iklim özelliğine sahiptir. Bu özelliği ile diğer Doğu Karadeniz illerinden ayrılmaktadır.

Gümüşhane’de 657.500 hektarlık toplam arazinin 113.685 hektarı (% 17,3) tarıma elverişlidir. Geriye kalan 216.915 hektarı (% 33) çayır ve mera, 164.655 hektarı (% 25) orman ve fundalık, 162.245 hektarı (% 24,7)’da faydalanılamayan alanlar oluşturmaktadır. Gümüşhane’de tarıma elverişli arazi alanı oranı düşük (%17,3), tarım dışı arazi alanlarının oranı ise yüksektir (% 24,7). İldeki çayır ve mera alanlarının oranı ise oldukça yüksektir (%33).

Doğal kaynakları bozulmayan illerimizden biri olan Gümüşhane, yöre çiftçisinin fazla miktarda kimyasal gübre ve ilaç kullanmaması nedeniyle organik tarımın en iyi şekilde uygulanabileceği bölgelerden biridir. Organik tarımın esaslarından biri olan kimyasal girdi kullanımının yasaklanması ve sınırlandırılması ilkesine uyulmaktadır. Ayrıca, bölgede hayvancılığın ön planda olması da organik yetiştiriciliği desteklemektedir. Gümüşhane, organik tarım açısından bazı avantajlara sahip bulunmaktadır. Bunlar;

1. Tarım arazilerinde ilaç tüketiminin ülke ortalamasının çok altında olmasıdır. Gümüşhane’de 113.685 ha tarım alanında, 2009 yılında dekara düşen zirai ilaç miktarı 12gr’dır.

Tablo-57. Gümüşhane’de 2004 ve 2010 Yılları Arasında Organik Tarım Verileri ve Türkiye’ye Oranları (2011)

YILLAR	GÜMÜŞHANE (ton)	TÜRKİYE (ton)	ORANI
2004	12,71	35.443,80	0,035
2005	13,33	44.336,10	0,03
2006	14,54	53.859,50	0,027
2007	14,57	48.966,90	0,029
2008	14,02	52.775,40	0,026
2009	13,98	37.488,00	0,03
2010	12,043		

2. Tarım arazilerinde kimyevi gübre tüketiminin ülke ortalamasının çok altında olmasıdır. Toplam 113,685 ha tarım arazisinde hektara düşen gübre tüketimi dekar başına 34 gr seviyesindedir.

Tablo-58. Gümüşhane’de 2006 ve 2010 Yılları Arasında Gübre Kullanımı ve Türkiye’ye Oranları (2011)

Gübreler	2006 ton		2007 ton		2008 ton		2009 ton		2010 ton
	Gümüşhane	Türkiye	Gümüşhane	Türkiye	Gümüşhane	Türkiye	Gümüşhane	Türkiye	Gümüşhane
AS %21	366,25	388.349	249,05	359.927	273,35	292.460	343,50	460.787	383,40
AN %26	1.907,00	973.837	1.445,10	1.005.838	1.233,00	809.726	1.761,35	953.613	1.720,20
AN %33	666,65	896.657	614,35	889.969	399,20	744.245	763,00	1.014.338	655,15
DAP %15-46	784,15	637.025	770,10	428.012	151,35	149.098	576,15	665.435	339,50
ÜRE (Pancar)	-	-	-	-	-	-	177,80	-	-
ÜRE %46	497,25	807.738	239,85	772.232	118,80	770.231	-	808.253	188,50
TSP	27,50	53.024	183,00	40.401	-	19.434	170,00	23.292	6,00
KOMPOZE	185,00	1.091.343	0,50	1.061.472	93,50	879.677	43,10	994.258	140,75
TOPLAM	4.433,80	4.847.973	3.501,95	4.557.851	2.269,20	3.664.871	3.834,90	4.919.976	3.433,50
ORAN	0,09		0,07		0,06		0,07		

3. Çevre kirliliğine neden olabilecek ağır sanayi tesisleri, maden işletmeleri ve yoğun kentsel atıkların bulunmaması,

4. Karayolu araç trafiğinin tarımsal üretimde kirliliğe yol açacak yoğunlukta olmaması,

5. Organik tarımla iç içe eko turizme yönelik çalışmaların yapılabileceği güzel mekânların bulunması,

6. Organik hayvansal üretimde Türkiye’de önemli bir üretim payına sahip olması,

Tablo-59. Gümüşhane’de 2008 ve 2010 Yılları Arasında Organik Hayvansal Üretim Verileri ve Türkiye’ye Oranları (2011)

Yıllar	TR/TR906	Çiftçi Sayısı	Hayvan Sayısı	Et (ton)	Süt (ton)
2008	Gümüşhane	13	2.065	117,58	6.035
	Türkiye	31	38.942	554,42	8.711
2009	Gümüşhane	20	2.326	9	9,2
	Türkiye	38	129.737	376,57	12.994
2010	Gümüşhane	12	1.702	6,5	7.671
	Türkiye	105	387.984	6.803	11.604

Tablo-60. Gümüşhane’de 2008 ve 2010 Yılları Arasında Organik Bitkisel Üretim Verileri ve Türkiye’ye Oranları (2011)

Yıllar	TR/TR906	Çiftçi Sayısı	Hayvan Sayısı	Et (ton)	Süt (ton)	Geçiş Üretim Miktarı (ha)
2008	Gümüşhane	99	801	10.921	-	-
	Türkiye	9.384	141.752	415.380	-	-
2009	Gümüşhane	84	666	7.759	117,0	-
	Türkiye	11.211	69.921	318.165	4.011	-
2010	Gümüşhane	69	689	9.679	252	5.142
	Türkiye	11.179	63.040	331.361	2.494	1.012.376

Gümüşhane ilinde organik tarım kapsamında yapılabilecek çalışmalar İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü tarafından şöyle özetlenmiştir;

a-Organik Arıcılık:

Başta Merkez, Torul ve Kürtün olmak üzere tüm ilçelerimizi kapsayacak şekilde Organik Arıcılık geliştirilebilir. Merkez –Yitirmez Köyünde halen devam etmekte olan organik arıcılık projesi bulunmaktadır. Proje kapsamında 10 arı üreticisine 50 kovan ve 100kg bal mumu desteği yapılmıştır.

b-Organik Hububat ve Organik Bakliyat:

Tarım arazilerinin bol olduğu Köse, Kelkit ve Şiran İlçelerimizde organik hububat ve organik kuru fasulye başta olmak üzere organik bakliyat üretimi yapılabilir.

c-Organik Yem Bitkileri:

Organik hayvancılığın geliŐtirilmesiyle paralel olarak Köse-Kelkit-ve Şiran ilçelerimizde organik yem bitkileri daha da yaygınlaŐtırılabilir.

d-Organik Itri Bitkiler:

Tüm ilelerimizi kapsayacak Şekilde doğal olarak yetişen adaçayı, ısırgan, kekik, papatya ve kuşburnu gibi ürünlerimizin organik Őartlarda değerlendirilmesi için çalışmalar yapılabilir.

e-Organik Pestil, Kme ve Dut Pekmezi:

İlimizin önemli ürünlerden olan pestil, kme ve dut pekmezinin organik olarak da pazara sunulması için çalışmalar yapılabilir.

f-Organik Balıkçılık:

İlimizde bulunan kirlenmemiş çeşitli su kaynaklarında organik balıkçılık rahatlıkla yapılabilir.

g- Organik Koyun Yetiştiriciliği:

Koyunların beslenmesi büyük ölçüde doğaya, ayır ve meralara bağlıdır. İlimizde bulunan ayır ve meralar ilimizin toplam yüzölçümünün %33'n oluŐurmaktadır. Çayır ve meralarımızda zirai ilaç ve zirai gübreler kullanımı yok denecek kadar az olduğu için ve organik koyunculuğa geçiş sürecinin de kısa olması göz önünde bulundurulursa ilimiz organik koyunculuk yetiştiriciliğine baŐlanıp geliştirilebilir.

h-Eko Turizm:

Şehir merkezinden uzak bol oksijenli ortamlarda, kerpiçten ve ağaçtan yapılmış evlerde yaşamak, stres ve gürültüden uzak bir tatil yapmak isteyenler için değerlendirmeyi bekleyen çeşitli imkânların yanı sıra turistik amaçla gezilip görülmeye değer Karaca Mağarası, Örümcek Ormanları ve Tomara Şelalesi gibi doğal güzellikler, Eski Gümüşhane, Santa ve Sadak Harabeleri, Sarıçiçek Evleri gibi tarihi mekânlar Eko-Turizm İlimizin sunduğu hazır imkânlardır.

Gümüşhane ilinde organik tarımsal üretimde bazı sorunlarla karşılaşılmaktadır Bunlar;

- Organik süt üreticilerinin üretim girdilerinde karşılaştıkları en büyük problem organik süt yemi maliyetinin yüksek olması,
- Organik Arıcılık yapmak isteyen çiftçilerin organik mum ve organik şeker temininde karşılaşılan sıkıntı ve fiyatlarının yüksek olması,
- Organik yem bitkilerine verilen desteğin miktarının yetersizliğidir.

Çözüm Önerileri ise şöyle sıralanmaktadır;

- Organik kesif yem maliyetini düşürücü tedbirlerin alınması,
- Organik Mum ve Organik Şeker ve İlaç vb. malzemelere ilk birkaç yıl geçiş süreci dönemindeki girdiler teşvik veya hibelerle desteklenmeli,
- Organik yem bitkisi eken çiftçilere ilk tesis yılında olmak üzere verilen destek yükseltilmelidir.

BÖLÜM 5. EKO TURİZM

5.1. Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Eko Turizm Tanımı ve Kapsamı

Kitle turizminin ekonomik, sosyal ve doğal çevre üzerinde yarattığı tahribatın boyutları her geçen gün daha fazla artmaktadır. Endüstrileşmenin getirdiği yoğun kaynak kullanımı, insanlığın tarihin diğer dönemlerinde pek karşılaşmadığı çok ciddi çevresel problemlerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Erdoğan, 2003). Turizm endüstrisinde de bu tahribat yoğun olarak yaşanmaktadır. Bu durumun giderilmesi ve turizm kaynaklarının sosyal, ekonomik ve doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin en aza indirilmesi için, kaynakların sürdürülebilir olarak kullanılması gerektiğini ön gören “Sürdürülebilir Turizm” kavramı ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizm gelişimi “ mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir planlama sürecidir” (UNEP, 2003).

Sürdürülebilir turizm gelişimi ışığında ele alınan eko turizm ise; çevre eğitiminin vurgulandığı, ekonomik, sosyal ve çevresel unsurların dengeli bir şekilde kullanıldığı, biyolojik çeşitliliğe zarar vermeyen, yerel toplumların doğal yaşam alanlarının korunmasını ön plana çıkaran bir anlayıştır (Newsome ve diğ., 2002; Erdoğan, 2003). Eko turizmin aşağıda belirtilen bazı önemli ilkeleri içermesi gerekmektedir (Newsome ve diğ.; 2002):

- Doğal destinasyonlara yapılan seyahatleri içerir,
- Ekonomik, sosyal ve doğal kaynaklara yönelik olumsuz etki minimuma düzeyde olmalıdır,
- Çevresel farkındalık inşa eder,
- Doğal alanların korunması için finansal katkı sağlar,
- Yerel halkın ekonomik anlamda gelişmesine katkı sağlar,
- Yerel kültüre saygı duyar,
- İnsan hakları ve demokratik hareketliliği destekler.

Eko turizm anlayışının gelişmesindeki bir diğer etken de, son yirmi yılda kamuoyunda oluşan “çevresel farkındalık” anlayışı ile birlikte artan sosyal ve çevresel hareketler ve “yeşil tüketici” konseptinin gelişmesi olarak gösterilebilir (Bohdanovicz, 2005). Ayrıca, birçok araştırma turistlerin büyük bir kısmının (%75), çevresel konularda duyarlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu gelişim, eko turizm faaliyetlerinin artmasına ve kitle turizmine alternatif olarak uygulanabilirliğinin tartışılmasına sebep olmuştur.

Eko turizm, turizmde kullanılan araçlar (bisiklet, balon, raft, at), gidilen yerin doğası (dağ, yayla, mağara), yapılan etkinliğin özelliği (akarsu, av, bilim, trekking) gibi farklı kısıtlara göre sınıflandırılır. Eko turizm kapsamında gerçekleştirilen başlıca eko turizm etkinlikleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

Tablo-61. Eko Turizm Türleri

Eko Turizm Türleri	
Yayla turizmi	Av turizmi
Kuş gözlemciliği	Botanik turizmi
Foto safari	Kamp karavan turizmi
Yaban hayatı gözlemciliği	Mağara turizmi
Sportif olta balıkçılığı	Trekking
Bisiklet turizmi	Dağcılık
Balon turizmi	Akarsu turizmi
Sualtı dalış	Yamaç paraşütü
Tarım ve çiftlik turizmi	Atlı doğa yürüyüşü

Kaynak: Erdoğan, Nazmiye (2003), “Çevre ve Eko Turizm”, Ankara.

5.2. Doğu Karadeniz Bölgesi’nde Eko Turizm

Doğu Karadeniz Bölgesi, iklimi, yer şekilleri, eşsiz doğası ve flora ve fauna zenginliği ile Türkiye’nin eko turizm yapılabilecek yerlerinin başında gelmektedir. Doğu Karadeniz Bölgesi’nin dağları dağcılık, trekking, dağ bisikletçiliği, avcılık ve tabiatla baş başa olma gibi eko turizm türlerine uygundur (Zengin, 1999). Özellikle, Zigana Dağları ve Kaçkar Dağları bölgede eko turizm yapılabilecek uygun alanlar arasındadır. Aşağıda Doğu

Karadeniz Bölgesi'ndeki mevcut eko turizm faaliyetleri ve bölgenin eko turizm potansiyeli değerlendirilecektir.

Yayla Turizmi

Eko turizm etkinlikleri arasında en fazla talep yayla turizmine olmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesi ülkemizin en uygun yayla turizm potansiyeline sahip bölgesidir. Doğu Karadeniz Bölgesinde 20 yöre turizm merkezi olarak ilan edilmiştir (Erdoğan, 2003). Doğu Karadeniz yaylaları, sahip olduğu olağanüstü kırsal peyzaj, manzara, seyir, kır yürüyüşleri, inceleme gibi aktif rekreasyona elverişlidir. Yaylalarda, kuş gözlemciliği, atla gezinti, binicilik, bisiklet turizmi gibi eko turizm aktiviteleri yapılabilir (Zengin, 1999:145).

Tablo-62. Doğu Karadeniz Yaylaları

İl	Yayla Adı	Yayla Şenliği
Gümüşhane	Kadırga, Güvende, Kazıkbeli, Çıkrıküzü, Erikbeli, Çakırgöl, Camiboğazı, Taşköprü	Kadırga, Güvende, Kazıkbeli
Trabzon	Alaca, Uzungöl, Karadağ, Maçka-Şolma, Araklı- Pazarcık, Sultan Murat	Sultan Murat Yayla Şenliği, Akçaabat Hıdır Nebi Yayla Şenlikleri
Artvin	Meydancık, Gorgit, Kafkasör, Arsiyan, Mersivan ve Beyazsu, Ardanuç- Babilan	Kafkasör, Ardanuç Yayla Şenlikleri
Rize	Ayder, Ovit,	
Ordu	Akkuş, Çambaşı, Akkuş, Argın, Aybast, Perşembe, Mesudiye, Keyfalan, Topçam-Yeşilce,	
Giresun	Yavuzkemal	

Tarım ve Çiftlik Turizmi

Çiftlik turizmi, kırsal bölgelerde, çiftlik organizasyonu amacıyla kurulmuş ve çevresine çiftlik ürünü sağlayan bir işletmenin aynı zamanda turizm konaklama olanakları sağlaması, gelen turistlerin de isterlerse bir çalışma programına katılabilecekleri, kırsal yaşantının sahnelenmesine olanak tanıyan bir girişimdir. Otel, motel gibi klasik konaklama formları yerine, gelen konuklara bir çiftlik evi veya köy evinde konaklama olanaklarının sunulması, konuklara hem daha az harcama olanağı, hem de yiyecek içecek gibi denemeyi istediği yerel tüketim maddelerini kullanma olanağı sağlayacaktır.

Tablo-63. Doğu Karadeniz’de çiftlik organizasyonu amacıyla kurulmuş işletmeler

İl	İşletme adı
Gümüşhane	Bahattin Kaplan Çiftliği Selma Aksu Çiftliği Zeynel Abidin Aksu Çiftliği
Artvin	Fatma Gülbin Çiftliği Gülbin Çiftliği Hasan Yavuz Çiftliği
Rize	Salim Candan Çiftliği Yusuf Coşkun Çiftliği

Kaynak: www.bugday.org.tr.

Doğu Karadeniz Bölgesi tarım ve çiftlik turizmi yapılan ve bu konuda potansiyeli olan bir bölgemizdir. Yukarıdaki tabloda, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde turizme açık çiftlikler ve isimlerine yer verilmiştir.

Mağara Turizmi

Ülkemizde, ziyaret edilebilecek mağara niteliğinde, turizme açık birçok mağara vardır. Bu mağaralar arasında Doğu Karadeniz Bölgesi’nde turizme açık tek mağara Gümüşhane Karaca Mağarasıdır. 1996 yılında turizme açılan Karaca Mağarası, her yıl binlerce yerli ve yabancı turisti ağırlamaktadır. Gümüşhane ili Doğu Karadeniz Bölgesi’nde mağara turizmi potansiyeli olan illerimizin başında gelir. İlde, tespit edilen 25 mağara bulunmaktadır.

Fakat gerek planlama eksikliği gerek diğer sebepler nedeniyle, bu mağaralardan sadece Karaca Mağarası, mağara turizmine açıktır.

Atlı Doğa Yürüyüşü

Turizmin çeşitliliği içerisinde yer alan atlı doğa yürüyüşleri tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu yörelerimizde düzenlenen gününbirlik veya birkaç günlük gezi programları ile yapılmaktadır. Doğu Karadeniz Bölgesin 'de de atlı doğu yürüyüşü potansiyeli olan birçok bölge mevcuttur. Bu bölgelerin başlıcaları; Rize Yaylaları, Tomara Şelalesi, Kazıkbeli ve Taşköprü Yaylaları, Bilbilan Yaylası, Kaçkar Dağları, Giresun Yaylaları'dır.

Doğa Yürüyüşü

Türkiye, doğası, flora ve fauna çeşitliliği vb. doğal özellikleri ile , eko turizm faaliyetlerini gerçekleştirmek isteyen turistler için oldukça zengin turizm kaynaklarına sahiptir. Doğu Karadeniz Bölgesi de bu gibi faaliyetlerin gerçekleştirildiği ve uygulama potansiyeli olan turizm kaynakları bakımından oldukça zengin bir bölgemizdir. Aşağıdaki tabloda, Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki doğa yürüyüşü alanı potansiyeli olan bölgelere yer verilecektir.

Tablo-64. Doğu Karadeniz'de Doğa Yürüyüşü Alanları

İl	Doğa Yürüyüşü Alanı
Gümüşhane	Artebel Gölleri, Kürtün Örümcek Ormanları, Tomara Şelalesi, Kazıkbeli, Güvende, Çıkrıküzü, Taşköprü, Camiboğazı ve Kadırğa Yaylaları
Artvin	Borçka, Bilbilan Yaylası, Yusufeli Yaylaları
Trabzon	Uzungöl, Sultan Murat Yaylası, Alaca ve Şolma Yaylaları
Rize	Fırtına Vadisi, Kaçkar Dağları, Çamlıhemşin, Ayder ve İkizdere Yaylaları

BÖLÜM 6. BÖLGENİN ORGANİK TARIM AÇISINDAN GZFT ANALİZİ

6.1. Bölgenin Güçlü Yönleri

- Gerek iç pazarda ve gerekse ihracatta potansiyeli yüksek ürünler olan kivi, fındık ve çayın üretiliyor olması,
- Pazar talebi yüksek olan bazı yerel ürünleri ürettiği olması (kuşburnu, ceviz, dut, maviyemiş, karayemiş, karaüzüm v.b.),
- Potansiyel ürünlere yönelik sanayisinin gelişmiş olması,
- Engibeli coğrafyası nedeniyle mekanizasyondan uzak geleneksel üretim metotlarını kullanıyor olması,
- Gerek ekonomik gerekse coğrafik nedenlerden dolayı tarım alanlarında kimyasal girdi (Gübre, ilaç) kullanımının düşük olmasından dolayı temiz bir çevre ve organik üretim için uygun alanlara sahip olması,
- Coğrafik yapı nedeniyle organik havzaların çok rahat oluşturulabilmesi,
- Yeniliğe açık, girişimci üretici ve müteşebbislerin bulunması,
- Limanlar yoluyla ihracat ve ithalat potansiyelinin bulunması,
- Korunmuş ve temiz su havzalarının olması ve organik iç su balıkçılığına uygun olması,
- Zengin flora ve faunası olması,
- Sanayi tesislerine dayalı kirliliğin az olması,
- Organik ürünleri üreten işleyen ve pazarlayan kuruluşların bulunması,
- Ziraat Fakültesi ve MYO'larda Organik Tarım Programlarının varlığı,
- Bölgede Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulmuş olması,
- Tarımsal yayımı geliştirme projesi kapsamında personelin bulunması,
- Agro-Eko turizme uygun doğal sahaların bulunması,
- İç kesimlerde geniş ve zengin mer'aların bulunması,
- Çay bahçelerinde ekonomik anlamda zarar veren hastalık ve zararlı bulunmaması,
- Mevcut su kaynakları açısından organik su ürünleri üretim tesislerinin kurulması ve geliştirilmesine müsait olması,
- Bölgenin organik arıcılık için zengin flora ve faunaya, ekosistem çeşitliliğine ve topoğrafik çeşitliliğe sahip olması,

- İç kesimlerde organik hayvansal üretim ve organik yem bitkileri üretimine elverişli tarım alanlarının bulunması,
- Organik meyve üretimi için uygun alanların bulunması,
- Bölgenin tali ürünler ve şifalı bitkiler yönünden zengin bir floraya sahip olması.

6.2. Bölgenin Zayıf Yönleri

- Küçük ve parçalı tarım arazileri, işlemeli tarıma uygun arazilerin az olması ve yerleşim yerlerinin dağınık olması tarım hizmetini engellemektedir,
- Coğrafi yapının engebeli olmasından kaynaklı mekanizasyon kullanımının yetersiz oluşu ve bunun ek olarak gücünün pahalı olması,
- Kooperatifleşmenin gelişmemiş olması,
- Kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşan nüfusun yaşlı olması,
- Bölgede şehre göç hızının yüksek olması,
- Ulaşım sorunları nedeni ile büyükşehirlere uzak olması,
- Yüksek nemden dolayı bitki hastalıklarının oranının fazla olması,
- Organik işletmelerin kapasitelerinin yetersiz olması,
- Aşırı yağışlardan dolayı toprakların asitleşmesi,
- Aşırı yağışlar ve arazilerin meyilli olmasından dolayı toprak erozyonu ve heyelan gibi doğal olayların sıklıkla görülmesi,
- Örgütlenmenin yetersiz olması,
- Organik tatlı su balıkçılığı üretimi için yeterli su kaynağı potansiyeli olmasına rağmen bu kaynakların yeterince değerlendirilememesi,
- Bölgedeki mevcut işletmelerin sermayelerinin yetersiz oluşu,
- Ürün çeşitliliğine dayalı sektörel gelişmenin yeterli olmaması,
- Yerel ürünlerde markalaşmaya gidilmemesi,
- Bitkisel ve hayvansal üretim arasında dengenin kurulmaması nedeniyle organik hayvansal üretimin olumsuz etkilenmesi,
- İşçilik ve girdi maliyetlerinin yüksek olması,
- Agro eko turizmde alt yapının gelişmemiş olması,
- Bölgeyi limanlara ve dış dünyaya bağlayan demir yolu hattın olmayışı.

6.3. Bölgenin Fırsatları

- Eko turizm ve yayla turizmini geliştirecek alanların fazla olması,
- Güvenli gıda bilinci ve ihtiyacının gün geçtikçe artması,
- Yeni projelerin uygulanması konusunda fırsatların bulunması,
- Destek mekanizmalarının yaygınlaşması,
- Agro-eko turizm konusunda desteklerin bulunması,
- Organik ürünlere talebin artması,
- Ülkede organik ürünlerin işleme, değerlendirme ve pazarlama yapan tesislerin yaygınlaşması,
- Sağlıklı Gıdalar ve çevre bilincinin ulusal ölçekte artması.

6.4. Tehditler

- Çevreyi tehdit edici yatırımların bölgede hızla artıyor olması (Hesler v.b.),
- Organik tarıma ilişkin bölgede ciddi destek ve yatırımların olmayışı,
- Veraset sistemi,
- Organik girdilerin maliyetlerinin yüksek olması,
- Sözleşmeli Üretimin yaygınlaşmamış olması,
- Organik tarımda dış Pazar rekabetinin artması,
- Organik Tarıma uygun Çeşitlerin yeterince Geliştirilmemesi,
- Organik tarımda hastalık ve zararlar konusunda araştırmalar azlığı,
- Organik tarım pazarlarının yeterince gelişmemiş olması,
- Ekonomik ve sosyal nedenlerle tarımsal işgücünün dışarıya göçü,
- Kontrol ve sertifikasyon hizmetlerinin pahalı olması,
- Mera yönetiminde aksaklıkların giderilmesi ve ıslah çalışmalarının tamamlanabilmesi için gerekli olan kadastro işlemlerinin tamamlanamamış olması,
- Tarım arazilerinin tarım dışı amaçla kullanılmasının artması,
- Organik tarımın pahalı bir üretim sistemi olması ve organik tarım ürünlerinin ekonomik değerinin düşük olması.

BÖLÜM 7. MİSYON, VİZYON, MASTER PLANI AMAÇLARI ve STRATEJİLERİN OLUŞTURULMASI

7.1. Misyon ve Vizyon

Misyon

“Bölgenin mevcut doğal kaynaklarını (hava, su ve toprak) korumak, organik tarımın alt yapısını geliştirmek, bölgede üretilen organik ürünlerin miktar ve kalitesini arttırarak markalaşmaya gitmek, organik ürün tüketimini yaygınlaştırarak sağlıklı nesiller yetiştirmek, bölgede agro-eko turizmi geliştirmek ve ekonomik gelir düzeyini arttırmak”

Vizyon

“Organik tarım ve agro-eko turizmde alt yapısını tamamlamış ve bölgesel ürünlerin organik üretiminde, pazarlanmasında ve tüketiminde dünyada lider bir bölge”

7.2. Master Planı Amaçları ve Stratejilerin Oluşturulması

7.2.1. Master Planı Amaçlarının Oluşturulması

Bölgenin sahip olduğu organik tarım potansiyeli ve ürün zenginliği göz önüne alınarak, çevreci ve insan sağlığına önem veren bir yaklaşımla; bitkisel ve hayvansal üretimde miktar ve kaliteyi yükseltmek, iç ve dış pazarda Bölge'nin rekabet gücünü yükselterek ekonomik gelir düzeyini arttırmak amaçtır. TR90 Bölgesinin organik tarım açısından mevcut problemleri ve sahip olunan potansiyellerin ortaya konulması ile aşağıdaki master planı stratejik amaçları belirlenmiştir;

- Organik tarım alanında teknik mühendis ve ara elemanların yetiştirilmesi ve çiftçilerin mevzuatlara uygun organik tarım yapabilmesi için eğitim çalışmalarının sürekliliğinin sağlanması,

- Organik tarım alanında çalışan tarımsal danışmanlık şirketlerinin, tarımsal danışmanlık örgütlerinin ve serbest tarım danışmanlarının organik tarım eğitim devrelerinde danışmanlık hizmetinde aktif rol almaları için çalışmaların yapılması, aldıkları eğitim ile üreticilerin eğitmelerinin sağlanması,
- Bölgedeki organik tarım paydaşları arasında (üniversiteler, kamu ve özel sektör) işbirliğinin geliştirilmesi,
- Bölgede, organik tarımda kullanılan girdilerin üretilmesini sağlayarak ve dışa bağımlılığın azaltılması,
- Bölgede organik olarak üretilen ürün çeşitliliğinin değerlendirilmesi ve geliştirilmesi yanında, bölgeye uygun ve gelir potansiyeli yüksek olan ürün çeşitliliğinin araştırılması ve organik üretime dâhil edilmesi,
- Markalaşma, tanıtım ve pazarlama alt yapısının iyileştirme çalışmalarının yapılması,
- Bölgede agro-eko turizmin alt yapısının geliştirilmesi ve agro-eko turizm alanında bölgeye uygun ölçekte model projelerin oluşturulması,
- Diğer bölgelerdeki organik tarım paydaşları ile işbirliğinin geliştirilmesi,
- Bölgenin sahip olduğu zengin flora ve faunası ile gen kaynaklarının korunması,
- Bitkisel ve hayvansal üretimde insan ve çevreye saygılı olarak organik üretim miktarını arttırması ve kalitenin yükseltilmesi,
- Organik tarımda örgütlenmiş, üretken ve katılımcı bir yaklaşımla çiftçilerin desteklenmesi, ile kırsal kesimin ekonomik yönden güçlendirilmesi ve metropol şehirlere göçün önlenmesi.

7.2.2. Stratejilerin Oluşturulması

Stratejik Amaç 1. Altyapının geliştirilmesi ve üretimin artırılması

TR90 Bölgesi'nde hali hazırda organik bitkisel ve hayvansal ürünler üreten, işleyen ve pazarlayan kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır. Stratejik amaç olarak alt yapının geliştirilmesi ve üretimin artırılması seçeneği önemli bulunmaktadır. Mevcut alt yapının ve yeni kurulacak işletmelerin organik tarım üretimi yönünde geliştirilmesi ve ekonomik bir şekilde üretimin artırılması hedeflenmektedir. Bu amaç doğrultusunda, stratejik olarak bazı hedefler belirlenmiştir. Aşağıda seçilmiş bazı hedefler verilmiş ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yollar ortaya konulmuştur.

Hedef 1. Bölgede Organik tarım üretimini artırmak

Bu hedef doğrultusunda ilk olarak, GZFT analizinde değinilen güçlü yanlardan iç ve dış pazarda önemli bir paya sahip çay, fındık ve kivi üretim potansiyeli değerlendirilerek, bu ürünlerde halen düşük düzeyde olan organik üretim miktarının artırılması önceliği belirlenmiştir. Bunun yanında, pazar talebi yüksek olan bazı yerel ürünlerde (kuşburnu, ceviz, dut, maviyemiş, karayemiş, karaüzüm v.b.) organik üretim desteklemelidir. Diğer ürünler için, bölgenin mevcut tarımsal yapısı ve üretim miktarının durumu analiz edilerek potansiyel ortaya konulacaktır. Özellikle, iç kesimlerde organik hayvansal üretim ve organik yem bitkileri üretimine elverişli alanların bulunması değerlendirilecektir.

Organik üretimde ortaya konulan zayıf yönlerden küçük arazi parçalarının birleştirilmesi üretim alanlarını genişletecek ve üretim miktarı arttırılacaktır. Örgütlenmelere önem verilecek ve ürün bazında kooperatifler ile üretimin arttırılması desteklenecektir. Meyilli arazilerden dolayı mekanizasyonun yetersiz olması sebebi ile düşük olan üretim miktarı uygun mekanizasyon desteği ile çözümlenebilecektir. GZFT analizinde ortaya konulan fırsatlardan sağlıklı gıdalar ve çevre bilinci ile organik üretime talebin artması üretim miktarının arttırılmasını teşvik edecektir. Üretim miktarını etkileyecek tehditlerin asgari ölçütlere çekilmesi için, ön etüt çalışmaları yapılarak projelendirilmesi ile organik tarım üretimini arttırmak mümkün görülmektedir.

Hedef 2. Bölgedeki organik işletmelerin mevcut kapasitelerini ve verimliliklerini artırmak

GZFT analizinde belirtilen güçlü yönlerden potansiyel ürünlere yönelik sanayinin gelişmiş olması önemli bulunmaktadır. Buna ek olarak, mevcut kapasitelerin ve verimliliğin artırılması için yeniliğe açık ve girişimci müteşebbislerin bulunması, öncü olarak organik ürünleri işleyen ve pazarlayan kuruluşların bulunması, bitkisel ve hayvansal üretim için sanayileşmeden uzak uygun sahaların varlığı bu önceliğin belirlenmesine sebep olmuştur. Organik tarıma yönelik ciddi destek ve yatırımların olmayışı, maliyetlerin yüksek oluşu, organik tarım pazarının yeterince gelişmemiş olması, çevreyi tehdit edici yatırımların bölgede hızla artıyor olması gibi tehditler mevcut kapasitenin artırılması ve verimliliğini etkilemektedir. Bu bağlamda, organik işletmelerin mevcut kapasitelerini ve verimliliklerini artırmada zayıf yönleri de içeren bir çalışmanın ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile paydaşlar arasında çözümlenmesi ve fırsata dönüştürülmesi amaçlanmaktadır. Kapasite artırımı ve verimlilik bazında, hali hazırda bu işi yapan işletmelerin üretim kapasitelerini ve verimliliklerini artırma çalışmaları için projeler bazında teknik bilgi ve ekonomik destek sağlanacaktır.

Hedef 3. Bölgedeki Organik işletmelerin modernizasyonunu sağlamak ve AR-GE çalışmalarına yönlendirmek

Bölgede kooperatifleşme ve örgütlenmenin gelişmemiş olması, işletmelerin sermaye yetersizliği, yerel ürünlerde markalaşmaya gidilmemesi, işletmelerde modernizasyonun yetersizliği gibi zayıf yönler göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir. GZFT analizinde bahsedilen ziraat fakülteleri ve meslek yüksekokullarında organik tarım programlarının bulunması, tarımsal yayımı geliştirme projesi kapsamında personelin bulunması, projelendirmeye uygun geniş bir alanın bulunması ve bölgede Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulmuş olması gibi güçlü yönler göz önüne alındığında modernizasyon ve AR-GE çalışmaları için yeterli konu ve alt yapının mevcudiyetinin var olduğu görülmektedir. GZFT analizi değerlerine bağlı kalınarak söz konusu organik tarım işletmelerinin modernizasyonu ve AR-GE konularını projelendirmek ve ilgili alanlarda bu projeler ile destekte bulunmak amaçlanmıştır.

Hedef 4. İç kesimlerde tarımsal üretimin daha verimli hale getirilmesi amacıyla sulama altyapısının geliştirilmesi ve damla sulama gibi modern sulama sistemlerinin kullanılması sağlamak

Bölgenin kıyı şeridinde sulama açısından bir sıkıntının bulunmaması yanında, iç kısımlarda (özellikle Gümüşhane ili) sulama sorununu çözecek fırsatların bulunması nedeni ile bu önceliğe önem verilmiştir. Bölgenin iç kesimlerinde suyu ekonomik kullanmaya yönelik alt yapı bulunmamaktadır. Kısa vade de iç kısımlardaki sulama sorununu çözecek gölet ve baraj çalışmaları hızla sürmektedir. Sulama suyunun fazla olması israf edilmesi anlamına gelmediğinden, özellikle damla sulama sistemlerine yönelik çalışmaların özendirilmesi ve uzun vade de ekonomikliğinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda güçlü sulama alt yapısı ve modern sulama sistemleri için bölge çiftçisinin desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Hedef 5. Sera yetiştiriciliğini geliştirmek ve mevcut seraların modernize edilerek organik tarıma geçişini sağlamak

GZFT analizinde belirtilen bitkisel açıdan vejetasyon süresinin kısa olması bir dış tehdit olarak görülmektedir. Bunun yanında zayıf bir yönü olarak arazilerin parçalı ve küçük ölçekli olması ekonomik kazanç açısından seracılık imkânlarının zorlanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Hali hazırda, az sayıda bulun seraların teknik şartnameye uygun olarak modernize edilmesi ve çiftçilere yeni seralar kurularak seracılığın sebzeçilik ve süs bitkileri alanında geliştirilmesi ve desteklenmesi amaçlanmaktadır.

Hedef 6. Bölgede iç kesimlerde bulunan organik hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışı desteklemek

GZFT analizinde güçlü yanlarından organik ürün işleyen ve pazarlayan kuruluşların bulunması ve iç kesimlerde organik hayvansal üretim ve organik yem bitkileri üretimine elverişli tarım alanlarının bulunması, geniş ve zengin mer'aların bulunması göz önünde bulundurularak bu öncelik belirlenmiştir. GZFT'de bir tehdit olarak gösterilen, mer'a yönetiminde aksaklıkların giderilmesi ve ıslah çalışmalarının tamamlanabilmesi için gerekli olan kadastro işlemlerinin ivedilikle tamamlanması gerekmektedir. Ülke çapında

organik ürünleri işleme, değerlendirme ve pazarlama yapan tesislerin yaygınlaşması, organik hayvancılık işletmelerinde verimlilik ve ölçek artışını teşvik edecek bir fırsat olarak görülmektedir. Mevcut organik hayvancılık işletmelerinin verimliliklerini artırma ve büyütmek için AR-GE ve ekonomik desteğin verilmesi hedeflenmektedir. Mevcut alt yapı ve yem bitkileri açısından uygun üretim imkânının bulunması ve hali hazırda bu işi yapan işletmelerin mevcudiyeti bu hedefe ulaşmak için yeterli görülmektedir.

Hedef 7. Bölgede biyoçeşitliliği korumak

Bölgede agro-eko turizm açısından uygun doğal sahaların bulunması, biyoçeşitlilik açısından zengin flora ve faunaya sahip olması GZFT analizinde güçlü yön olarak ortaya konulmuştur. Bu nedenle, bölgede mevcut biyoçeşitliliğin korunması hedef olarak belirlenmiştir. Tarım arazilerinin tarım dışı alan olarak kullanılıyor olması ve çevrede tehdit edici yatırımların hızla artıyor olması biyoçeşitlilik açısından bir tehdit olarak görülmektedir. Bu sebepler doğrultusunda, biyoçeşitliliği korumak amacı ile gerekli AR-GE çalışmalarının yapılması ve doğal dengenin eko turizm açısından korunması hedeflenmektedir.

Hedef 8. Arazilerin kullanım kabiliyeti ve sınıfları dikkate alınarak en uygun şekilde kullanılmasını sağlamak

Tarım arazilerinin tarım dışı kullanımının artması bir tehdit olarak, küçük ve parçalı tarım arazileri ve meyilden dolayı işlemeli tarıma uygun arazilerin az olması yanında, yerleşim yerlerinin dağınık olması tarım hizmetini engellediğinden zayıf yön olarak ele alınmaktadır. Mer'aların yönetim aksaklıklarını giderme ve ıslah çalışmalarının yapılabilmesi için kadastro işlemlerinin tamamlanması önem arz etmektedir. Bu sayede, mevcut mer'aların kullanım kabiliyeti daha kolay olacaktır. Arazilerin hangi vasma uygun olarak değerlendirilmesi gerektiği ön etüt çalışması ve projelendirme yapılarak ortaya konulması hedeflenmektedir.

Stratejik Amaç 2. İşletmelerin kapasitelerinin geliştirilmesi

TR90 Bölgesi'nde organik bitkisel ve hayvansal ürünler üreten, işleyen ve pazarlayan kurum ve kuruluşların işletme kapasitelerinin büyütülmesi ve geliştirilmesi stratejik bir amaç olarak seçilmiştir. İşletme kapasitelerinin geliştirilebilmesi yönünde stratejik olarak bazı hedefler belirlenmiştir. Aşağıda seçilmiş bazı hedefler verilmiş ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yollar ortaya konulmuştur.

Hedef 1. Genç girişimcilere eğitim verilmesi ve özendirilmesi

GZFT analizinde değinildiği gibi, kırsalda yaşayan ve tarımla uğraşan nüfusun yaşlı olmasına binaen ortaya çıkan zayıf yön ve ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı tarımsal işgücünün dışarıya göç tehdidini güçlü kılmak amacı seçilerek, genç çalışanlara tarım sektöründe duyulan ihtiyaçtan dolayı bu hedef seçilmiştir. Organik tarım faaliyetinde bulunmak isteyen genç girişimcilere bölge ihtiyaçları doğrultusunda eğitim, test, ölçümleme (kalibrasyon) ve kalite güvence ve benzeri konularda teknik hizmetler ile marka tescil, telif hakları, patent alma, şirket kuruluşu, teknoloji transferi, finansman, risk sermayesi, pazarlama ve ihracat gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmelidir. Bu amaçla, bölge için güçlü yönlerden sayılan ziraat fakültesi ve meslek yüksekokullarında organik tarım programlarının bulunması, Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulması ve yeniliğe açık girişimci ve müteşebbislerin bulunması önemli bulunmaktadır.

Bölge içerisinde projeleri olan; ancak bu projeleri hayata geçirebilecek imkânlarla sahip olmayan genç girişimcilerin desteklenmesi için programlar geliştirilmelidir. Çiftçilerin iş planlaması, girişimcilik ve finans yönetimi konularında eğitilmeleri gerekmektedir. Çiftçiler aldıkları eğitime dayalı olarak araç alımı ve hasat sonrası gerekli tesislerin inşası için projeler önerebilmelidir. Pazarlama için kredi başvurusu yapan ve kendi tesislerinde iş yönetimi konusunda eğitilecek çiftçiler, girişimcilik konusunda kendilerini geliştirmeleri sağlanmalıdır.

Hedef 2. Bölge işletmelerinin eğitim ve teknik kapasitelerinin artırması

Bölgede, mevcut işletmelerin kapasitelerinin ve sermayelerinin yetersiz oluşu, ürün çeşitliliğine dayalı sektörel gelişmenin yetersizliği gibi zayıf yönlerden dolayı bu hedef seçilmiştir. Organik tarımda işletme ruhunu yaygınlaştıracak ve mesleki eğitimi ön plana çıkartacak şekilde eğitimin tüm seviyelerinde gerekli olan becerilerin kazandırılmasına yönelik öğrenimin buna bağlı eğitim ve destek hizmetleriyle birlikte geliştirilmesi gerekmektedir. Bunu gerçekleştirmek için, eğitim ve öğretim kurumlarından ziraat fakültesi ve meslek yüksekokullarında organik tarım programlarının bulunması, Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin varlığı ve tarımsal yayımı geliştirme projesi kapsamında eğitilmiş personelin bulunması güçlü yönler olarak yeterli olacaktır. Bu tür adımlar, kamu kurum ve kuruluşları, özel sektör ve akademik çevrelerle yakın işbirliği içinde gerçekleştirilecektir.

Organik tarım sektörünün arzulanan düzeye ulaşmasında işletmelerde kalifiye işgücünün istihdam edilmesini sağlayacak adımların atılması gerekmektedir. Mevcut organik işletmelerde teknolojik düzeyin yükseltilmesi için destek verilmesi gerekmektedir.

Hedef 3. Kamu kuruluşu, müteşebbis ve üniversiteler arasında işbirliğine gidilmesi

Zayıf yönlerden, kooperatifleşmenin ve örgütlenmenin yetersiz olması nedeni ile kamu kuruluşu, müteşebbis ve üniversiteler arasında işbirliğini sağlayacak paydaş muhatapların bir araya gelmesi güç olmaktadır. Kamu kuruluşu, müteşebbis ve üniversiteler arasında işbirliğinin yapılacak çalışmalarda verimli olacağı, başka alanlardaki örnek uygulamalarda başarılı bulunduğundan dolayı bu hedef seçilmiştir. Bölgede faaliyet gösteren kurum ve kuruluşlarla girişimcilerin ortak ihtiyaçları doğrultusunda, bunların tek başlarına almalarının veya yapmalarının mali ve teknolojik açılarından mümkün olmadığı önemli üretim, test ve kontrol alet ve makineleri ile ekipmanlarının satın alınması veya kiralanması yolları ile temin edilerek amaca dönük olarak yeni ve ileri teknoloji laboratuvarları ve üretim birimlerinin kurulması, işletilmesi, bedeli karşılığında ilgililerin kullanımına sunulması, gerektiğinde bu hizmetlerle ilgili olarak söz konusu alet, makine ve ekipmanı kullanacak, işletmecilik faaliyetini yürütecek, konusunda uzmanlaşmış deneyimli

personel istihdamı, bu konularla ilgili kişi ve kuruluşlarla gerekli işbirliği ve koordinasyonun sağlanması gibi faaliyetlere yönlendirilmelidir.

Bölgede mevcut büyük organik işletmeler desteklenmeli ve bu şirketlerin üniversiteler ile işbirliği yapmak suretiyle Ar-Ge çalışmaları yapmaları sağlanmalıdır. Üniversitelerde bölge içerisinde organik tarımla ilgili projeleri olan; öğrenciler, araştırma görevlileri ve öğretim üyeleri için destek programları oluşturulmalıdır. Proje sahibi öğrenci, araştırma görevlisi veya öğretim üyelerinin ekip çalışması yapabilmesi özel sektör temsilcilerini de içine alacak şekilde proje ekipleri oluşturulabilmesi için uygun altyapının kurulması gereklidir. İlgili kamu kuruluşları, sanayi, sivil toplum temsilcileri ve üniversiteden oluşan, organik tarım alanında yaşanan problemleri ortaya koyabilecek, bu problemlere ortak bir şekilde çözüm önerileri geliştirebilecek ve aynı zamanda Bölgede organik tarımın gelişmesine yönelik fikirler veya tedbirler geliştirebilecek teknik komitelerin kurulması için gerekli çalışmalar yapılmalıdır.

Hedef 4. Bölge üniversitelerinde organik tarım programlarına yer verilmek suretiyle kalifiye eleman eksikliğini gidermek

Bölge için güçlü yönlerden sayılan ziraat fakültesi ve meslek yüksekokullarında organik tarım programlarının bulunması, Organik Tarım Uygulama ve Araştırma Merkezi'nin kurulması ve yeniliğe açık girişimci ve müteşebbislerin bulunması ve buradan yetişecek elemanlara tecrübelerini aktaracak tarımsal yayımı geliştirme projesi kapsamında eğitimli personelin bulunmasından dolayı bu hedef seçilmiştir. Bu güçlü yönler ile Bölge'deki üniversiteler organik tarım alanında nitelikli işgücünün artırılması çalışmalarına destek vererek nitelikli eleman açığını kapatmaya çalışmalıdırlar.

Hedef 5. Sözleşmeli üretimin yaygınlaştırılması

GZFT analizinde belirtildiği gibi, Bölge'de organik ürünleri üreten, işleyen ve pazarlayan kuruluşların bulunması güçlü yönü yanında, sözleşmeli üretimin yaygınlaşmamış olması tehdidi göz önünde bulundurularak bu hedef belirlenmiştir. Sözleşmeli çiftçilik, gerekli yasal önlemler alınarak ve başarılı örnekler dikkate alınarak geliştirilmelidir.

Hedef 6. Organik tarım kümelenme çalışmaları yapmak

Bölge’de örgütlenmenin yetersiz oluşu GZFT analizinde zayıf yön olarak değerlendirilmektedir. Örgütlenme ile organik tarım kümelenme çalışmasının yapılması zorunluluğundan dolayı bu hedef belirlenmişti. Bölgede organik gıda üretimi hususunda teknoloji geliştirme bölgeleri, teknoloji merkezleri, ortak laboratuvar veya test merkezleri ve üniversite sanayi ortak araştırma merkezlerinin kurulması faaliyetleri desteklenmeli ve bu alanlarda ortak üretim araçları kullanılmalı, bilgi paylaşımı ve dağıtımını kolaylaştıracak bir anlayış veya ortam oluşturulmalıdır.

Organik üretim yapan işletmelerin verimliliklerinin ve rekabet gücünün artırılması ve bunun sürdürülebilir olması için yapılacak çalışmalar desteklenmelidir. Organik tarım kümelenme stratejisi oluşturulmalı ve kümelenme bilinci yaygınlaştırılmalıdır. Süt ve süt ürünlerinde bölgenin rekabetçiliğinin artırılması için, süt ürünlerinde kümelenmenin sağlanması, süt ve süt ürünlerinde markalaşmaya gidilmesi gereklidir.

Stratejik Amaç 3. İşleme, ürün geliştirme ve pazarlama imkânlarının artırılması

TR90 Bölgesi’nde organik bitkisel ve hayvansal ürünler üreten, işleyen ve pazarlayan kurum ve kuruluşlar bulunmakta olup, bölgede bu işletmelere yeni işletmelerin eklenmesi ve ürünlerini geliştirmeleri yanında, pazar imkanlarını araştırarak ekonomik gelir düzeylerini artırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, stratejik olarak bazı hedefler belirlenmiştir. Aşağıda seçilmiş bazı hedefler verilmiş ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek yollar ortaya konulmuştur.

Hedef 1. Bölgedeki organik tarım potansiyelini ortaya koymak

GZFT analizinde belirtilen bölgede tarım alanlarında kimyasal girdi kullanımının çok düşük olması ve sanayi tesislerine dayalı kirliliğin az olması, organik meyvecilik için uygun alanların bulunması, organik su ürünleri üretimi için uygun su kaynaklarının bulunması, organik arıcılık için zengin floraya sahip olması, iç kesimlerde organik hayvancılık için geniş meralara ve yem bitkileri yetiştiricilik alanlarına sahip olması, agro-eko turizme uygun doğal alanların bulunması, tali ürünler ve şifalı bitkiler yönünden

zengin floraya sahip olması ve organik olarak üretilen belirli ürünleri işleyen ve paketleyen sanayi kuruluşlarının da olması gibi güçlü yönleri bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Çay, bektaşı üzümü, ve turna yemişi gibi ürünlerin organik üretimlerinin ülkemizde sadece bu bölgede yapılması, kuru fasulye, frenk üzümü, kivi, fındık ve organik süt üretiminin yarından fazlasının bölgede gerçekleştirilmesi bölgenin organik tarım potansiyelini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bölgede 2010 yılı itibari ile toplam 49 üründe organik üretim yapılmaktadır.

Hedef 2. Bölgede organik olarak üretilen ürün çeşitliliğini artırmak

GZFT analizinde belirtildiği gibi bölgenin zengin flora ve fauna varlığı yanında, organik meyvecilik, su ürünleri, arıcılık, hayvancılık, tali ürünler ve şifalı bitkiler için uygun şartlara sahip olması gibi güçlü yönleri ve organik tarıma uygun çeşitlerin yeterince geliştirilmemiş olması gibi bölgesel tehditten dolayı bu hedef ön plana çıkmıştır.

Rakım olarak 0 metreden 2000 metreye kadar değişen coğrafyaya sahip olan bölge geniş bir ürün yelpazesine sahiptir. Öncelikle konvansiyonel üretimde yetiştiriciliği yapılan potansiyel ürünlerin, organik tarımda da yetiştirilmesi teşvik edilecektir. Bununla birlikte bölgeye iklim ve toprak koşulları bakımından uyum sağlayabilecek yeni çeşitler gerek yurt içinden gerekse yurtdışından getirilerek adaptasyon çalışmaları yapılarak ürün çeşitliliği arttırılmaya çalışılacaktır.

Hedef 3. Organik üretim yapan işletmelerin uluslararası pazarlara ulaşmasını sağlamak

GZFT analizinde belirtildiği gibi bölgenin limanlar yolu ile ihracat ve ithalat potansiyelinin bulunması gibi güçlü yönü ve ulaşım sorunları nedeniyle dış pazarlara açılmaya yardımcı olacak büyük şehirlere uzaklık gibi zayıf yönü bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Organik üretim yapan işletmelerin uluslararası pazarlara ulaşmasını sağlamak amacıyla öncelikle belirli ürünlerde üretim arttırılarak markalaşmaya gidilecektir. Dış pazarlara ulaşmak amacıyla bölgedeki limanlarda gerekli iyileştirme çalışmalarının yapılması teşvik edilecektir. Ayrıca iç bölgelerden limanlara ulaşımı sağlayacak karayollarının iyileştirilmesi ve Ordu ile Giresun arasındaki havaalanının yapılması üretilen ürünlerin dış pazarlara ulaşımını kolaylaştıracaktır.

Hedef 4. Bölge organik işletmelerini kurumsallaşma ve pazarlama alanlarında geliştirmek

GZFT analizinde belirtildiği gibi organik ürünleri üreten, işleyen ve pazarlayan kuruluşların bulunması gibi güçlü yönü, organik işletmelerin kapasitelerinin ve örgütlenmenin yetersiz olması, bölgedeki mevcut işletmelerin sermayelerinin ve ürün çeşitliliğine dayalı sektörel gelişmenin yetersiz olması ve yerel ürünlerde markalaşmaya gidilememesi gibi zayıf yönler, organik tarım pazarlarının yeterince gelişmemiş olması ve dış pazar rekabetinin artması gibi tehditler, bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

İşletmeleri kurumsallaştırma ve pazarlama alanlarında geliştirmek amacıyla bölge üniversitelerinin ilgili bölümleri ile işbirliğine gidilecektir. Ayrıca hem bölgede hem de büyük şehirlerde organik tarım pazarlarının kurulmasına çalışılacaktır. Yerel ve ulusal kanallarda organik ürünlerin tüketilmesi ile ilgili teşvikler yapılacaktır.

Hedef 5. Kıyı bölgelerde fındık, çay, kivi ve Trabzon hurması gibi bölgede lider olan ürünleri değerlendirmek

GZFT analizinde belirtildiği bölgenin gerek iç pazarda ve gerekse ihracatta potansiyeli yüksek ürünler olan kivi, fındık, çay ve pazar talebi yüksek olan bazı yerel ürünleri üretiliyor olması ve organik meyve üretimi için uygun alanların bulunması gibi güçlü yönleri bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge de üretilen çay, fındık, Trabzon hurması ve kivi gibi ürünler ülkemiz açısından önemli bir potansiyeldir. Bu ürünlerden çay, fındık ve kivi'nin organik olarak üretimi yapılırken, Trabzon hurmasının organik üretimi yapılmamaktadır. Trabzon hurmasının organik üretiminin yapılması için gerekli teşvikler yapılmamıştır. Bununla birlikte çay, fındık ve kivi vb ürünlerin organik olarak üretim miktarları artırılarak yurt içi ve yurtdışında ciddi pazarlar oluşturulmaya çalışılmalıdır.

Hedef 6. Etkin tanıtım araçlarıyla bölgede üretilen organik ürünlerin (süt, süt ürünleri, fındık, çay ve bal) ulusal ve uluslararası düzeyde markalaştırmak

GZFT analizinde belirtildiği gibi yerel ürünlerde markalaşmaya gidilmemesi, ürün çeşitliliğine dayalı sektörel gelişmenin yeterli olmaması ve organik işletmelerin kapasitelerin yetersiz olması gibi zayıf yönleri bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge ülkemiz organik çay üretiminin tamamını, süt ve fındık üretiminin yarısından fazlasını karşılamaktadır. Bu nedenle bölgede etkin olarak üretilen ürünlerin miktarı artırılmalı ve yıllar içerisinde üretimin sürekliliği ve kalite açısından standardizasyonu sağlanmalıdır. Tüm bunların sonucunda da markalaşmaya gidilmelidir. Bu ürünlerde markalaşma pazarlamada kolaylık ve süreklilik sağlayacaktır.

Hedef 7. İç kesimlerde organik hayvansal ürün (süt ve süt ürünleri ile et ve et ürünleri) üretiminde katma değer oluşturacak çalışmalar yapmak

GZFT analizinde belirtildiği gibi iç kesimlerde organik hayvansal üretim ve organik yem bitkileri üretimine elverişli tarım alanlarının bulunması gibi güçlü yönleri ve bitkisel ve hayvansal üretim arasında dengenin kurulmaması nedeniyle organik hayvansal üretimin olumsuz etkilenmesi gibi zayıf yönleri ve organik tarım pazarlarının yeterince gelişmemiş olması gibi tehditler bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Gümüşhane ili Kelkit ilçesinde bulunan Doğan Organik Süt Ürünleri A.Ş. ülkemiz organik süt üretiminin %63,5'ini karşılamaktadır. Bölgede organik et üretim faaliyeti yapılmamaktadır. Başta Gümüşhane ilinin Kelkit, Köse ve Şiran ilçeleri olmak üzere,

Artvin ili ve diğ er illerimizin iç kesimlerinde organik hayvancılık için uygun koşullar bulunmaktadır. Gümüşhane Kelkit de ve bölgenin organik hayvancılığa elverişli diğ er kısımlarında da organik et üretimi teşvik edilmelidir. Ayrıca bölgemizde hayvancılığın en önemli ihtiyaçlarından biri olan yem bitkileri yetiştiriciliği teşvik edilmeli ve bölgede tahrip olmuş çayır ve meralarımızın ıslahı gerçekleştirilmelidir. Ayrıca üretilen ürünlerde gerekli standardizasyon ve markalaşma sağlanarak pazarlamada süreklilik sağlanmalıdır.

Hedef 8. Organik bal üretiminde markalaşma ve pazarlama faaliyetlerini desteklemek

GZFT analizinde belirtildiği gibi bölgenin organik arıcılık için zengin flora, fauna, ekosistem ve topoğrafik çeşitliliğe sahip olması güçlü yönleri, örgütlenmenin yetersiz ve kooperatifleşmenin gelişmemiş olması ve yerel ürünlerde markalaşmaya gidilmemesi gibi zayıf yönleri bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının 2010 yılı verilerine göre ülkemizde Rize ve Artvin illerinde organik arıcılık faaliyeti yapılmaktadır. Bölgedeki tüm iller coğrafik yapı ve bitki örtüsü bakımından balcılığa elverişli olduğu için bu illerde organik bal üretimi teşvik edilmelidir. Bunun sonucunda bölgede belirli bir standarda sahip ve sürekliliği olan bal üretimi yapılabilecek ve markalaşmaya gidilecektir. Pazarlama amacı ile de gerek bölgesel gerekse ulusal yayın kuruluşlarında reklamlar yapılarak marka olan ürünlerin pazarlanması sağlanacaktır.

Hedef 9. Fındığın işlenmesi ve bu ürünün pestil, köme gibi katma değeri yüksek ürünlere dönüştürmek

GZFT analizinde belirtildiği gibi bölgenin pazar talebi yüksek olan bazı yerel ürünleri üretiyor olması, ülke fındık üretiminin büyük bir kısmını karşılaması ve potansiyel ürünlere yönelik sanayisinin gelişmiş olması gibi güçlü yönleri bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge ülkenin organik fındık üretiminin %66.13'ünü karşılamaktadır. Fındığın çikolata, fındık ezmesi, pestil ve köme vb. ürünlerin üretiminde kullanılarak pazara sunulması

ekonomik olarak değerliliğini arttıracaktır. Bu yönde gerekli desteklemeler ve teşvikler yapılmalıdır.

Hedef 10. Bölgede tıbbi ve aromatik bitkilerin üretimini teşvik etmek

GZFT analizinde belirtildiği gibi bölgenin tali ürünler ve şifalı bitkiler yönünden zengin floraya sahip olması gibi güçlü yönü ve sözleşmeli üretimin yaygınlaşmamış olması bölgesel tehdit, bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölgede organik olarak kıvılcık, yaban mersini, ahududu, böğürtlen, cennet elması, karayemiş, beктаşı üzümü, frenk üzümü ve turna yemişı gibi ürünlerin üretimi yapılmaktadır. Bölge tıbbi ve aromatik bitkiler yönünden zengin floraya sahip olduğu için bu tür ürünler için pazar bağlantısı kurularak üretimleri teşvik edilmelidir.

Hedef 11. Organik kuşburnu üretimini artıracak ve bu tür ürünleri işleyecek yeni teknolojilerin kullanımı sağlamak

GZFT analizinde belirtildiği gibi bölgenin tali ürünler yönünden zengin floraya sahip olması gibi güçlü yönü ve yeni ürünlerde markalaşmaya gidilmemesi ve ürün çeşitliliğine dayalı sektörel gelişmenin yeterli olmaması gibi zayıf yönleri ve sözleşmeli üretimin yaygınlaşmamış olması bölgesel tehdit, bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Kuşburnu bölgede başta Gümüşhane olmak üzere Giresun ve Ordu ilinde doğal toplama ürünü olarak yetişmektedir. Kuşburnu bölgede bilhassa Gümüşhane ilinde marmelat, meyve suyu ve çay yapımında yoğun olarak kullanılmaktadır. Gümüşhane ilinde Gümüşsu Gıda Sanayi A.Ş. kuşburnu suyu ve çayı üretimi yapmaktadır. Bununla birlikte bölgede organik kuşburnu üretimi yapılmamaktadır. Aslında doğal olarak yetişen kuşburnu üretiminde en büyük engel sertifikasyonun yapılmamış olmasıdır. Bunun için bölgede üretilen kuşburnu alıç, kıvılcık, böğürtlen ve kıvamık gibi ürünlerin üretim alanları sertifikalandırılıp organik üretimlerine geçilmelidir. Bu ürünleri işleyen işletmelerde mutlaka desteklenmeli ve yeni teknolojileri kullanmaları bakımından teşvik edilmelidir.

Hedef 12. Likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması, Kelkit fasulyesi gibi bölgeye özgün ürün üretimlerini yaygınlaştırma, işleme ve pazarlamasını desteklemek

GZFT analizinde belirtildiği gibi pazar talebi yüksek olan bazı yerel ürünlerin üretiliyor olması ve organik ürünleri üreten işleyen ve pazarlayan kuruluşların bulunması gibi güçlü yönleri, ürün çeşitliliğine dayalı sektörel gelişmenin yeterli olmaması gibi zayıf yönü ve sözleşmeli üretimin yaygınlaşmamış olması bölgesel tehdit, bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Likapa, kokulu üzüm, Trabzon hurması ve Kelkit fasulyesi bölge için büyük öneme sahiptir. Fakat öncelikle bu ürünlerin organik yetiştiriciliği teşvik edilmelidir. Organik olarak yetiştirilerek belirli üretim miktarına ve standardizasyona ulaştırılan bu ürünler, markalaşmayla da iç ve dış piyasada önemli yer edinecektir.

Hedef 13. Su ürünlerine yönelik organik alabalık yetiştiriciliğini teşvik etmek işleme, depolama ve pazarlama imkânlarını geliştirmek

GZFT analizinde belirtildiği gibi mevcut su kaynakları açısından organik su ürünleri üretim tesislerinin kurulması ve geliştirilmesine müsait olması gibi güçlü yönü, ülkede organik ürünlerin işleme, değerlendirme ve pazarlama yapan tesislerin yaygınlaşması gibi bölgesel fırsat bu hedef belirlenirken göz önünde bulundurulmuştur.

Bölge organik su ürünleri yetiştiriciliği yapmak için zengin su kaynaklarına sahiptir. Bölge de öncelikle organik balıkçılık teşvik edilmeli ve organik su ürünleri yetiştiriciliği yapılmaya başlanmalı ve üretim arttırılmalıdır. Artan üretimle birlikte depolama ve pazar imkânları geliştirilmelidir. Bölgenin genel olarak geçim kaynakları içerisinde konvansiyonel balıkçılık önemli bir yer tutmaktadır. Konvansiyonel balıkçılıkta yetiştiricilik, depolama ve pazarlama konusun da kazanılan deneyim organik su ürünleri yetiştiriciliğine de önemli kaynak olacaktır.

Stratejik Amaç 4. Agro-eko turizmin geliştirilmesi

Eko-turizm: Gidilen çevrenin ekolojik değerinin bilinciyle gezmek, görmek ve mümkün ise koruyucu faaliyetlerine katılıp, o çevredeki yaşam türlerini ve sistemlerini sürdürülebilir kılmak ve böylece o çevredeki halkın ekonomik ve sosyal refahına katkı sağlamak amaçlı bir turizmdir. Bu tür turizme katılanlar daha fazla çevre bilincine sahiptir ve çevreyi değiştirme girişimi yoktur. Bu tür turizmde doğal konaklama birimleri esastır. Agro turizm: Kırsal alanlarda konaklama ve etkinlikler köy yerine çiftliklerde yapıyor ise, bu tür turizme çiftlik turizmi ya da agro turizm denilmektedir. TR90 Bölgesi, agro-eko turizm açısından diğer bölgelere göre yüksek bir potansiyele sahiptir. Bu bakımdan, organik tarım esasları ile uyduğundan dolayı agro-eko turizmin geliştirilmesi bir strateji olarak ortaya konulmuştur. Bu strateji için seçilen hedefler ve çözüm önerileri aşağıda verilmiştir.

Hedef 1. Bölge’de agro-eko turizme yönelik yeni tesisleri ve ev pansiyonlarını teşvik ederek bölgede yatak kapasitesini artırmak

GZFT’de belirtilen Bölgenin agro-eko turizm’e uygun doğal alanların bulunması ile güçlü konumda olması, eko-turizm ve yayla turizmini geliştirecek alanların fazlalığı, agro-eko turizm konusunda bölgenin önemli fırsatlara sahip olması ve agro-eko turizm bakımından altyapının gelişmemiş olması bakımında Bölge zayıf konumdadır.

Bölgenin iç kesimlerinde ulaşım yetersizliği, konaklama altyapısı ve kalifiye elaman yetersizliği, mevsim kısıllığı, gezme ve görmeye dayalı tek tür turizm ve tanıtım eksikliği turizm sektörünün en önemli sorunlarının başında gelmektedir. Bölgede genelde kış aylarında atıl ve yaz aylarında ise yetersiz yatak kapasitesine sahip oluştan dolayı, mevcut potansiyelden yeterince faydalanılmamaktadır. Bunun için Doğu Karadeniz Bölgesinde mevcut yatak kapasitesi artırılmalı, konaklama çeşitlendirilmeli ve hizmet ağı genişletilmelidir. Bunun için alternatif yeni tesislerin kurulması, butik otellerin ve ev pansiyonların teşvik edilerek Bölgede mevcut yatak kapasitesinin artırılması desteklenmelidir.

Hedef 2. Bölge'ye özgü doğal güzelliği ve kültürel zenginliği korumak

GZFT'de belirtilen Bölgenin gerek ekonomik ve gerekse coğrafik nedenlerden dolayı tarım alanlarında gübre ve ilaç gibi girdilerin düşük kullanılması sonucu temiz bir çevre ve organik üretime uygun alanlara sahip olması, zengin flora ve faunaya sahip olması, sanayi tesislerin azlığından kaynaklanan kirliliğin az olması gibi konularda güçlü konumda olması, aşırı yağışlar ve arazilerin meyilli olmasından kaynaklanan toprak erozyonu ve heyelan gibi doğal olayların sıklıkla görülmesi bakımından zayıf yönleri, başta hidroelektrik santraller olmak üzere (HES) çevreyi tehdit eden yatırımların Bölgede hızla artması ve tarım arazilerinin tarım dışı kullanılmasının artması tehdit eden unsurlar bulunmaktadır.

Bölge, Dünya'da doğal yapısı bozulmamış ve kimyasal girdilerin çok az kullanıldığı coğrafik alanların başında gelmektedir. Bu anlamda Bölgenin mevcut doğal ve mimari zenginliğini korunması amacıyla, bölge tümünden markalaşmaya gidilmeli ve "Yeşil Yolculuk" logosunun alınması halinde bölgenin mevcut durumunun korunması ve bölgenin tanıtımında önemli bir avantaj teşkil edecektir. Bununla birlikte Bölgede başta tarım arazilerin amaç dışı kullanımı başta olmak üzere ve yoğun yağış alan bölge olması nedeniyle ortaya çıkan toprak erozyonu ve heyelan Bölgedeki doğal güzelliği tehdit eden unsurların başında gelmektedir. Bunun için gerekli önlemlerin alınması gerekmektedir.

Hedef 3. Agro-eko turizm kapsamında, doğa tanıtma, botanik, foto-safari, yürüyüş, kampçılık, dağcılık, rafting etkinlikleri gerçekleştirmek

GZFT'de belirtilen Bölgenin agro-eko turizme uygun doğal alanların bulunması yönüyle güçlü konumda olması, agro-eko turizmde alt yapının gelişmemiş olması ile zayıf durumda bulunması, eko-turizm ve yayla turizmini geliştirecek alanların fazla olması ve agro-eko turizm konusunda desteklerin bulunması bakımından fırsatlara sahip olması ve çevreyi tehdit edici yatırımların bölgede hızla artıyor olması bakımından tehdit edici unsurlara sahiptir.

Doğu Karadeniz Bölgesi için turizm bölge kalkınmasında öncelikli sektörlerin başında gelmektedir. Dünyadaki hızlı ekonomik, siyasal, teknolojik gelişim ve değişimlere paralel

olarak, turizm anlayışında da önemli değişimler yaşanmaktadır. Lüks turizme katılım giderek azalmakta, doyum noktasına ulaşmış turizm merkezlerinden uzaklaşma yönünde eğilimler ortaya çıkmaktadır. Zamanla daha da belirginleşen yeni tip turist beklentileri, deniz, kum, güneş üçgeninin dışında, doğa ile iç içe abartılı olmayan tesislerde temiz bir oda, iyi hizmet ve tüm bunların başında bozulmamış ve temiz bir çevrede aktif bir tatil olarak özetlenmektedir. Bu anlamda Doğu Karadeniz Bölgesi tercih edilebilecek alanların başında gelmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesinde turizmin çeşitlendirilmesi için, kamp, golf, kayak, mağaracılık, yamaç paraşütü, rafting, binicilik, balon, balık avlama, foto-safari ve jumping gibi macera sporlarına yönelik planlama çalışmaları yapılması gerekmektedir. Bölgede mevcut konaklama kapasitesi kültür ve eko turizme yönelik yapılacak planlama ve uygulama ile artırılacaktır.

Hedef 4. Bölge'de Orman Bakanlığı tarafından milli park, doğayı koruma alanı, doğa parkı ve doğa anıtı gibi koruma amaçlı alanlar tesis etmek, özellikle endemik bitki türlerimizin korunmasına çalışmak

GZFT'de belirtilen Bölgenin zengin flora ve faunaya sahip olması ve agro-eko turizme uygun doğal alanların bulunması bakımından güçlü konumda yer alması, eko-turizm ve yayla turizmini geliştirecek alanların fazla olması bakımından fırsatlara sahip olunması ve çevreyi tehdit edici yatırımların bölgede hızla artıyor olması bakımından dezavantajlı konumda yer almaktadır.

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi biyolojik çeşitlilik bakımından dünyanın en dikkat çeken bölgelerin başında gelmektedir. Bölgede 9.000'i çiçekli ve 10.000'den fazlası bitki türü tespit edilmiştir. Bunların yaklaşık 3.000 kadarı dünyanın başka yerinde yetişmeyen, bölgeye has olup, dünyanın başka yerinde yetişmeyen türden endemik bitkilerdir. Bölgede Orman Bakanlığı tarafından milli park, doğayı koruma alanı, doğa parkı ve doğa anıtı gibi koruma amaçlı alanlar tesis edilerek, özellikle endemik bitki türlerinin korunması amaçlanmalıdır.

Hedef 5. Agro-eko turizm konusunda etkin projeler hazırlanarak bu zengin faunayı cazibe merkezi haline getirmek

GZFT’de yeniliğe açık girişimci üretici ve müteşebbislerin bulunması, zengin flora ve faunanın olması, agro-eko turizme uygun doğal sahaların bulunması bakımından güçlü olması, agro-eko turizmde alt yapının gelişmemiş olması bakımından zayıf bir konumda olması, agro-eko turizm konusunda desteklerin bulunması ve destek mekanizmasının yaygınlaşması yönü ile fırsatlara sahip olması, çevreyi tehdit edici yatırımların bölgede hızla artması ve tarım arazilerinin tarım dışı kullanılması yönüyle tehdit edilen bir konuma sahiptir.

TR90 Doğu Karadeniz Bölgesi sahip olduğu doğal güzellikler, geniş yayla ve mara alanlarının bulunması, 0 ile 3000 m arasında değişen rakım farklılıkları bölgeyi oldukça önemli kılmaktadır. Son yıllarda devlet tarafından yapılan destek ve teşviklerle bölgelerde mevcut potansiyellerin ortaya çıkarılması ve bu potansiyellerin etkin olarak kullanımı ile bölgenin sosyo-ekonomik gelişimi hedeflenmektedir. Bölgede mevcut alanların cazibe merkezi haline getirilmesi için hem ulusal hem de uluslar arası pazarlarda TR90 Doğu Karadeniz bölgesinin tıristik imajının güçlendirilmesi ve tanıtımının yapılması büyük önem arz etmektedir. Bu anlamda, ilgili kamu kurum ve kuruluşlar ile STK’ların destek ve yönlendirilmesi ile Bölgede mevcut potansiyelin ortaya konulması, bu potansiyelden azami dereceden faydalanılması için etkin projeler yoğun bir tanıtım yapılması gerekmektedir.

Hedef 6. Agro-eko turizme yönelik ulaşım altyapısını geliştirmek

GZFT’de belirtilen agro-eko turizme uygun doğal sahaların bulunması ile güçlü konumda olması, agro-eko turizme yönelik alt yapının gelişmemiş olması ile zayıf konumda yer alması ile bölge karakterize edilmektedir.

Bölgede turizm potansiyelin yüksek ve turizm çeşitlendirilmesinin amaçlandığı alanlarda uygulamalar ile altyapıdaki eksikliklerin karşılanması için etkin bir çalışma yapılması gerekmektedir. Turizmin yoğun yapıldığı alanlarda çevrenin korunması, kaliteli enerji

sunumu, iyi yollar, çöp toplama ve geri dönüşüm hizmetleri, tuvalet, araç parkı ve bilgiye kolayca ulaşım gibi gelişmiş kamu hizmetlerinin desteklenmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Ak, İ., Atay, A., 2008. Ekolojik tarımın tarihçesi ve temel ilkeleri. Ekolojik / Organik Tarım ve Çevre, Ekolojik Yaşam Derneği Yayınları No: 1. 398s.

Anonim, 2008a. 2008 yılı organik tarımsal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2008b. 2008 yılı organik hayvansal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2009a. 2009 yılı organik tarımsal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2009b. 2009 yılı organik hayvansal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2010a. Genel organik tarımsal üretim verileri (Geçiş süreci dahil). Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2010b. 2010 yılı organik tarımsal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2010c. 2010 yılı geçiş süreci tarımsal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2010d. 2010 yılı Geçiş Süreci Hayvansal Üretim Verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonim, 2010e. 2010 yılı organik hayvansal üretim verileri. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.

http://www.tarim.gov.tr/uretim/Organik_Tarim,Organik_Tarim_Statistikleri.html (erişim 26. 11. 2011)

Anonymous, 2011. Ekolojik Tarım İlkeleri. <http://www.eto.org.tr/ilkeler.html> (erişim 21.12. 2011)

Anonymous, 2011a. FİBL, IFOAM and SOEL 2000-2011.

Anonymous, 2011b. FİBL, IFOAM Survey 2011.

Anonymous, 2011. Türkiye 2010 Yılı Tarım İstatistikleri “Bitkisel Üretim İstatistikleri”. TÜİK. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=45&ust_id=13.

Anonymous, 2010. Türkiye 2009 Yılı Tarım İstatistikleri “Bitkisel Üretim İstatistikleri”. TÜİK. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?tb_id=45&ust_id=13.

Atay, D., ve Korkmaz, A. Ş. 2001 a. Su ürünleri üretimi: Türkiye'de ve dünyada son trendler. Türkiye Su Ürünleri Vakfı Derg. 1: 3-15.

Seçer, S., Korkmaz, A. Ş., Yavuzcan, H., Atar, H. H. ve Pulatsu, S. 2005. Su ürünleri üretimi: avcılık ve politikalar. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kong., 3-7 Ocak 2005, Milli Kütüphane, Ankara. Cilt II: 773-790.

Atay, D., Ölmez, M. ve Korkmaz, A.Ş..2000.. Su ürünleri üretimi.. Türkiye Ziraat Mühendisliği V.. Teknik Kongresi, 17-21 Ocak 2000, Milli Kütüphane, Ankara, Cilt: 2: 827-843.

Anonim, 2001. Ülkemiz su ürünleri sektörünü geliştirme stratejileri. T.C. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, Yayın No: 8, İkinci Baskı, 55 s.

Oray, I. , Patrona, K. , Menekşe, A. ve Kopuz, H., 1997.. Avcılık ve Stokların Korunması Komisyonu. 1.. Su Ürünleri Şurası 12-14 Haziran 1997 Ankara, Türkiye Su Ürünleri Dayanışma, Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı, .Ankara, s. 62-68.

Erdoğan, N., (2003), Çevre ve (Eko) Turizm, Ankara, Erk Yayınları.

UNEP, 2003. Selected Satellite Images of Our Changing Environment. UMEP/DEWA/RS.03-1

Newsome, D., Moor, Susan A., and Dowling, Ross., 2002. Aspects of Tourism 4: Natural Area Tuorism: Ecology, Impacts and Management, GBR: Channel View Publications, Clevdon.

Bohdanowicz, P. European hoteliers' environmental attitudes: greening the business. Cornel Hotel and Restaurant administration Quarterly, v. 46, n. 2, p. 188-205, 2005. Disponivel em: <<http://cqx.sagepub.com/cgi/content/abstract/46/2/188>>. Acesso em: 6 nov. 2009.

Chan, E. S. W.; Wong, S. C. K., 2006. Motivation for ISO 14001 in the hotel industry. Tourism Management, v. 27, n. 3, p. 481-492. Disponivel em: <www.sciencedirect.com>. Acesso em: 5 jan. 2010.

Zengin, B. (1999). Turizm Coğrafyası, Sakarya: SAÜ Basımevi.